

rast

22 REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XXII, DECEMBER 2011, ŠT. 6, (137)
let

VSEBINA

U	V	O	D	N	I	K			
	Rasto Božič	V spominu bo ostala njegova prešernost					3		
L	I	T	E	R	A	T	U	R	A
	Tone Pavček	Šentjurje							6
	Ivan Gregorčič	Odšel pesnik, ki je hodil za soncem							7
	Tone Pavček	V nas odmeva njegova melodija							11
	Severin Šali	Na osenčeni gori							12
	Jadranka Zupančič	Darilo							13
		Oxygen							13
		Lamut							14
		Oniks							14
	David Bedrač	Portoroški SMS(i)							15
	Stanka Hrastelj	Slovo							18
	Stanka Hrastelj	Sprehod							21
K	U	L	T	U	R	A			
	Goran Milovanović	Pol stoletja mednarodnega simpozija kiparjev Forma viva							25
	Franci Koncilija	Razmišljanje ob 100-letnici rojstva pesnika Severina Šalija							33
	Miha Japelj	Globoki, večni in neusahljivi spomini na mojega očeta							38
N	A	Š	G	O	S	T			
	Rasto Božič	»Šele z delom v knjižnici sem pognala korenine.« – Pogovor z Darjo Peperko Golob							43

Ivan Kuljaj Kaj in kako z novomeškim turizmom?

55

Barica Smole	Ko angeli snežijo v sanje	62
Alenka Lamovšek	Mali-veliki uršenski zbornik	63
Goran Milovanović	Pravi umetnik Maje Kastelic	64
Jurij Kocuvan	Peter Simič, oblikovalec	66
Nina Sotelšek	Brez naslova ali Barve, ki jih rodi življenje	68
Barbara Rupel	Pogled 6 – Slovenija: Jaz, tukaj, zdaj	71

V spominu bo ostala njegova prešernost

Ko sem 21. oktobra prebral novico, da je v svojem 84. letu umrl Tone Pavček, sem se spomnil njegovih besed, s katerimi je ta dolenski ljudski pesnik sonca in življenja ter častni občan treh dolenskih občin pred štirimi leti ob praznovanju svoje 80-letnice pozdravil občinstvo prepolne Trdinove dvorane novomeške Knjižnice Mirana Jarca: »Človek ni kriv, če je toliko star, krivo je življenje, ki je lepo, jaz pa sem si izmislil tisto besedo, da dvorim le eni oblasti, življenju,« ter dodal, »preživel sem in živel za besedo in tudi z besedo za domovino, kar ni slabo.« Nato se je prešerno nasmejal.

Ob njegovih nekaj kasnejših obiskih Novega mesta nas je še nekajkrat podobno radoživo nasmejal in ravno ta njegov nasmeh sem v spominu shranil ob njegovem *Juriju Muriju v Afriki*, s katerim sem – podobno kot marsikdo iz moje pa tudi kasnejših generacij – kot štiriletnik začel spoznavati pisano besedo. Prepričan sem, da ima vsakdo izmed naših bralk in bralcev poseben spomin na Pavčka, in zato je prav, da zadnjo številko 22. letnika Rasti simbolično posvetimo prav njemu.

Tako literarni del revije oziroma njeno *Poezijo* začenjamo s Pavčkovo pesmijo *Šentjurje*, posvečeno njegovemu rodnemu okolju in Dolenski, ki je za pesnika pomenila »eno samo ljubezen«, kot je med drugim v spominskem prispevku, ki ji sledi, *Odšel pesnik, ki je hodil za soncem Tone Pavček (1928 – 2011)*, zapisal naš literarni urednik in poznavalec njegovega dela Ivan Gregorčič. Za tem kot eno njegovih zadnjih besedil objavljamo še poslovilne besede *V nas odmeva njegova melodija*, ki jih je Tone Pavček napisal malo pred njim umrlemu mirnopedškemu rojaku Lojzetu Slaku in so jih prebrali ob godčevem grobu.

V tej številki se spominjamo še enega velikega in nepozabnega dolenskega pesnika. Namreč 22. oktobra je preteklo sto let od rojstva Severina Šalija. Ob tej priložnosti pa iz njegove zapuščine objavljamo njegovo pesem *Na osenčeni gori*, na straneh *Kulture* pa še spominski prispevek *Razmišljanje ob 100-letnici rojstva pesnika Severina Šalija* Francija Koncilije. V *Poeziji* objavljamo zatem še štiri pesmi novomeške pesnice Jadranke Zupančič in *Portoroške SMS(e)* ptujskega pesnika Davida Bedrača. Nato v proznem delu Rasti prinašamo odlomka *Slovo* in *Sprehod* iz še neobjavljenega romana *Igranje* krške pesnice in kot kaže tudi pisateljice Stanke Hrastelj.

Kulturo s Pol stoletja mednarodnega simpozija kiparjev Forma viva začenja kustos Galerije Božidarja Jakca iz Kostanjevice na Krki Goran Milovanović, po že omenjen prispevku o Severinu Šaliju pa Miha Ja-

pelj razgrinja *Globoke, večne in neusahljive spomine na svojega očeta* ter ljubiteljskega gledališčnika Pavla Japlja.

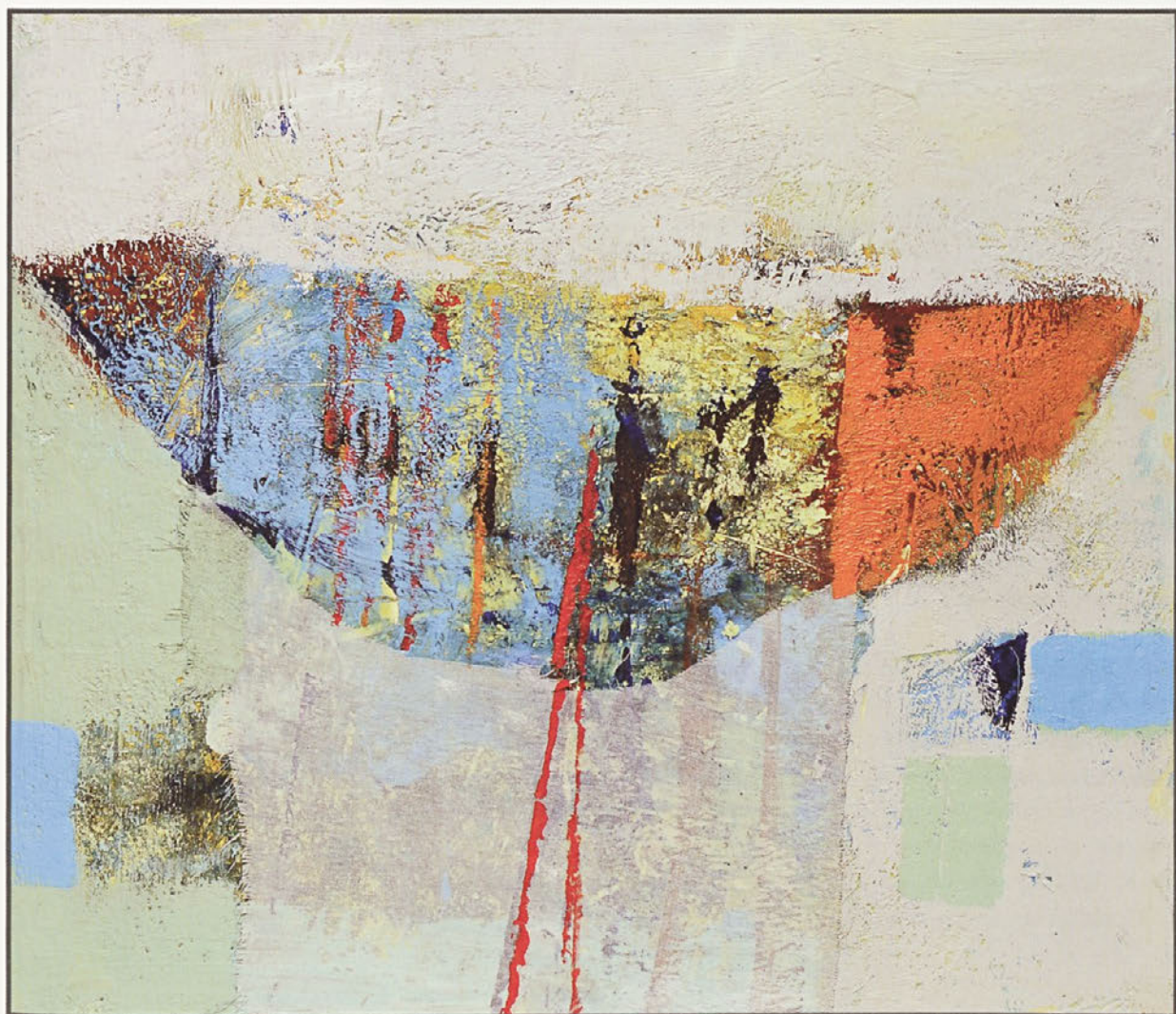
Naša gostja je tokrat Darja Peperko Golob, vodja Domoznanskega oddelka in Posebnih zbirk novomeške Knjižnice Mirana Jarca ter Čopova nagrajenka, ki pravi: »Šele z delom v knjižnici sem pognala korenine«, v *Družbenih vprašanjih* pa direktor novomeškega občinskega Zavoda za turizem Ivan Kuljaj razlaga *Kaj in kako z novomeškim turizmom*.

V *Odmevih in odzivih*, zadnji redni rubriki pokrajinske revije Rast, najprej pisateljica in prevajalka Barica Smole s prispevkom *Ko angeli snežijo v sanje* ocenjuje nedavno izdano zadnjo pesniško zbirko *Mala sanjavka* Marjance Kočevar, nato etnologinja in antropologinja Alenka Lamovšek v *Malem-velikem uršenskem zborniku* predstavlja omenjeno domoznansko delo. Za njo kustos kostanjeviške galerije Goran Milovanović vrednoti knjigo *Pravi umetnik-Umetniški status v zahodni kulturni tradiciji* trebanjske likovnice Maje Kastelic, novomeški oblikovalec Jurij Kocuvan pa nedavno retrospektivno razstavo *Oblikovanje* oziroma pregledni prikaz dela pionirja novomeškega oblikovanja, Petra Simiča. Krška umetnostna zgodovinarica Nina Sotelšek nato v zapisu *Brez naslova ali Barve, ki jih rodi življenje* predstavlja in opozarja na tridesetletno delo brestaniškega likovnika ter akademskega slikarja Rajka Čubra, katerega slike je naš likovni urednik Janko Orač izbral za likovno opremo tokratne številke, zadnji prispevek, *Pogled 6 – Slovenija: Jaz, tukaj, zdaj*, pa je pripravila umetnostna zgodovinarica, kustosinja kostanjeviške galerije in ena izmed pobudnikov v naslovu omenjene vseslovenske bienalne likovne razstave Barbara Rupel.

Toliko v 22. letniku Rasti in letu 2011, pa srečno novo leto 2012!

Rasto Božič

ODGOVORNI UREDNIK

Rajko Čuber, *BREZ NASLOVA*, akril na platnu, 30 x 35 cm

Tone Pavček

ŠENTJURJE

*To je moja najlepša vas.
Vas med sedmimi griči.
Tam ima zemlja obraz,
ki na nebesa liči.*

*Tam se je bog do tal
v radodarnosti sklonil
in lepoto razdal
za prijazen boglioni.*

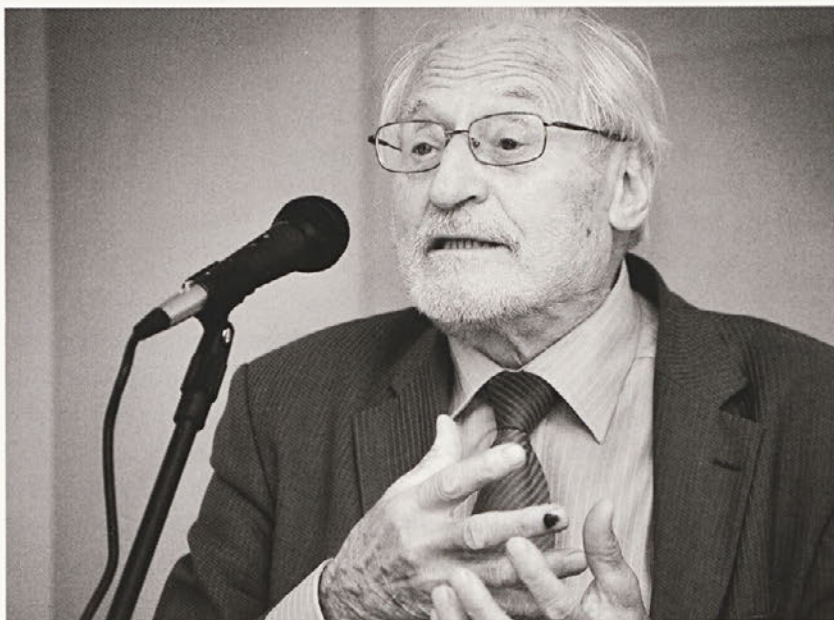
*Tam mi je segla dlan,
drhteča v ljubezni,
v sinji cvetoči lan
po kitico pesmi.*

*Tam mi trte ženo,
tam mi pojejo ptiči
in troštajo me mrličiči,
da z njimi mi bo lepo.*

*Tam med sedmimi griči
je bil v vasi moj dom.
Tam se mi vse uresniči,
kadar umrl bom.*

Ivan Gregorčič

ODŠEL PESNIK, KI JE HODIL ZA SONCEM *Tone Pavček (1928 – 2011)*

Tone Pavček ob njegovi 80-letnici v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu.
(Foto: Rasto Božič)

Odšel je pesnik, za katerega se je zdelo, da ne bo odšel, da bo s svojim vitalizmom in s pesmijo omehčal tudi človekovo zadnjo sogovornico, s katero se je družil med vsemi pesniškimi sodobniki daleč največ, in to že pred tem (*Soneti za Marto, Zapisi o smrti*), ko je po samosmrti sina pesnika Marka smrt postala osrednja tema, ki je obarvala tudi vse druge; kot huda ptica – sicer s svetlo perutjo – je priletela celo v njegove otroške pesmi. S smrtjo se je družil toliko, da jo je skorajda udomačil in nazadnje celo menil, da jo sme kot kakšen veseljaški poganski Kurent tudi ukaniti.

Toda pot do takega dobrodušnega odnosa do smrti je bila dolga, opotekajoča in krčevita; vodila je po neprijaznih in temačnih pokrajinah duše – ki jo je zmožl premeriti, ker jo je meril ob pomoči svetilke – pesmi, ki sicer »ničesar ne menja, a utrjuje bilčico upa«.

Kajti ko ga je kot strela z jasnega tako rekoč skoraj popolnoma opustošila sinova smrt (silnost opustošenja zre z njegovega obraza na fotografiji s tiskovne konference v tistih hudih dneh), se je znašel na goličavi z dediščino temne zarje:

*Nobene pesmi ni.
Nobene milosti.*

*Črno sonce na nebu
črno grozo rodi.
(Jalovost, Dediščina)*

*Goličava.
Pušča za zapuščene.
(Opredelitev časa, Goličava)*

A v Pavčka je bilo kot votek vrojeno prepričanje, da

*v vsaki najmanjši stvari neka luč je
kot skriti bog.
(Črta, Temna zarja)*

To luč je srkal toliko časa, da je s pomnoženom presvetlil še tako pusto goličavo in ozelenil še tako suho puščavo v svoji duši. Sposoben je bil iz teme pridelovati svetlobo, živeti tudi iz smrti in za sinom peti njegovo pesem: »*To ni nobena pesem, to je ena sama ljubezen.*«

Ena sama ljubezen je bila zanj tudi njegova rodna Dolenjska, ki jo je moral zapustiti v mladosti. Vračal se je k njej, k svojim koreninam, k svojim mladostnim spominom med lan, rž, pšenico, plavico, k svojemu rodu – k svoji mami Špančkovi Ani, k posebnežem, k vsemu, v čemer utripa prvinskost zemlje. Kadar se mu je svet zamajal, kadar se je znašel na zagatni čistini, je v njem zavalovila in zazelenela Dolenjska, v njem so zažuborele hvalnice in žalostinke. In ozelenel je tudi sam. Za novo rast, za nov polet v nebo po svetlobo za svojo pesem, za svoje bivanje. K izviru – v rojstni Šentjurij – se je vračal pit do konca. In povedal je tudi zakaj. Misel je v ciklusu žalostink z naslovom Šentjurij strnil v skorajda svoj eksistencialno pesniški aksiom:

*Hiše gori nad mojim Šentjurjem
nihče ne izbriše z zemljevida srca.
Postavljena je v žitje in zoper ujme
kot varno gnezdo na trdna tla.
(Šentjurij 7, Rast, december 2010)*

Pesem in zemlja sta tisti idealiteti, s katerima je našel največ rime, s katerima je preganjal zime, da je lahko s svetlobo točil tudi toploto. Pavček je bil svojem duhovnem bistvu dvoje: kmet in poet; njegova pesem je poganjala iz krvi zemlje in ozemljena rasla v nebo.

Iz trdnih tal za varno gnezdo – za vztrajanje, ki je glavna življenjska črta njegovega značaja, izražena tudi v otroški pesmi.

Ko hodiš, pojdi zmeraj do konca.

A če ne prideš ne prvič ne drugič

do krova in pravega kova,

poskusi

vnovič

in zopet

in znova.

(Popotnik)

Tudi otroška Pavčkova pesem je obarvana osebnoizpovedno; med njegovo odraslo in otroško pesmijo pravzaprav ni meje; podajata si roko in sta v bistvu eno, bolj kot pri katerem koli pesniku, ki je pisal za otroke in odrasle; sta – kot tudi tema in svetloba v njegovi odrasli pesmi – dve polovici iste celote, ene ljubezenske dvojine.

Otroci so poleg dolenske zemlje najbolj trdno in obstojno eksistenčno jedro njegove poezije; so najsvetlejša svetloba, pravzaprav svetloba sama:

Sončni žarek je pravo ime

za kateregakoli otroka.

(Sončni žarek)

...

in vsak je sonce in vsak je svit.

(Vsi naši otroci)

Njegova otroška pesem še bolj kot odrasla žvrgoli kot ena sama svetla zvočnost. Besede se v Pavčkovi pesmi radoživo igrivo lovijo in rimajo, sprožajo sočne asociacije z zvenom in pomenom, žgečkajo mlade in odrasle bralce in ustvarjajo užitek s podaljšanim odmevom, kot to naredi najbolj žlahtno vino.

Radobesednega so Pavčka pesmi – odrasle in otroške – obiskovale do zadnjega. Cvetno krono so spletle v njegovih ljubezenskih: mladostniških *Majnicah* in odraslih *Same pesmi o ljubezni* (2008).

A čeprav raste Pavčkova pesem iz kroga najbolj osebne intime, je ta osebni intimni krog tudi prestopala. Svojo individualno bolečino ob sinovi samosmrti je zaznal tudi kot travmo svoje celotne narodne skupnosti (npr. v ciklusu *Slovenske pesmi* v zbirki *Dediščina*, v *Pesmih o moji deželi* v zbirki *Goličava* ali v razdelku *Samosmrtniki* v zbirki *Darovi*).

Na njegovo občutljivost za širše družbene pojave pa kažejo tudi poklicno značajski portreti »obrazov naše vsakdanjosti«, kot je podnaslo-

vil zbirko zajedljivih *Ujedank* (2006), ki nadaljujejo Menartovo satirično pesniško izročilo »časopisnih stihov« in kažejo Pavčkovo distančno kritično držo tudi do poosamosvojitvene stvarnosti.

V sam vrtinec družbenih dogajanj pa se je dejavno vključil v času vrenj v drugi polovici osemdesetih let preteklega stoletja. Najbolj se je v zavest širše javnosti gotovo zapisal, ko je s svojo značilno zanosnostjo na zborovanju na Kongresnem trgu prebral tako imenovano drugo *Majniško deklaracijo* (1989), ki je pogumno terjala narodovo suverenost in človekove pravice.

Pred tem se je družbeno angažiral kot član odborov v Kulturni skupnosti, nazadnje kot delegat republiške skupščine, predvsem pa kot predsednik Društva slovenskih pisateljev, ki mu je dvigal in utrjeval ugled. Zavzemal se je za *Novo revijo*, za avtonomnost kulture, nastopil proti unitarističnim skupnim jedrom v jugoslovanskem šolstvu; trdil je, da sta v jedru naroda njegova jezik in kultura.

Jezik in kulturo svojega naroda je bogatil tudi s prevodi, zlasti iz ruščine (Jesenin, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva ...) in z esejističnimi premišljevanji o bistvih življenja, o potovanju k samemu sebi, o sodobnikih (štiri knjige esejev z naslovom *Čas duše, čas telesa*) in ne nazadnje z 20-letnim poklicnim delom pri Cankarjevi založbi, o čemer je pisal v spominski knjigi *Hiša Cankarjeve zaveze*.

Odšel je. In vendar je ostal med nami – v hiši svoje zaveze: v pesmi. Vanjo se je naselil za večno. Tam sveti njegova luč, ki greje. Tam ga obiskujemo, da nam pomaga živeti.

Tone Pavček

V NAS ODMEVA NJEGOVA MELODIJA ***Lojze Slak (1932 – 2011)***

Lojze Slak¹ je naša legenda in slovenski narodni junak.

Iz nič je ustvaril carstvo glasbe, pred njim ničesar, za njim skladovnica plošč in nesmrtnih viž. Česarkoli se je dotaknil s svojimi prsti na harmoniki, povsod je zazvenelo, zapelo, da je bilo veselo slovensko srce in slovenski človek.

Tako kot njemu je bilo dano na tem svetu le malokaterim: dar je bogat vir in on ga je medse živo sprejemal, ga bogatil in iz njega, iz pravi-
ra studenčnice, ustvaril mogočen veletok glasbe, ki ne mine! Pri vsem tem je bil skromen, kot da je samo orglar, na katerega igra gospod in ga usmerja in se mu pokori.

Ko zdaj hodiš po naši zemlji obredov – za brentačem brenta grozdja, za oračem brazda njive,

odmeva od neba, odmeva v nas tvoja melodija, ki je prej ni bilo – odkril jo je Lojze Slak in jo posvetil svoji deželi in svojemu življenju. Zemlja, ljubezen do domovine in lepote male naše dežele so se združile in postale ne nagrobni kamen ustvarjalcem, ampak veliko pričevanje za

življenje in za zmagoslavje rodu in slovenskega človeka. Lojze Slak je to dosegel brez lažnega slepila, brez samodopadenja – naravno in enostavno – kot mu je bilo kot nobenemu drugemu dano. In tak ostaja med nami: dolenski fant, slovenski mož, zaljubljenec v lepo pesem in bogatin, ki se razdaja in ki ima kljub darovanju vedno več in več.

Ta *več* bo odslej tudi še naš delež.

Ljubljana, 30. september 2011.

¹ Tone Pavček in Lojze Slak sta bila rojaka, oba iz okolice Mirne Peči, tako rekoč vrstnika, in vsak s svojo pesmijo blizu ljudem, tako rekoč ljudska. Tudi odšla sta drug za drugim. Na tem mestu objavljamo poslovilne besede, ki jih je Pavček napisal Slaku, ob njegovem grobu pa jih je prebral Slavko Podboj. (Opomba literarnega urednika Rasti Ivana Gregorčiča)

NA OSENČENI GORI

*Pod mano temine prepad,
nad mano višine obsijane.
Sem kot na gori Gilead*,
ki rodi zeli za vse rane.*

*Svetloba me oživlja, obseva,
prepaja me vonj košenic,
živi gozd pošumeva
nad hladom globokih krnic.*

*Svetlo luč sonca pozdravljam,
v svetlobo ves spremenjen.
Nemara res se presnavljam
z zelišči gileadskih slemen.*

*Življenje postaja kot pesem,
odkriva svoj pravi pomen!
Naj od tod še vam prinesem
zdravilnih rož in semen.¹*

* Gilead – gora v Palestini. Po legendi rodi vsa zelišča za telesne in dušne rane.

¹ Pesem iz pesnikove zapuščine je posredoval njegov sin Cveto Šali, za kar se družini zahvaljujemo. Objavljamo jo ob nedavni 100-letnici rojstva Severina Šalija, spominski zapis o pesniku pa objavljamo na straneh Kulture.

Jadranka Zupančič

DARILO

*To je tako čudno
tako nenavadno
zaobjeti vodo
iz Kettejevega vodnjaka
tišine
in jo držati skrito
med kapljicami dežja.
Tako nedotakljivo
a prožno
naslonjeno na
sam dih
svetlobnega vala.
V zelenem
gozdnem požaru
pozabljenih let.*

OXYGEN

(Jean Michel Jarre)

*In njegova
vseprežemajoča
galaktična glasba
tukaj ob Krki
ob Portovalu
na temni jasi izgubljenih
ki se široko pne
proti deževni Kovačičevi Cegelnici
iz Prišlekov
iz preje nikoli najdenih duš
ki blodijo skozi pozabljene pokrajine tujstva
tako j prepoznavnega po
ostrem umiku oči pri slučajnem srečanju
po ranljivem dotiku rok
po vrtincu tišine v zamolčanih besedah
use to bo nikoli pozabljeno
ostalo za vedno
v listih navidez spokojnega gozda
v težkih spremenljivih korakih*

*njegovih slučajnih sprehajalcev
in v nevarnih prikritih nedrjih
večnih Krkinih globin.*

LAMUT

*Tako vzameš čopič
in Krka vzbrsti
čez platno naseli
svoja prostranstva
tihe tolmune.
Zlato površje
osuto s svetlobo
se pogrezne globlje.
V slepe praznine
vstopi roka samomorilca
in sliko prekrije
s sajastim dežjem kapljic.
Z ornamenti
strahu in tesnobe
ogrne hlad
Krkinе rečne grobnice.*

ONIKS

*Temen in prosojen kamen
spuščen v dušo ptiča
tako izrazit in tako krhek
v svoji uporni trmoglavosti
da v panoramskem letu
v zanosni legi kril
ta ptič srebrn
iz višinskega Prepovedanega mesta
v silni sončni povečavi
razbije živi
stekleni zid
samotnega
svetilniškega Kapitlja.*

David Bedrač

PORTOROŠKI SMS(I)

SMS 1

*Kapljica na tleh,
mehka in steklena,
trepeče v vetru.*

*V njej je razsežnost bivanja,
ki si jemlje lastno steklo
v gladke naklone.*

*Ti se skloniš,
jo polizeš
in se ji podariš.*

*Veter piha,
kot želva izpod divjega oklepa.*

SMS 2

Balkoni so za kajenje teles.

*Dve telesi sva,
za ograjo nekega nadstropja,
butava ob stene,
miza se giblje
iz enega v drugo naročje.*

*Dva dima sva,
ki se igrata, kako izginiti.*

SMS 3

*Vsakič bi rad razumel tuš,
ko so kapljični trki
dvignjeni iz tvoje kože*

*in se cediš
skozi šampon v mojih očeh.*

*Kar kapljaj navzgor
in padaj –
s tvojim gibanjem do konca obmirujem.*

SMS 4

*Lasje spijo
in me srkajo,
kot slamice na glavi ljubezni.*

*Trenutek je zgrajen
in miren.*

Samo opazujem te.

*To je dovolj,
da se mi zdijo zavese smiselne
in me spominjajo na nočne veke poletja.*

*Spiš,
kot popolna razdalja.*

SMS 5

*K tebi, k tebi,
prsti brenčijo od dotikov.*

*To niso dotiki,
ki bi bili manjši od neba,
to so dotiki,
ki se vžigajo
in neustavljivo dišijo.*

*Kako ti je,
ko me gledaš?
Ko me shraniš?
Ko me povabiš na bok?*

*Nekaj medu se je upognilo
iz oči zvezd.*

Mar vidijo?

SMS 6

Minute gledanja ...

*Ko zapeljuješ,
teče čas v popolnost
in ni nobene meje
v razumevanju tvoje oblike –
to je razstava tvojih omamnih drobcev.*

*Minute gledanja,
ki so tanke
in brušene
in čiste.*

Potem nadaljevanje v dotik ...

*In obe roki zdrsneta –
od kolen
v notranjost črke V.*

SMS 7

*Skozte gleda vršiček hrepenenja,
bitja,
obrnjenega v pljuča.*

*Tu se začne prepib,
ki gre s svojo površino
do drugega bitja
in se naliva z dihanjem.*

*Dihati, dihati
in se deliti z dihanjem
in to delitev zadihati.*

Stanka Hrastelj

SLOVO¹

V predsobi na obešalniku ni bilo povodca, v kuhinji ni bilo posodic za hrano in vodo, v kopalnici ni bilo pasjega stranišča, izginile so žogice in druge igračke, ščetke, pasji šampon, stanovanje se mi je zdelo opustošeno, izropano, ostal je le Erikov star pleten pulover, Gilgameš je rad spal na njem, našel ga je v omari, do takrat sva jo še kdaj pustila odprto, po tem nikoli več, našel ga je na dnu in ga zvelkel ven, svojo prvo žrtev, druga so bili Erikovi športni copati, desni je nekega dne preprosto izginil, nikoli ga nisva našla, tretja pa je bila ruta, ki mi jo je podarila Irena, imela je potisk v oranžni in turkizni barvi, nemogoča kombinacija, ruta, ki ne sodi k nobenemu kosu oblačila, barvi sta druga drugo izničevali, potolkli, kot je verjetno Irena hotela potolči mene, vedno je čutila, da o njej nimam dobrega mnenja, čeprav ji tega nisem naravnost pokazala, ničesar takega nisem rekla, a je čutila, kot sem čutila sama, kaj mi hoče reči s to ruto, z njo mi je podarila še obvezo, da jo nosim, in zadrego, ki naj jo čutim ob tem, ljudje ne podarjajo takih daril iz zlobe, podarjajo jih iz nemoči, iz šibkosti, ko sem darilo odprla, mi je bila celotna slika jasna in mi je bilo hudo, tako otročje se mi je zdelo izkoriščati rojstne dneve za potuhnjena sporočila, še preden smo takrat, za moj rojstni dan, končali večerjo, sem vedela, kaj bom jaz kupila Ireni, ročno pihano vazo Oskarja Kogoja, drago in prestižno darilo, ker ji moram sporočiti, da je ne želim osramotiti, temveč ravno obratno, debelo je pogledala, ko je na embalaži videla ime oblikovalca, zardevala je še ves večer in bila je v očitni zadregi, ne vem, če je pravilno razumela pomen, mogoče ne, mogoče se je nekega dne nerodno obrnila in nehote zbila vazo na tla, mogoče je celo čutila olajšanje, ko je gledala po preprogi razsute črepinje, jaz priznam, ko sem videla Gilgameša, kako se bori s to turkizno-oranžno ruto, sem občutila sladko olajšanje, že v naslednjem hipu sem se zgrozila nad sabo zaradi tega čustva, a ta ruta je bila zadnja stvar, kasneje ni Gilgameš zgrizel ničesar več.

Vzela sem si šest ur, zdelo se mi je dovolj, Tanja naj bi prišla okrog enajstih, malo sem računala, če pride ona ob enajstih ali celo dvanajstih, bosta z Erikom najprej pila kavo, ob tem si bosta povedala osnovno, Tanja o tem, kako je bilo v Avstraliji, Erik o tem, kako smo se navajali drug na drugega, midva na psa, on na naju, poročal bo, kakšen je bil Gilgamešev dnevni ritem, pohvalil me bo, kako sem ga vsako jutro peljala na dolg sprehod, potem bo čas kosila, povsem možno je,

¹ Odlomek iz romana Igranje.

da bosta šla skupaj kaj pojest, nekam, kjer bosta lahko jedla na terasi in bo Gilgameš dobil svojo posodo z vodo, potem bodo mogoče šli še na sprehod, na koncu še nazaj v stanovanje po Gilgameševe stvari, pa če se bi še malo zavleklo, bi jima vzelo največ pet ur, torej sem si jih jaz zase vzela šest, Erik je bil razočaran, ker sem se hotela umakniti, rekel je Tanja bo mislila, da se je izogibaš, večino mojih odločitev Erik sprejema z odobravanjem, tokrat je rekel mislim, da se res ne spodobi iti od doma, ko se napovejo obiski, pa saj boš ti doma, on ampak to ni isto, saj veš, da ni, potem sem vzela telefon in v istem trenutku poklicala Tanjo, nisem si izmišljevala ali ji lagala, povedala sem ji, da me danes ne bo, ko pride in naj mi, lepo prosim, oprostite, da sem se zaljubila v tega njenega psa in bi mi bilo težko gledati, kako odhaja, da sem nespretna s slovesi, potem sem ji še govorila, kako so naju vedno spraševali, od kod ima Gilgameš tako čudno ime, da sva v začetku pripovedovala, kako je imela Ep o Gilgamešu na mizi, ko je izbirala ime, kako ni in ni našla imena, ki bi ji bil všeč, da se je potem ozrla, zagledala knjigo in kuža je že v isti sekundi imel ime, samo ljudje so potem spraševali, kdo je Tanja in kakšne veze imava z njo, in da bi se teh vprašanj izognila, sem ji rekla, sva si potem glede izvora imena izmišljevala vse mogoče, natvezila sva jim, ali da je Gilgameš dobil ime po nekem indijskem režiserju, ali po vrsti starih slovenskih jabolk, ki izumira, ali po imenu idilične vasi na obronku Benečije, tako sva videla, da ljudje pravzaprav nimajo pojma o pravem Gilgamešu, Tanja je rekla ha ha, mogoče so si pa oni o vaju mislili isto, smejali sva se, ni zamerila, rekla je prav, ampak vsekakor se v kratkem oba z Erikom oglasita pri meni, Erik se mi je nasmehnil dobro, no, pa zbeži, če že moraš, kam pa sploh misliš iti? V knjižnico grem, kar je držalo, šla sem v knjižnico, hodila med policami, poiskala najprej vse knjige Matjaža Brulca, šla z njimi v čitalnico, sedla, položila knjige predse in pomislila, da bom raje naredila drugače, ne bom vzela knjig istega avtorja, vzela bom nekaj knjig kratkih zgodb različnih avtorjev, šla sem ponovno med police, vzela še Carverja, Rezmana in Vesno Lemaić, nato sem si rekla ne bom brala v čitalnici, šla bom ven, šla sem v park, sedla na najbolj oddaljeno klopi, da se umaknem pred ljudmi, ki sedijo na terasi kavarne, šele pred kratkim so jo postavili, ljudem je všeč, veliko jih hodi tja, mogoče jih zdaj tudi več hodi v knjižnico, ampak mogoče so zato zdaj knjige bolj žalostne, ker več ljudi hodi mimo njih, bolj jih zanimajo druge stvari, neknjižno gradivo, smešen izraz, vendar je neumno, knjige niso žalostne, knjigam je popolnoma vseeno, če jih ljudje berejo ali ne. O tem sem premišljevala, o tem sem želela premišljevat, da si raztresem misli, danes Gilgameš odhaja, o tem govori današnji dan, od katerega se je bolje umakniti.

Začela sem z Brulcem, po abecedi, *Kakor da se ne bi zgodilo nič*, ko sem prebrala zgodbo o strojevodji, sem otrpnila in nisem mogla brati dalje, to je, kot če greš v Firence, gledaš vse tiste velike renesančne umetnine, a ko prideš do *Rojstva Venere*, ne moreš naprej, obstaneš in gledaš samo to sliko, bolje je gledati samo njo, samo gledati, opazova-

ti drobne detajle, jo brati po koščkih, se za nekaj korakov oddaljiti in samo spremljati, kaj se dejansko dogaja, pred tabo je nekaj tako lepega, to se dogaja, to se dogaja, čudna primerjava, Venera in strojevodja, kako sem prišla do te povezave, kaj je skupnega, moram zadržati to misel, moram jo stisniti in shraniti in jo, ko bom imela čas, vzeti ven, jo odpreti, razgrniti in še premišljevali o tem, zgodba o strojevodji me je presunila, tragična je, zbolela me je, me je Botticelli zbolel, je bila tisto bolečina? Dvignila sem pogled, se ozrla po drevesih, vsakič znova me očarajo, zdaj v zreli pomladi še posebno, če bi bila bolj pogumna, bi šla k povešavi bukvi in jo objela, a ne moreš sredi mesta objemati dreves, ko sem zaključila z branjem, je bila ura pol dveh, preostalo mi je še veliko časa, s katerim nisem imela kaj početi, odpeljala sem se v Novo mesto in šla v galerijo, kjer je imel Polič zadnjo razstavo, tokrat so imeli v njej fotografije, nekakšno inštalacijo, v prostorih so bile pomanjšane hiše iz lepenke, visoke meter in pol, mogoče malo več, z zunanje strani so bile na hiše pritrjene ogromne fotografije resničnih hiš, od daleč so bile videti kot majhna črno-bela vas, ko pa si prišel do hišk, si lahko vanje pogledal skozi okna, z notranje strani, se pravi, na stene so nalepili ogromne panoramske posnetke družinskih prizorov, barvne posnetke, v prvi je bila fotografija velike družine pri pikniku v naravi, oče se je sukajl okrog žara, mama je pogrinjala mizo, otroci so se razposajeni lovili, v hiško si lahko pogledal skozi okna na vseh straneh, vsakič si videl drug del istega prizora, v galeriji je bilo slišati razposajen otroški smeh, posnetek je bil del instalacije, zvočna kulisa, v drugi hiši je oče kosil travo, mama je obrezovala vrtnice, deček je v peskovniku zidal grad, v naslednji hiši sta bila le mama in otrok, pod ogromnim hrastom sta sedela na pogrjnjeni odeji in se igrala z avtomobilčki, ves čas je bil v ozadju otroški smeh, tudi v naslednji hiši si lahko videl prizor, ki se je dogajal izven hiše, na zloženki sem prebrala naslov razstave, *Family life*, avtorja ne poznam, v tej hiški je oče z otroki čofotal v bazenu, mama se je sončila na ležalniku, v naslednji je bil zimski prizor, deklica je skupaj z dvema moškima delala sneženege moža, eden od njiju jo je dvignil, da je lahko zasadila korenček na sredino obraza, ko sem skozi okno gledala to fotografijo, je nenadoma iz zvočnikov razposajeni smeh zamenjal predirljivi otroški krik in nato jok, neutolažljivi otroški jok, zdrznila sem se, odskočila, na kratko, pridušeno kriknila tudi sama, pogledala sem, če me je kdo videl, fant, ki je varoval razstavo, mi je pomirjujoče pokimal, to je del razstave, efekt presenečenja, vsak se ustraši, naj vam ne bo nerodno, najraje bi stekla ven, a sem se prisilila pogledati še notranjost zadnjih dveh hišk, pa me nista zanimali fotografiji v njima, podrobnosti, tudi tam so bili prizori idiličnega družinskega življenja, seveda, vendar sem jaz, bolj kot se sklanjala in kukala skozi okna, bila na preži, kateri zvoki bodo prišli naslednji na vrsto, hotela sem biti pripravljena, a se je spet slišal le sproščen, razigran smeh srečnega otroka.

Doma je bilo stanovanje opustošeno, tudi Erika ni bilo nikjer, prišel je šele pozno zvečer, me objel in rekel tudi meni je hudo.

Stanka Hrastelj

*SPREHOD*¹

Z Gilgamešem je izginil tudi razlog, da sem vsak dan točno ob uri vstala, praskal je po vratih spalnice, vztrajno je praskal, dokler mu nisem odprla, mahal je z repkom in kar ni vedel, ali naj se mi zapleta med noge ali naj skoči na posteljo in liže Erika po obrazu, tako je zjutraj tekal od Erika, da ga je pozdravil, do mene, ki sem mu v kuhinji nalivala svežo vodo in posodo napolnila z briketi, tekal je iz kuhinje v spalnico, iz spalnice nazaj v kuhinjo, vsak dan znova je bil ves zmeden in ni vedel, komu in čemu naj da prednost, begal je po stanovanju, kot da je kakšno njegovo jutro pri nama drugačno od vseh drugih juter, a so bila vsa ista, ob sedmih naju je zbudil, nato je brezglavo tekal po stanovanju do tričetrt na osem, takrat smo se skupaj spustili po stopnicah, pred vhodom sem mu nadela povodec, potem me je Erik poljubil, sedel v avto in se odpeljal, pomislila sem večkrat za Erika to ni le poljub, zanj je to manifestacija, on potrebuje simbol, gesto, s katero pokaže, da sem zanj pomembna le jaz, le jaz na vsem širnem svetu, kajti to, da preden je sedel v avto, ni niti pobožal niti pogledal psa, je naredil še bolj očitno od poljuba v slovo, v to ne-dejanje je vložil veliko več energije kot v poljub pred odhodom, jaz sem se delala, da je zame njegovo obnašanje samoumevno, delala sem se, da njegove geste ne opazim, da je ne znam dekodirati, vendar ni nikdar šlo za to, jaz sem vedno hotela le, da dela stvari zaradi sebe, ne pa da bi mene osrečeval.

Erik se je odpeljal, midva pa sva šla po potki za blok, proti travnikom na obrobju mesta, mimo velike njive, kamor so pred nekaj leti posejali koruzo in nato pozabili nanjo, vanjo se počasi, a vztrajno vraščajo robinije in jim preostali gozd sledi, v teh tednih sva si utrla pot, ki je bila le najina, nihče drug ni tod sprehajal psa, ta pot je bila pravzaprav zani krna, težko prehodna in nezanimiva, celo odljudna, zato sem jo izbrala, zato sem si jo izborila, da bo le zame in tega neuglednega mešančka, da ne bova nikogar srečevala, in tudi nisva nikogar srečevala, ta pot ni privlačila nikogar, sprehajalcem ni nudila lepega razgleda ali kakšnih drugih čarov, razen morda tega, da si se lahko umaknil pred ljudmi, a očitno drugi nimajo potrebe, da bi se umikali pred svetom, čeprav nekoč, bilo je sredi tedna nekje na začetku maja, ne tako daleč nazaj, zunaj je bilo že precej toplo, sta se tudi dva umaknila pred ljudmi, hodila sem s svojim običajnim tempom, Gilgameš se je zadržal nekje zadaj, zavohal je ježa ali kakšno drugo žival, ovohaval je grmičevje in si dajal opravka s kopanjem lukenj v listju, jaz sem z mislimi odplava-

¹ Odlomek iz romana Igranje.

la po svoje in potem sem kar naenkrat le nekaj metrov pred sabo zagledala nekaj velikega, avto, temnozelen rover, ob avtu je bila na tleh razgrnjena karirasta odeja za piknik, postlana je bila kot ljubzensko gnezdo temu nenavadnemu paru, dekle, staro okrog dvajset let, imela je nežen okrogel obraz in ravne, temne in leskerajoče lase, bila je gola, njene obleke so bile naključno odvržene, povsem gola, le okrog ozkega pasu je imela zlato verižico, poudarjala je njene široke boke, majhne prsi so okrog bradavic imele temne kolobarje, gola in okrašena z zlatim paščkom je slonela na komolcu, napol je ležala na boku in se sločila v hrbtu, ena noga je ležala na odeji, drugo je pokrčeno dvigovala visoko, pomagala si je s prosto roko, nogo je prijela malo nad kolenom, da se je lahko še bolj razkročila, moški je klečal za njenimi boki, za zadnjico, in počasi suval, bil je napol oblečen, hlače so ležale skrbno zložene na tleh, na sebi je imel svetlomodro srajco in celo kravato, ne zrahljano, razpeto, kot bi si jo pravkar zavezal, bil je skoraj povsem sivolas, na temenu so bili lasje redkejši, verjetno se je bližal petdesetemu, roki je držal za tilnikom, prepletel je prste, komolce je držal narazen, a bolj kot deklico je ogledoval svoje napol slečeno telo, prizor je bil nekoliko bizaren, a bila sta lepa, zdela sta se mi zelo lepa kljub vsemu čudaškemu v tem prizoru, obstala sem in se zavedala, da sem ju opazila prepozno, da bi se jima izognila, da bom morala mimo njiju, da je nemogoče, da me ne bi opazila, preblizu smo si bili, preveč smo bili zapredeni v svoje misli, vsi trije smo bili premalo pozorni, preveč sproščeni, obstala sem in skušala počasi in mirno dihati, ženska je bila med nogami povsem obrita, gladka, njene sramne ustnice so bile temne, bila je razkročena in razprta, a njegovega uda nisem videla, pomislila sem, je bil analni seks njena ali njegova želja, na to sem pomislila, ko je Gilgameš ugotovil, da ježa ne bo našel, in je pritekel za mano, glasno je preskakoval vejice in podrast, povzročal hrup, napotil se je mimo in mene, naravnost proti njima, mahal je z repkom in se ob robu odejice ustavil, najprej ga je opazil moški, obmiroval je in se nato zastrmel v moje oči, nisem vedela, kako naj reagiram na ta pogled, kaj bi bilo ustrežnejše, naj stečem stran ali naj grem mirno naprej, droben hip sva se gledala iz oči v oči, zdelo se je dolgo, verjetno se je njemu zdelo dlje in verjetno je njega v tistem hipu spreletelo več misli kot mene, stopila sem še nekaj korakov naprej, proti njima, se sklonila in vzela Gilgameša v naročje, oprostite, šele tedaj me je opazila tudi mlada ženska, v hipu je trznila, potegnila nogi k sebi, z najbližjim kosom obleke zakrila svoje prsi, a niti ona niti moški nista od sebe dala niti najmanjšega glasu, potem me je bilo malo strah, ko sem se začela oddaljevati od njiju, da bo pritekel za mano, me zlasal, udaril ali zavpil, a za mojim hrbtom je bilo vse mirno in tiho, Gilgameš me je polizal po licu, šele čez petdeset metrov sem ga spustila nazaj na tla in nadaljevala sva s sprehodom po tej najini zanikrni poti, ki samo tedaj ni bila le najina, po tistem nisem več tam okoli opazila niti njiju niti kogarkoli drugega, bila je spet samo najina odljudna pot, saj zato sem jo izbrala, da bo le zame in tega neuglednega mešančka, da ne bova nikogar srečevala, da se ne bo potrebno zapletati v pogovo-

re o vremenu, o izgubi službe, iskanju nove, da me ne bodo spraševali Marinka, kako gre staršema, sta zdrava, koliko let sta zdaj že v Dalmaciji, ooo, že toliko, njima pa se godi, a z Erikom pogosto hodita na obiske, grozno se je zapletati v situacije, ko te ljudje tako zaslišujejo, ko prežijo na trenutek, da te sprašujejo o intimnih stvareh, da te po tem, ko so te na pol izželi s prvim paketom vprašanj, dokončno izžamejo še s spraševanjem, zakaj nimaš otrok, kaj je narobe, kdo je kriv, ljudje morajo najti krivca, zločinca, a, kateri od vaju, neplodnost je zločin in sramota, ljudje ne smejo biti neplodni, neplodnost je treba odpraviti, otroke je vendar treba imeti, neplodnost je treba strpati v plinske celice in jo iztrebiti, kaj šele, če se kdo odloči, da otrok ne bo imel, ker si jih preprosto ne želi, če bi rad imel le moža ali ženo, če se mu ne zdi pošteno imeti otroke le zato, ker jih imajo drugi, kaj šele je treba narediti s takimi!

Zdaj bo kmalu devet, že dve uri v postelji čakam na praskanje po vratih, čakam, da se bo sprožil vzvod, ki bi me vrgel pokonci, in vem, da ga ne bo, vse to vem, pravzaprav ne čakam na Gilgameševo praskanje po vratih, Gilgameša več ni, ni ga in pika, tudi praskanja po vratih ni in ga ne bo, kaj torej čakam, ne vem, kaj čakam, a čakam, čakam, ker morda se bo le zgodilo kaj, morda bo zaradi nečesa vendarle treba vstati, kaj čakam, ne vem, kaj čakam, ležim in vse me boli, to čakam, čakam, da bo bolečina prenehala.

Rajko Čuber, *BREZ NASLOVA*, akril na platnu, 30 x 30 cm

GORAN MILOVANOVIĆ

Pol stoletja mednarodnega simpozija kiparjev Forma viva

Nekoč ...

Slovenija premore malo kulturnih manifestacij, ki bi jim uspelo delovanje obeležiti s tako visokim jubilejem, kot je to 50-letnica. Prav to je letos uspelo mednarodnemu simpoziju kiparjev Forma viva, najprej julija na delovišču ob Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki in v jeseni na delovišču v Seči pri Portorožu.

Vse skupaj se je začelo leta 1961, potrebno pa je takoj poudariti, da je bila Forma viva zasnovana

kot enotna blagovna znamka državnega pomena, ki je delovala najprej na obeh omenjenih deloviščih, kasneje pa so jo razširili še na Ravne na Koroškem in Maribor. Uradna ustanoviteljica sta bila Kostanjevica na Krki in Seča, Ravne ter Maribor pa pridružena člana, ki sta bila v vseh telesih enakopravno zastopana. Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva je s štirimi delovišči vsekakor fenomen v svetovnem merilu. Poleg grafičnega bienala in bienala industrijskega oblikovanja je zagotovo največja manifestacija na likovnem področju v slo-

Obisk udeležencev portoroškega delovišča v Kostanjevici na Krki leta 1961. (Fototeka Galerije Božidarja Jakca)

venski polpretekli zgodovini. Simpozija, ki bi na razdaljah več kot sto kilometrov združeval štiri delovišča, drugje ni. Bolj pa bi se morali zavedati, da gre za eno od uveljavljenih blagovnih znamk, ki bi jo bilo nemara potrebno tudi zaščititi, in po kateri je Slovenija v umetnosti svetovno znana. Tovrstnih priložnosti za svetovno promocijo slovenske kulture ni prav veliko.

Idejno zasnovo *Forme vive* gre vsekakor iskati v *I. simpoziju evropskih kiparjev*, ki so ga blizu Dunaja, v St. Margarethnu na Gradiščanskem, s somišljeniki ustanovili kiparja Karl Prantl in Heinrich Deutsch ter psiholog dr. Friedrich Czagan. Veljal je za prvega na svetu in je postal izhodišče za številne kiparske simpozije. Njegovi osnovni ideji sta bili stik in izmenjava izkušenj med kiparji z vseh koncev sveta ter ustvarjanje monumentalnih skulptur na prostem. Primorski kipar Janez Lenassi je bil leta 1959 dejavni udeleženec prvega simpozija v St. Margarethnu, leto kasneje pa se ga je udeležil še Jakob Savinšek. Pobudo sta prenesla domov, toda za tako veliko prireditev je bilo potrebno zahtevno večplastno omrežje. Tako so leta 1960 ustanovili pripravljalni odbor, s čimer so stele okrepljene priprave za ustanovitev simpozija. K uresničitvi zamisli so pripomogli mnogi kulturniki in politiki, med njimi tudi Vilma Pirkovič, ki je bila prva in kasneje dolgoletna predsednica upravnega odbora, hkrati pa je bila večkratna republiška poslanka in članica sveta republike.

Jeseni leta 1960 sta Pirkovičeva in Lado Smrekar obiskala delovišče v St. Margarethnu in se s tamkajšnjimi organizatorji pogovarjala o tehničnih platih izvedbe simpozija. Dokaj hitro sta se kot delovišči izluščili lokaciji Seča pri Portorožu in Kostanjevica na Krki, kjer naj bi nastali galeriji na prostem. Pod vplivom simpozija v St. Margarethnu, ki je potekal kar v kamnolomu, so se tudi v Portorožu hitro zedinili, da bodo ustvarjali v istrskem kamnu, v Kostanjevici pa so se zaradi bližine Krakovskega gozda odločili za hrastovino.

Dogovor o skladu *Mednarodni simpozij kiparjev Forma viva*, so na podlagi pogodbe, sklenjene med Koprom in Novim mestom, kot nosilcema takratnih območnih ljudskih okrajev, podpisali

Zaključno oceno je podal Umbro Apollonio, 1961.
(Fototeka Galerije Božidarja Jakca)

18. in 23. marca 1961, kar je pomenilo tudi uradno ustanovitev *Forme vive*. Po ustanovitvi sklada so to strukturirali tudi organizacijsko. Ustanovili so devetčlanski upravni odbor pod vodstvom Pirkovičeve, sekretar pa je postal takratni direktor Tehniškega muzeja Slovenije Marjan Vidmar. V upravnem odboru so bili še predstavniki obeh občinskih struktur in delovišč.

Na skupni razpis za obe delovišči prvega simpozija se je prijavilo 76 kiparjev, na podlagi predložene dokumentacije pa je žirija izbrala 19 udeležencev – 11 za Portorož oziroma Sečo in 8 za Kostanjevico na Krki. Za uradni začetek simpozija so določili 4. julij 1961, dejansko pa je zven prvega dleta začel odmevati teden dni prej, saj je 26. junija iz Ljubljane v Kostanjevico na Krki prišel prvi udeleženec, indijski kipar Shanko Chaundhuri.

V Kostanjevici takrat niso imeli prenočitvenih zmogljivosti in so zato umetnike nastanili kar v osnovni šoli. Osnovna šola Jožeta Gorjupa v Kostanjevici hrani pionirsko kroniko iz leta 1961, v kateri je ostalo zapisano, s kakšno vnemo so potekale te priprave. Ob teh so se izredno izkazali kostanjeviški šolarji, ki jim kljub počitnicam ni bilo težko dežurati v šoli in skrbeti za udeležence. Tudi ves čas simpozija – kar dva meseca – so se mnogi smukali okrog kiparjev.

Ker sta bila druženje in izmenjava izkušenj že v začetku temeljni vodili *Forme vive*, so kiparji iz Kostanjevice najprej obiskali kolege, ki so delali v Seči, ti pa so jim 30. julija obisk vrnili. Upravni odbor je poskrbel tudi za izjemno uveljavljeno

Prva kiparka na Formi vivi, Izraelka Hava Mehutan pri delu, 1962. (Fototeka Galerije Božidarja Jakca)

Vilma Pirkovič odpira simpozij, 1972. (Fototeka Galerije Božidarja Jakca)

mednarodno žirijo, ki so jo sestavljali glavni tajnik mednarodnega beneškega bienala Umbro Apollo, priznani dunajski kritik Alfred Schmeller in ravnatelj ljubljanske Moderne galerije Zoran Kržišnik. Žirija je simpozijско delo ocenila kot celoto in brez izpostavljanja imen, leta 1962 pa so jo preimenovali v Umetniški svet Forme vive in jo številčno okrepili.

Decembra 1961 je upravni odbor izdal tudi prvi katalog Forme vive. Grafično ga je opremil arhitekt Grega Košak, ki je dolgo skrbel za celotno podobo simpozija, izdelal je znak Forme vive, nato izpeljal zasnovo usmerjevalnih tabel in drugih gradiv. Sodeloval je tudi pri arhitektonskih zasnovah parka skulptur. Ob izidu kataloga, 2. decembra 1961, so v kostanjeviškem Lamutovem likovnem salonu priredili še razstavo del udeležencev tamkajšnje Forme vive.

Za naslednje leto, 1962, je umetniški svet med 65 prijavljenimi kandidati izbral 22 udeležencev oziroma po 11 na vsako delovišče, dvomesečni

simpozij pa se je začel 1. julija. Če sta prvo leto bili dve kiparki prisotni le na portoroškem delovišču – Ana Bešlić iz Vojvodine in Pat Diska iz Združenih držav Amerike – je leta 1962 tudi Kostanjevica dobila svojo prvo udeleženko, Izraelko Havo Mehutan.

Leta 1963 je med 70 prijavljenimi umetniški svet izbral po deset udeležencev za vsako delovišče, na zaključni slovesnosti pa je grški umetnostni zgodovinar Tony Spiteris apeliral, da je zasnova simpozija tako kakovostna in kompleksna, da bi bilo potrebno, v navezavi z Mednarodnim grafičnim bienalom, razmišljati o uveljavitvi mednarodnega kiparskega središča, kjer bi kritiki in umetnostni zgodovinarji razpravljali o problemih sodobnega kiparstva. Jeseni leta 1963 pa so stekle okrepljene priprave za uvedbo tretjega delovišča v Ravnah na Koroškem, kjer naj bi ustvarjali v kovini. Pobudo so dali Pirkovičeva, Smrekar in Franc Fale, takratni predsednik občine Ravne na Koroškem. Fale je za simpozij navdušil takratnega direktorja

Tone Demšar pri delu, 1976. (Foto: Janez Kališnik, Fototeka Galerije Božidarja Jakca)

Železarne Ravne Gregorja Klančnika, med letoma 1964 in 1989 pa se je na Ravnah zvrstilo sedem simpozijev, na katerih je ustvarjalo 30 kiparjev. Ravenske Forme vive si niso zamislili kot parka skulptur, temveč so te v sodelovanju s pristojno službo umestili v urbani prostor, podobno kot kasneje v Mariboru. Ideja Forme vive na Ravnah ni nikoli povsem zamrla, leta 1997 pa je lokalna skupnost skrb za zbirko umetnin zaupala Koroškemu muzeju. Ta je z enkratno akcijo, v kateri so sodelovali štiri umetniki, leta 2008 ravensko delovišče obudil, vendar v drugačnih razmerah, saj je zaradi strukturnih in lastniških sprememb železarne naletel na spremenjene delovne pogoje. Kljub temu v muzeju akcijo kot eno prireditev Evropske prestolnice kulture napovedujejo tudi v prihodnjem letu.

Po prvih treh kostanjeviških simpozijih se je fond umetnin okrog tamkajšnjega delovišča tako zgostil, da so morali razmišljati o uresničitvi zamisli parka skulptur. Projektne naloge se je lotil oblikovalec Forme vive, arhitekt Grega Košak. Prva razgrnitev idejne zasnove je bila julija 1964. Po sklepu so s prerazporeditvijo lahko začeli takoj, vendar so skulpture premeščali postopoma.

Peta Forma viva, leta 1965, je doživela majhen odklon od ustaljenega, prvič pa so izvajali delo, za katerega so že vnaprej vedeli, da bo njegova postavitve namenska in izven parka skulptur. Tako je v okviru projekta Cesta umetnosti, ob takratni cesti Ljubljana – Zagreb, na Drnovem pri Krškem zrasla prva tovrstna konstruktivistična skulptura zagrebškega arhitekta Vjenceslava Richterja.

Stalnica simpozija Forma viva so bile vseskozi tudi finančne težave. Prve so nastopile že leta 1964, ko je v skupno blagajno nehal prispevati zvezni sklad, leto kasneje pa še republiški. Z ukinitvijo okrajev leta 1965 sta ustanoviteljske pravice in finančne obveznosti v celoti prevzeli občini Krško in Piran, kar so uradno uredili šele leta 1968. Po reformi leta 1965 so bile finančne težave tako velike, da so Formo vivo v Kostanjevici in Portorožu začeli prirejati bionalno. Kljub denarnim težavam in reorganizaciji pa je bila leta 1967 ideja Forme vive še vedno v razmahu, saj se je simpoziju priključilo še četrto delovišče v Mariboru, kjer so kot gradivo uporabljali beton. Med letoma 1967 in 1986 so tam izvedli šest akcij, na katerih je ustvarjalo skupaj 19 umetnikov. Kot na vseh drugih deloviščih so poleg domačih avtorjev tudi tam med udeleženci prednjačili japonski kiparji.

Po nekaj letih so denarne težave vplivale tudi na ogroženost skulptur. To je bilo najbolj opazno v Kostanjevici na Krki, kjer se je hrastovina kljub strokovnim posegom začela kazati kot najbolj ranljiva. Prvo izčrpano poročilo s predlogi konservacije sta na povabilo tajnika Forme vive julija 1968 izdelala profesorja za gozdarsko in lesno kemijsko tehnologijo na Biotehniški fakulteti v Ljubljani, dr. Bogdan Ditrich in arhitekt Grega Košak. Zaradi stroškov sta predlagala postopno ureditev, ki pa je niso nikoli dokončali. Projekt za obnovo in zaščito plastik v Kostanjevici in na Ravnah je leta 1982 izdelal tudi restavrator – specialist Momo Vuković. Naslednji obsežen in celosten strokovni pristop k vzdrževanju zbirke Forme vive je bil pred akcijo leta 1988, ko je Andrej Smrekar – takratni podpredsednik skupščine Forme vive – podpisal sporazum o dolgoročnem poslovnem sodelovanju med Formo vivo in ljubljanskim podjetjem Belinka. Gregor Pečenko iz Belinke in samostojni restavrator ter strokovni sodelavec Belinke Peter Mali sta nato izdelala *Metodologijo tehnoloških, konstrukcijskih in kemijskih ukrepov preventivne zaščite lesenih plastik*.

V jubilejnem letu 1970 se je kot povabljenec kostanjeviškega simpozija udeležil tudi Tone Kralj, ki je po lastni grafični predlogi iz dvajsetih let preteklega stoletja izdelal monumentalne *Tri dobe*.

Kralj se je na kraj tako čustveno navezal, da je v sodelovanju z Ladom Smrekarjem leta 1974 v novoustanovljeni galeriji dobil svojo prvo stalno postavitev, ki je bila pomemben temelj pri ustanavljanju specializiranega muzeja za likovno umetnost v Kostanjevici na Krki, današnje Galerije Božidarja Jakca.

V začetku sedemdesetih let preteklega stoletja je prišlo tudi do sprememb v vrhu sklada Forme vive. Predsedovanje upravnega odbora je od Pirkovičeve prevzel dr. France Hočevar, ugleden pravnik in diplomat, kot sekretar pa je še naprej deloval Marjan Vidmar.

V začetku sedemdesetih let preteklega stoletja so tudi krepko zamujali z izdajo kataloga za leti 1971 in 1972, zaradi česar je Lado Smrekar po štirih letih pregovarjanja zahteval zamenjavo oblikovalca Košaka. Leta 1976 so nato pod Košakovo taktirko omenjeni katalog izdali, leta 1981 pa je oblikovanje katalogov prevzel Ranko Novak. Oblikoval je katalog za leta od 1977 do 1979, naslednji katalog za leti 1980 in 1981 pa je že spet izšel tekoče. Leta 1983 so z

zajetnejšo monografijo s poglobljenima besediloma dr. Špelce Čopič in dr. Staneta Bernika, ki je bil tudi urednik monografije, ovrednotili 20-letno delovanje simpozija.

V Kostanjevici je avstrijski umetnik Karl Kessler leta 1974 izdelal skulpturo iz plastike, ki je poskušala odpirati probleme civilizacijskega posega v naravo. To je edina kostanjeviška umetnina doslej, ki ni, čeprav je vdolana v drevo, izdelana iz lesa.

Skozi njo je zaznati tudi želje po novem delovišču in materialu, ki so se v sedemdesetih letih preteklega stoletja redno pojavljale.

Leta 1980 je Mednarodni simpozij kiparjev – naziv je ostal enak, formalno pa je simpozij po 2. členu sporazuma postal pravna oseba – začel delovati po sprejetem samoupravnem sporazumu, sklenjenim med Kulturnimi skupnostmi Krško, Piran, Ravne, Maribor ter Kulturno skupnostjo Slovenije. Po tem je bil simpozij s sedežem v Ljubljani nekakšna zveza samostojnih enot Forme vive, ki so se združile zaradi skupnega namena in nastopanja pod skupno blagovno znamko. Skupna opravila so po novem opravljali skupščina delegatov podpisnic sporazuma, izvršil-

Forma viva 2011, perujska kiparka Macher Nesta pri delu.
(Foto: Rasto Božič)

Forma viva 2011, hrvaški kipar Denis Krašković. (Foto: Rasto Božič)

ni odbor, umetniški svet in uredniški odbor. Predsedstvo skupščine je prevzel, kot smo že zapisali, dr. France Hočevar, predsednik izvršilnega odbora je postal Dušan Tršar, umetniški svet je vodil Janez Lenassi, na mestu sekretarja pa je enega od ustanovnih članov Marjana Vidmarja zamenjala dr. Sonja Ana Hoyer. Sprejeli so tudi odločitev, da je treba doseči sekretarjevo redno zaposlitev. V program srednjeročnega dela je skupščina Forme vive takrat tudi zapisala, da bo potrebno na republiški ravni kiparski simpozij formalno uvrstiti med mednarodno pomembne kulturne akcije, galerije na prostem pa obravnavati kot republiške galerijsko-muzejske ustanove.

Kakšen pomen je imela Forma viva v svetu in se ga doma, kot je to v navadi, nikoli niso znali prav zavedati, kaže tudi zgodba romunskega kiparja Niculaea Seaptefratija. Ta se je namreč leta 1983 prijavil na kostanjeviško Formo vivo, ker navedenega leta simpozija tam ni bilo, pa ga je umetniški svet izbral kot kandidata za mariborski simpozij. Seaptefrati je bil odločitve izjemno vesel, vendar je na koncu moral udeležbo odpovedati, ker mu takratne romunske oblasti niso izdale potnega lista. Za kostanjeviški simpozij se je leta 2004 vnovič prijavil in bil takrat tudi izbran, galeriji pa je zapustil delo *Akcent*, ki stoji ob vhodu v park skulptur. Mesec dni po vrnitvi domov je umrl.

Po skoraj osemletnem dogovarjanju glede prostorov za sedež Forme vive je Stanovanjsko pod-

jetje Ljubljana tej dodelilo poslovne prostore na Rimski ulici 13 v Ljubljani. Tam naj bi bil nameščen tudi poklicni sekretar – kustos, za katerega so leta 1990 odobrili sredstva, vendar je bilo delovanje organov že v takšni krizi, da je bilo prepozno. *Odstopila sta tako predsednik skupščine kot predsednik izvršilnega odbora, povrhu vsega pa je prišlo do ponovne reorganizacije delovanja kulturnih skupnosti. Kljub temu, da so imeli kiparje za Formo vivo leta 1990 v Kostanjevici že izbrane, so zaradi sporov po predlogu Janeza Lenassija na izredni seji skupščine sklenili, da denar – kolikor so ga imeli na voljo – prenesejo v prihodnje leto in da s tem simpozijem v Portorožu, Kostanjevici in Mariboru obeležijo 30. obletnico Forme vive. Žal pa simpozija zaradi formalnih težav in vojnih razmer v letu 1991 v Kostanjevici in Mariboru niso priredili, kar je prineslo tudi daljši premor do obuditve simpozija leta 1998. V tem obdobju največje krize v neprekinjenem delovanju Forma vive so simpozij pri življenju držale Obalne galerije Piran, ki so Formo vivo z velikimi težavami še naprej prirejale bienalno.*

Z nastopom na mestu direktorja Galerije Božidarja Jakca si je Bojan Božič v program dela zadal tudi oživitev mednarodnega simpozija kiparjev v Kostanjevici na Krki, njegovo organizacijo pa je tudi uradno prevzela tamkajšnja galerija. Ob tem so se zdramili tudi na Ravnah in ob 750-letnici

prve listine omembe mesta Ravne leta 1998 pripravili okroglo mizo *Mednarodni kiparski simpozij Forma viva na razpotju*. Nanj so povabili predstavnike vseh štirih delovišč in Ministrstva za kulturo, moderator pa je bil dr. Andrej Smrekar. Okrogla miza naj bi odgovorila na vprašanje, ali je mogoče Formo vivo še revitalizirati in jo znova uvrstiti med nacionalne kulturne projekte, ali pa je zaradi časovne razdalje treba poiskati sodobnejše rešitve in nekako ohraniti prireditev, ki je bila dolga desetletja okno v svet. Predstavniki delovišč in interesnih združenj so se v svojih razmišljanjih nekoliko oddaljili od temeljnega koncepta sedanje formulacije Forme vive, vendar vsi podpirali njeno ohranitev. Tomaž Brate, predstavnik Ministrstva za kulturo, je projekt načelno podprl in dejal, da je država zainteresirana za Formo vivo kot nacionalni projekt, vendar organizacijsko in strukturno definirano na daljši rok in z ustreznim programom, kakršna pa Forma viva takrat ni bila. Brate je poudaril, da bi bilo v prvi vrsti potrebno opraviti ocenitev zbirk. Predstavniki delovišč so se strinjali, da je potrebno vsekakor narediti inventuro vsakega posameznega delovišča, da pa je potrebno tudi ohraniti skupno organizacijsko telo. Okrogla miza je ponudila pester spekter razmišljanj o simpoziju, vendar je ostala brez opredeljenih zaključkov ali ciljev za srednjeročno obdobje. Ni bilo niti sledov o morebitni trdnejši povezavi, čeprav so vsi bolj ali manj menili, da je za uspeh potrebno neko krovno vodstvo.

S povabilom trem kiparjem je simpozij leta 1998 potekal tudi v Kostanjevici na Krki in s tem razbremenil delovišče v Seči. Galerija Božidarja Jakca je v teh letih uspela simpozij bienalno ohraniti, vendar z vnaprej načrtano shemo samo treh kiparjev, ki so na delovišču mesec dni.

... in danes

Da je zanimanje za simpozij v tujini še vedno izjemno živo, smo v Kostanjevici na Krki dokazali tudi letos, saj je strokovna komisija tri kandidate izbirala kar med 85 prijavljenimi. Za letošnji 24. *mednarodni simpozij kiparjev Forma viva*, s katerim smo v Kostanjevici obeležili tudi njegovo

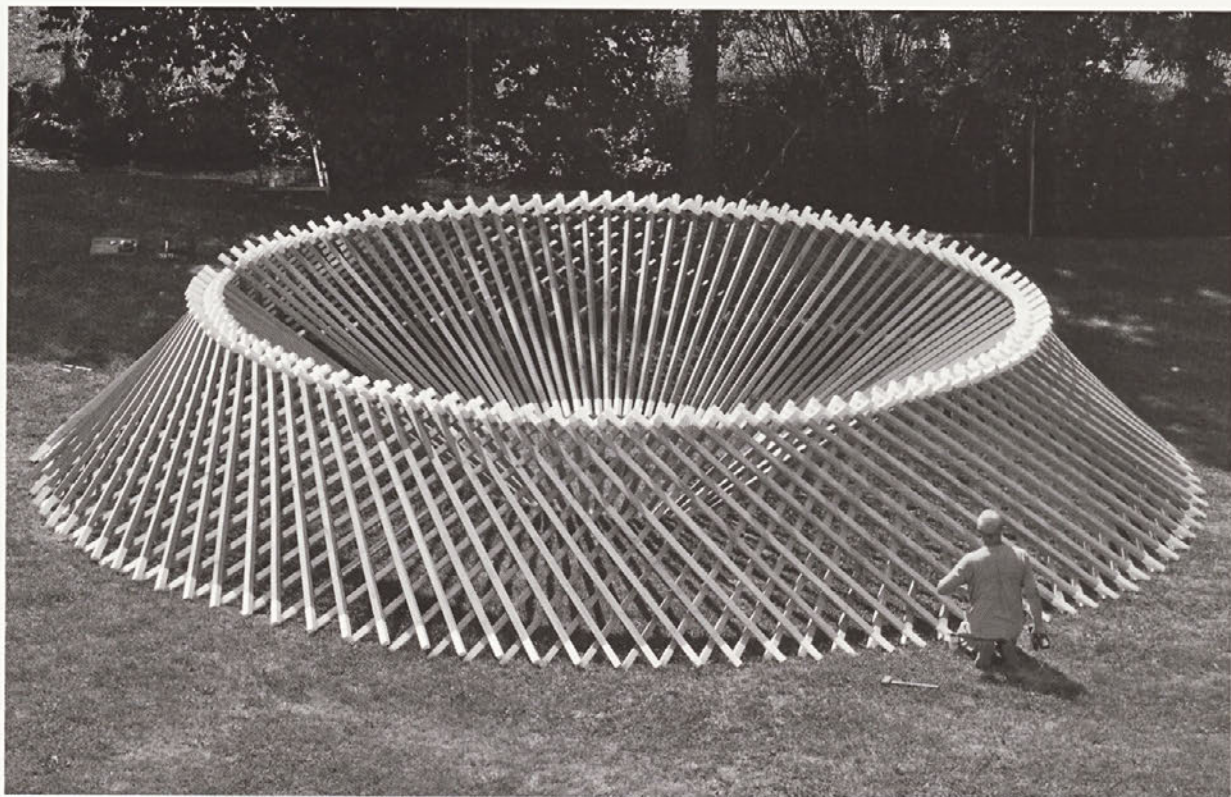
50-letnico, je izbrala Denisa Kraškovića iz Hrvaške, Karen Macher Nesta iz Peruja ter Reinholda Neururerja iz Avstrije.

Omenjeni avtorji so dela ob sicer izjemno močnih avtonomnih poetičnih izpovedih izvedli v sodobnem duhu, navkljub različnim stilnim konceptom pa je tem vseeno mogoče najti skupno točko v angažirani socialno ekološki noti.

V svojem delu *Dobrota* je Krašković s poudarjenim volumnom plastike v prostoru sledil klasičnim kiparskim prijemom, s premišljeno razmestitvijo posameznih delov pa dosegel subtilno celoto umetniške instalacije. Ta idejno temelji na znanem biblijskem motivu, po katerem je Jezus nahranil pet tisoč mož s petimi ječmenovimi hlebci in dvema ribama. Skulptura seveda v sebi nosi še mnogo interpretacijskih konotacij in ena med njimi je prav gotovo tudi simboličen prikaz težkega kiparskega poklica. Njihov kruh je trd in težak, a hkrati božansko lep.

Perujska kiparka Macher Nesta je bila po dveh venezuelskih kiparjih tretja predstavnikinja Južne Amerike, ki je gostovala na kostanjeviški Formi vivi, pri čemer je zanimivo tudi to, da vse njihove skulpture stojijo skorajda druga poleg druge. Takoj za Nestino skulpturo je znameniti krog Carlosa Medine iz leta 1982, nekoliko desno od obeh pa je skulptura Pedra Baretta z drugega simpozija leta 1962. Bistvo skulpture perujske kiparke je njena gibljivost in taktilnost. Obiskovalci se lahko dotikajo njenih prečnih letev in jih premikajo ter s tem poudarjajo živost gibljive forme. Njena zamisel temelji na konstruktivističnem pogledu enega najpomembnejših modernistov Laszla Moholyja – Nagya, ki je trdil, da se mora gledalec ob skulpturi znebiti vloge zgolj statičnega opazovalca in povzeti njeno kinetično energijo, ki se preobrazi v gibljivo in sproščujočo ustvarjalno silo. Svoje pri gibanju skulpture, poimenovane *Naravno ravnovesje*, dodaja tudi narava.

Še bližje konstruktivističnim idejam pa je Neururerjeva skulptura, pri kateri je ravno tako močno prisotna izrazita ekološka komponenta, ki evocira že s poimenovanjem – *Varovalna ograja za naravo*. Zaradi specifične postavitve jo je moral avtor izdelati kar na mestu, kjer stoji. To ni zgolj kiparsko delo, zaznamovano s svojimi simbolnimi elemen-

Forma viva 2011, Varovalna ograja za naravo nemškega kiparja Reinholda Neururerja. (Foto: Rasto Božič)

ti in estetsko formo, ampak že kar arhitektura, ki v parku skulptur nadaljuje konstruktivistično tradicijo, ki sta jo najbolj evidentno načrtala Hrvata Vjenceslav Richter leta 1965 in Petar Barišić ob vnovičnem zagonu simpozija leta 1998. Neururerjevo umetnino prav lahko umestimo v polje land arta, ki je kot živa oblika pomembna preambula simpozija. Živa oblika torej, s katero skuša avtor dešifrirati kozmični red, odstreti skrivnost strukturiranosti naravnih oblik ter doseči harmonično dialektičnost nasprotij kaosa in reda ali pa doseči simbiozo trdnosti in krhkosti hkrati.

Kljub nekaterim pomislekom o preživelosti takšne oblike umetniškega ustvarjanja je letošnja akcija spet zasijala v vsej veličini in dala obete za naprej. Združila je sodobne kiparske pristope s tradicijo in ponovno spomnila na umetnost kot tisto prednostno področje, katerega namen je prikazovanje lepega in hkrati angažiranega.

Umetnost v pravem pomenu besede je delo Macher Neste, ki iz daljne dežele inkovskega imperija prenaša izročilo uravnovešanja narave, soseda iz Avstrije, ki opozarja na varovanje planeta, in simbolična gesta hrvaškega soseda, ki prinaša kruh.

Razmišljanje ob 100-letnici rojstva pesnika Severina Šalija

Severin Šali. (Družinski arhiv, kolaž Bojana Radoviča)

Uvod

V drugi polovici leta je smrt globoko zasekala v slovensko znanstveno, politično, publicistično in kulturno tkivo. Plaz je s svojo smrtjo že avgusta sprožil politik in bančnik dr. Andrej Bajuk (1943–2011), sledili pa so mu jedrski fizik in akademik dr. Robert Blinc (1933–2011), godec Lojze Slak (1932–2011), kipar Stane Jarm (1931–2011), novinar in pesnik Ladislav Lesar (1939–2011), pesnik, prevajalec in urednik Tone Pavček (1928–2011), pesnik, pisatelj, dramatik, publicist in kritik Janko Messner (1921–2011) ter novinar Vladimir Šlamberger (1933–2011). Če bi Severin Šali še živel, bi

vsem navedenim še enkrat napisal pesem *Pred pesnikovo gomilo*¹:

»Saj še ni tako davno, kot da je bilo včeraj,
bil si med nami, a zdaj si senca v zboru umrlih ...«

Kot pravo nasprotje tej moriji prvakov pa so slovensko kulturno življenje v tem času zaznamovali pomembni dogodki. Bili so kot nekakšen poziv k nesmrtnosti življenja, ki ga kultura daje njenim ustvarjalcem. Na Primorskem so v Štanjelu odprli

¹ Severin Šali, *Pred pesnikovo gomilo*, Ljubljana 1972. Pesem je Šali posvetil umrlemu prijatelju, pesniku in prevajalcu Cenetu Vipotniku.

stalno razstavo o delu arhitekta Maksa Fabianija, na Vrsnem pa predstavili knjigo o življenjski poti in ustvarjanju goriškega slavčka Simona Gregorčiča. Nadalje so koroškega pisatelja Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca v Ravnah ovekovečili z izdajo e-zbornika z najpomembnejšimi zapisi o njegovem tankočutnem delu in življenju. Navsezadnje pa je Mestno gledališče ljubljansko izdalo zbirko besedil njihovega dolgoletnega igralca Zlatka Šugmana (1932–2008).

Dopuščam možnost, da bo kdo paberkoval s tem uvodnim razmišljanjem, češ, kaj pa ima vse to skupnega s Severinom Šalijem, čigar 100-letnico rojstva smo praznovali 22. oktobra? Menim namreč, da je ob vseh teh žalostnih dogodkih razmišljanje ob 100-letnici rojstva našega rojaka vesel dogodek, ki lahko deluje pomirjajoče in spodbudno. Sicer pa je Šalijeva pesniška in prevajalska dediščina že sama po sebi tako zelo duhovno bogata in polna pristne ljubezni do življenja, da razmišljanje² o njem zasluži tudi nekoliko daljši uvod.

Utrinki iz Šalijevega otroštva in mladosti

Pesnik, prevajalec, poliglot in urednik Severin Šali se je kot nezakonski sin kmečke delavke rodil 22. oktobra leta 1911 v Podliscu, lučaj od Dobrniča.

»Ime mu je dal župnik pri krstu, kajti takrat je bila navada, da so nezakonske otroke zaznamovali s kakim nenavadnim imenom, kar je Severin za takratno kmečko okolje gotovo bilo. Pesnikova mama, ki je bila doma iz Straže, se mu je odpovedala in je ni niti poznal ... Prva štiri leta je tako živel pri stricu v Šentjernejju, nato pa pri krušni materi v Ponikvah pri Trebnjem. Osnovno šolo je med letoma 1918–1924 obiskoval v Nemški vasi pri Trebnjem, ko je tu in tam že napisal kakšno pesem. Ko je nekoč svojo pesem pokazal učitelju, je bila tako dobra, da mu učitelj ni verjel, da jo je napisal Severin. Za nagrado ga je učitelj povabil na

belo kavo in kos belega kruha. To je bilo za Severina doživetje pravega razkošja.«³

Kasneje se je pogosto in na različne načine spominjal svojega otroštva in ga opisoval kot težko, saj je kljub ljubezni, ki mu jo je nesebično izkazovala krušna mati, zelo pogrešal tudi svojo pravo mater. Zaradi tega je zelo trpel in se pozneje toliko bolj z veseljem ter žarom posvečal svoji družini. V spomin na obe mami je Šali mnogo kasneje napisal presunljivo pesem *Na materinem grobu*.

*»Tako bi rad pogledal ti v oči,
roke pobožal tvoje ovenele,
poljubil te na ustne onemele,
a je med nama smrt in kup prsti ...«⁴*

To je bilo tudi obdobje prve svetovne vojne, ki je Šaliju pustila svoj pečat za vse življenje. Potem je odšel na Hrvaško, kjer je v Varaždinu – večinoma se je preživljal sam – uspešno končal gimnazijo. Nato je 6. januarja 1929 takratni jugoslovanski kralj Aleksander uvedel zloglasno diktaturo in sredi takratnih političnih vrenj so Slovenca Šalija kmalu poklicali na služenje vojaškega roka, ki ga je v glavnem preživel v Nišu. Hudo domotožje je ob prostem času premagoval z dolgimi sprehodi ob reki Nišavi, kjer je med posedanjem na razpadajočih zidovih velikanske turške trdnjave z zanimanjem bral in študiral srbsko literaturo ter jezik, kar mu je kasneje pogosto koristilo.

Šalijeva življenjska pot

Šali je bil otožen otrok in kot tak je bil raje v samoti, kot pa v družbi vaških fantov, tudi na paši, kjer so med vrbami ob Temenici nastajale njegove prve pesmi. Čutil je, da s pomočjo pesmi lahko izrazi, kar je doživljal, njegova ustvarjalna ljubezen do poezije, knjig in prevajanja pa je bila logično nadaljevanje pesniške rasti v procesu ustvarjanja bogatega literarnega opusa. Po maturi je nekaj časa služboval na Hrvaškem kot uslužbenec v ti-

² Nekaj gradiva za razmišljanje o Severinu Šaliju sem črpal iz članka Dolenjskega lista št. 43, objavljenega 27. oktobra 2011, str. 22.

³ Marjeta Žebovec, *Slovenski književniki (1900–1919)*, str. 137, Karantanija, Ljubljana 2006.

⁴ Gita Vončina, *Intervju Sodobnosti: Severin Šali*, Sodobnost, letnik XL, št. 12, str. 1113, Ljubljana 1992.

skarni v Šibeniku, kjer je kratek čas delal tudi kot priložnostni zidar. Tam je nastala njegova prva pesniška zbirka, ki pa jo je kasneje ob številnih selitvah nekje izgubil. Leta 1934 je bil Šali spet v Sloveniji. S trehuhom za kruhom je odšel v Ljubljano. Med letoma 1938 in 1945 je nekaj časa delal pri carinski špediciji, nato pa se je zaposlil v založbi Jugoslovanska tiskarna. Najprej je bil prodajalec knjig, med katerimi se je odlično počutil. Vodilni v tiskarni pa so kmalu spoznali, da je v tem Dolenjcu še nekaj več, da piše pesmi in da je poliglot. Šali je zato hitro napredoval in postal urednik, lektor ter nazadnje tudi knjižni svetovalec.⁵ Vmes je bil tudi urednik Slovenčeve knjižnice. Po drugi svetovni vojni je bil brez službe in je deloval kot svobodni književnik ter prevajalec. Šele leta 1956 se je zaposlil kot lektor pri ljubljanski založbi Mladinska knjiga, kjer je leta 1972 postal – in vse do upokojitve leta 1984 ostal – urednik. Med tednom je stanoval v Ljubljani, v stanovanju na Židovski stezi 3, ki je bilo last družine, ob petkih pa se je vračal domov v Novo mesto. Hkrati je določeno obdobje delal tudi pri Dolenjski založbi v Novem mestu. Po upokojitvi se je vrnil v Novo mesto, kjer je 24. oktobra leta 1992 umrl.

Moj sosed, pesnik Severin Šali

Novomeški gostilničar Franc Per – ponašal se je z velikimi sivimi brki – je slovel po dobrem vinu, še posebej pa po tem, da je ob malem šmarnu, 8. septembra, vedno prvi točil trškogorsko portugalčko. Ko me je v petdesetih letih prejšnjega stoletja, nekega septembra po nedeljskem kosilu, oče spet poslal čez cesto k Peru po liter portugalke, sem v kotu gostilne zagledal gospoda v beli srajci, s cigareto med ustnicami in s knjigo v roki, na mizi pa je bil kozarec vina ... To je bilo moje prvo srečanje s pesnikom in prevajalcem Severinom Šalijem. Takrat seveda nisem vedel, kdo je ta uglajeni gospod. Opazil pa sem, da rad bere in kadi, ter kasneje spoznal, da tudi veliko ve. Več let zatem sva se s pesnikom spet srečala. Kot sosedu sem mu z

navdušenjem prinesel pokazat nekaj mojih takrat pravkar spisanih pesmic. Pozorno jih je prebral, me očetovsko pogledal v oči, se nasmehnil in rekel: »Še marsikaj bo treba postoriti, še marsikaj, predvsem pa piši, piši!« In cigareta, ki jo je med tem že v drugo prižgal, še ni dogorela, ko sem ga pozdravil in brez besed odšel.

Ko sem se pred časom o pokojnem Šaliju pogovarjal z njegovo vdovo Mico (rojeno Per), nekdanj priljubljeno in nadarjeno novomeško ljubiteljsko igralko, mi je med drugim povedala, kakšno je bilo njuno prvo srečanje. Ob neki priložnosti se je Šali ustavil tudi v Novem mestu, v Perovi gostilni. Gospodična Mica je v gostilni že vse postorila in na goste ni bila pozorna. Z zanimanjem je namreč brala zajetno knjigo *Tihi Don*, ki jo je napisal ruski pisatelj in nobelovec Mihail Aleksandrovič Šolohov. Pri Šaliju je omenjena gospodična takoj vzbudila pozornost, saj ni pričakoval srečanja z dekletom, ki v novomeški gostilni bere *Tihi Don*, delo, ki ga je sam prevedel. Očarala ga je in navdušila, saj si je za ženo vedno želel razumno in razgledano žensko. Tudi Perovi Mici je bil razgledani mož silno všeč in v duhu si je dejala: »Takega moža bi pa imela!« in čez poldrugo leto sta se poročila. Nato sta se jima rodila hčerka Mojca in sin Cvetto, kasneje član uspešne novomeške glasbene skupine Rudolfovo, ki je prvič nastopila na novomeški gimnaziji leta 1975. S skladbo *Grem domov v Novo mesto* pa so rudolfovci postali rock skupina, ki se je uvrstila v sam vrh takratne lestvice Stop – pops 20. Na drugi strani te male (single) plošče pa je bila skladba *Gorjanska bajka*, za katero je besedilo napisal prav Cvetov oče. To pa še zdaleč ni vse. Pesnik Šali je zaslužen tudi za ime te naše pokrajinske revije za literaturo, kulturo in družbena vprašanja, *Rast*. Namreč zamisel se je porodila jeseni leta 1989 v takratni Študijski knjižnici, kjer sta Severin Šali in Jože Škufca, kasnejši prvi urednik revije, mrzlično iskala primerno ime za novonastajajočo revijo. Ideja je koreninila v imenu trebanjske kulturne revije *Samorastniška beseda* in Šalija je preblisnila misel: »Pa naj raste Rast!«⁶

⁵ Franci Koncilija, Gospodična Mica je brala »njegov« *Tihi Don*, Dolenjski list št. 43, str. 22, oktober 2011.

⁶ Po besedah prof. Jožeta Škufce, septembra 2011.

Pesnikov ustvarjalni opus

Šalijev pesniški opus je zelo pomemben, rdeča nit njegovega liričnega ustvarjanja pa je bila razvijanje oblikovnega in vsebinskega izročila novoromantičnega simbolizma.⁷ Še pred drugo svetovno vojno je začel objavljati svoje pesmi v reviji *Dejanje* in *Dom in svet*, katerega je takrat urejal dr. Tine Debeljak. Tako je kmalu postal prepoznaven in uveljavljen pesnik. Tako je že leta 1940 pod okriljem Literarnega kluba pri Jugoslovanski knjigarni izdal zbirko *Slap tišine*. Med slovensko revolucijo (1941–1945) se ni opredelil za nobeno stran, niti za partizansko niti za domobrantsko. Tudi od OF zahtevanega kulturnega molka se ni držal. Zaradi tega je imel po končani vojni težave, tako kot mnogo drugih književnikov, ki so ustvarjali ne glede na politične razmere.⁸

Šali je bil torej pokončen mož, s kritično distanco v skladu z notranjim prepričanjem. Nova komunistična oblast ga je zaradi tega in za njegovo nepokorščino pri zapovedanem kulturnem molku dokaj hudo kaznovala: celo desetletje je bil brez službe! Vendar ta čas ni šel v prazno, Šali ga je z neumornim prevajanjem smotrno izrabil.

Na področju lirike je Šali ustvarjal v dveh obdobjih, vmes pa je bila dolgoletna »suhota«. Pisati je začel že pred drugo svetovno vojno, hkrati pa je uredil antologijo *Lirike slovenskih pesnic* (1849–1984) ter izdal sedem knjig lastne poezije, med drugimi *Slap tišine* (1940), *Srečavanja s smrtjo* (1943) in »dumo« *Spev rodni zemlji* (1944). »Sledil je desetletja dolg pesniški molk, ki ga je prekinila leta 1982 izdana pesniška zbirka *Pesek in zelenice*, nato pa še pesniški izbor *Sijoče mračine* (1985). Sledila je zbirka *Pesnik na večerni poti* (1991), otroške pesmi *Teče to in teče ono* (1983) in *V deveto deželo* (1995). Šali je bil pesnik samouk, s prirojenim pesniškim darom, lirik, ki se je s tenkočutno izpovedno govorico nagibal k enostavnim, tradicionalnim pesniškim oblikam. V njegovi lirski poeziji, tudi ljubezenski, je vseskozi prisotna tudi

misel na smrt, in sicer kot absolutno dejstvo, kot del življenja.⁹

Prav tako pomemben pa se nekaterim literarnim kritikom zdi njegov prevajalski opus, pri katerem prednjačijo prevodi književnih del iz slovanskih jezikov in francoščine. To so bila dela srbskih, hrvaških, makedonskih, čeških, nemških, francoskih, poljskih in še posebej vodilnih ruskih proznih piscev 20. stoletja. Njegovi priljubljeni avtorji so bili Andrić, Gorki, Šolohov, Tolstoj, Dostojevski, Gogolj, Bulgakov, Ševčenko, Gide, Maurois in drugi. Šali je obvladal najmanj osem tujih jezikov, za svojo bogato pesniško ustvarjalno pot, kakor tudi za velikanski prevajalski opus, pa je prejel kar nekaj priznanj in nagrad. Že leta 1940 je dobil Prešernovo nagrado mesta Ljubljane in nagrado Dravske banovine za liriko. Novo mesto mu je leta 1954 podelilo Trdinovo nagrado, leta 1969 pa so ga nagradili tudi v nekdanji Sovjetski zvezi, in sicer za prevode ruske književnosti.

Čeprav je pesnik Šali najraje prebival v samoti, s knjigo v roki, v svojem svetu tihote, kjer je vedno dobival navdihe za svoje pesmi, je nadvse ljubil tudi svojo družino. Med svojimi najdražji se je počutil varnega, kar je v svoji mladosti še najbolj pogrešal. Hkrati pa mu je družina dajala razmah, da je postajal izviren, modernistični upornik proti vsemu, kar je motilo njegovo spokojnost in mir. Čeprav se je v slovenski prestolnici dobro počutil, je le bolj hrepenel po mehkobni Dolenjski in Novem mestu. V svoje življenje je spuščal tudi izbrane prijatelje, ki jih je spoštoval, v njihovem intelektualnem naboju pa užival. Nikoli ni prebolel smrti mladega pesnika Ivana Čampe, s katerim je poleg Ceneta Vipotnika, Jožeta Dularja in Bogomirja Magajne tik pred vojno, leta 1940, ustanovil Literarno družbo. Na Čampo je bil zelo navezan, prijateljeval je še s pesnikoma Alojzom Gradnikom in Ivanom Minattijem, pa z Ladom Smrekarjem iz Kostanjevice na Krki, Jankom Jarcem in slikarjem Vladom Lamutom.

⁷ Marija Javornik, Veliki splošni leksikon, Državna založba Slovenije, str. 4201, Ljubljana 1998.

⁸ Marjeta Žebovec, Slovenski književniki (1900–1919), str. 138, Karantanija, Ljubljana 2006.

⁹ Knjižnica Mirana Jarca, Novi medij, oktober 2011, str. 18, Novo mesto.

Sklep

Novomeščan Severin Šali ni bil zgolj pesnik in prevajalec. Ljubil je življenje in verjel v dobre ljudi. Med letnimi časi je domala oboževal jesen, ki ga v vsej svoji prešerni prelesti barv ni nikoli spominjala na minljivosti sveta in smrt, pa čeprav je bila ta tema zanj neka stalnica, vendar ne v pesimističnem pogledu. »Jesen tudi ni bila njegov pesniški spopad s stvarnostjo, ampak večna poezija, ki ga je navdajala z upanjem in mu dajala smisel življenja, mir, veselje in srečo. Astronomija in filozofija pa sta navduševala pesnikov epistemološki duh, ki se je kalil v doživljanju ontološke Ljubezni, ki je bila ves čas prisotna tudi v njegovi poeziji.«¹⁰ Tik preden je Šali umrl, je v intervjuju za revijo Sodobnost dejal: »Poezijo ni težko pisati, poezijo je težko živeti ...«

Zanj je tudi to že davno preseženo!

¹⁰ Gita Vončina, Intervju Sodobnosti: Severin Šali, Sodobnost, letnik XL, št. 12, str. 1117, Ljubljana 1992.

Globoki, večni in neusahljivi spomini na mojega očeta

Pavel (Pavle) Japelj

Moj pokojni oče Pavel (Pavle) Japelj (1906–1980) mi je bil vedno velik vzornik in idol. Bil je človek širokega duha, razgledan in razumen, pravi slovenski intelektualec. Rad je imel preproste slovenske ljudi in vse ljudi, ki v srcu dobro mislijo – tako mi je vedno govoril.

Bil je ljudski učitelj, šolski upravitelj, pedagog, pripovedovalec, ljubiteljski igralec in režiser, predavatelj, znan in cenjen govornik, vnet gasilec (pred drugo svetovno vojno je bil med drugim leta 1939 predsednik Kongresnega odbora II. Jugoslovanskega kongresa v Ljubljani, po vojni pa predsednik okrajnih in krajevnih gasilskih društev Dolenjske) in zavzet čebelar (predvojni predsednik Čebelarske zveze Slovenije).

Krasil ga je neuničljiv in oster spomin. Še kako dobro je znal svoje učence naučiti matematiko, slovenščino, častitljivo zgodovino in slovensko kulturo. Njegovi učenci in vsi štirje njegovi, danes še živeči otroci smo ga vedno visoko spoštovali in cenili, čeprav smo se ga zaradi njegove pokončne in dostojanstvene države morda včasih celo malo bali.

Ljubiteljski gledališčnik

Pavel Japelj je bil predvsem izrazita umetniška, igralska in ustvarjalna duša. Rodil se je kot deseti otrok v številni družini staršev Franca in Jere Japelj. Njegov oče Franc je bil železničarski delavec in vrsto let čuvaj v železničarski čuvajnici na Viču,

Parada ob II. jugoslovanskem gasilskem kongresu v Ljubljani, julij 1939. (Družinski arhiv M. Japlja)

Miklova Zala, gledališki oder v Kulturnem domu Trebnje leta 1951. (Družinski arhiv M. Japlja)

ob progi, ki pelje iz Ljubljane proti Vrhniki in Trstu. V tej hišici oziroma čuvajnici ob progi, ob kateri so vsakodnevno, dan in noč, drveli, ropotali ter rohneli vlaki, je družina živela sila skromno in ob pogosti lakoti.

Mladi Pavle je obiskoval osnovno šolo na Viču skupaj s svojimi sedmimi brati in dvema sestrama. Trije njegovi starejši bratje so padli med prvo svetovno vojno v daljni Galiciji. Ko je njegov oče v dolgih letih končno »prišparal« nekaj denarja, je družina kupila skromno hišo in se preselila v Kurjo vas nad Vrhniko. Od tam se je moj oče vsakodnevno vozil z vlakom na učiteljišče v Ljubljano.

Mojega očeta (očkata) je že v osnovni šoli zasvojila kultura, predvsem književnost, drame, igre in zlasti igrilstvo. Že kot mlad fant je v osnovni šoli in kasneje na učiteljišču rad recitiral in deklamiral. Najprej je nastopal na viški osnovni šoli, kasneje, na učiteljišču, pa v okviru igralskega društva na Vrhniki. Pri vsaki ljudski igri, pri vsaki drami je hotel biti zraven, četudi to sploh ni bilo treba. Na primer, hodil je redno in vsak večer na vaje za igro (verjetno *Pri belem konjičku*, kjer je nastopal v vlogi hlapca, ki je moral samo enkrat, takrat ko je lahko stopil na oder, zaklicati: Konj prihaja!

Igrilstvo, nove in vedno zahtevnejše vloge (*Divji lovec*, *Herman Celjski*), recitacije Prešerna (*Uvod*

h Krstu pri Savici, *Neiztrohnjeno srce*), Gregorčiča (*Hajdukova oporoka*) in Cankarjevi črtici (*Skodelnice kave* ter *Gospod stotnik*) in druge vloge ter recitacije, so mu zlezle v kri.

Spominjam se, kako nam je, otrokom in naši materi, ob zimskih večerih vse to z globokim igralskim zanosom in občutno patetiko večkrat recitiral. Vsem je vzbujal tih in pritajen strah – v naši kuhinji je ob tem vladala popolna tišina. Vsi smo poslušali in vsrkavali njegov igralski nastop ter melodijo njegovega lepega, basovsko globokega glasu, pravilno in lepo izgovorjene besede, stavke in misli.

Naš očka je bil sicer izvrsten učitelj, vendar po srcu in v vsem svojem mišljenju še večji igravec, režiser in sploh kulturni zanesenjak in ustvarjalec. Vse svoje izkušnje z učiteljišča in igrilstva na Vrhniki je s pridom uvajal v vseh krajih, kjer je služboval najprej kot učitelj in zatem kot šolski upravitelj.

Po končanem učiteljišču je služboval na Golem, potem v Tomišlju, na Vrhniki, v Starem trgu, Hinjah, na Smledniku, Primskovem pri Kranju, med drugo svetovno vojno na Vrhniki pa potem v Št. Janžu, Dobrniču, Dolenji Nemški vasi in Trebnjem. Prav povsod in prav v vsakem kraju je znal in zmogel prepričati svoje šolarje, njihove starše

in vse krajane, da so z drugimi očmi gledali na kulturne dogodke, ljudske igre, njihove igralce, na nove igre ter uprizoritve, ki so jih trumoma in po večkrat obiskali. Vsi ti kraji, z izjemo Vrhnik in Trebnjega, so bili (in so še) izrazito kmečka okolja s preprostimi, vendar iskrenimi in domoljubnimi ljudmi.

Naš oče je imel posebno srečo, da je že v Starem trgu in Hinjah spoznal svojo sopotnico ter učiteljico, našo mamo Darinko, ki mu je vedno in povsod stala ob strani, ga spodbujala, včasih celo ostro kritizirala in karala, največkrat pa pomirjala. Oba starša sta bila neuničljiv tandem z neprecenljivo in neuničljivo sinergijo medsebojnega sodelovanja ter ljubezni. Njuni otroci, Marjana, Boštjan, Janez in jaz, pa smo pa smo ob očetovi ustvarjalnosti krepili njegov ponos, pogum in samozavest.

Moji spomini na njegove režiserske in igralske dosežke segajo daleč nazaj. Ko je bila naša družina še na Primskovem pri Kranju (štel sem pet let), je bil naš oče režiser in glavni igralec igre Kranjskega gledališča *Divji lovec*. S sestrico Marjano, družinsko ljubljenco, sva takrat sedela na balkonu. Ko so orožniki na odru ujeli in zvezali našega glavnega igralca in divjega lovca, je z igro prevzeta Marjanca na ves glas zaklicala: »Ne mojega očkata!«

Kot otroka sva tudi midva večkrat postala igralca, denimo pri *Jagi babi*, *Janku in Metki*, *Vdovi Rošlinki*, ob Miklavžu pa sva ob očku nastopila v vlogah angelčka in parkeljčka.

Tudi na Vrhniki je naš oče režiral veliko dram, iger in predstav. Ne spomin se vseh, vem pa, da je sestra Marjana že takrat postajala dobra igralka in je svoje veččine večkrat potrdila na odrih v Trebnjem in Novem mestu.

Režiserska in igralska dejavnost našega očeta je svoj vrhunec dosegla prav v Trebnjem. Tam je režiral mladinske igre, Golievo *Sneguljčico*, Kreftove *Celjske grofe*, Župančičevo *Veroniko Deseniško*, Finžgarjeve *Strice*, Sketovo dramatisirano povest *Miklova Zala* in še in še. V njegovih časih so bili ljudje, zlasti pa podeželani, lačni kulturnih vrednot, zlasti tistih, značilno slovenskih in narodno-prebudnih. Oče je znal okrog sebe zbrati imenitne Trebanjce, ki so ali igrali ali pa spodbujali igralske stvaritve: Janeza Gartnarja, Mimi Poljanšek,

Tončko Černe (igrala je Sneguljčico in Veroniko), mojo sestro Marjano, Naceta in Janeza Bukovca, Korla Slaka, Maro Strajnar, Vido Dereani, Boža Kovača, Jožico Miklič, Toneta in Tončko Fajdiga (Grandovec), Marijo in Ladko Tomc, Franca Mikca, Cvetko Bončina, Ivana in Cveto Mrazek, Nika Galeša, moja brata Boštjana in Janeza ter številne statiste, okoliške kmečke fante in dekleta.

Gledalci so se trli in drenjali na več kot dvajsetkrat ponovljenih predstavah resnično ljudske igre *Miklove Zale* pa *Veronike Deseniške* in drugih iger.

Te kulturne dogodke so nenehno spremljali, spodbujali in dopolnjevali nepozabna zdravnik dr. Pavlin in veterinar dr. Zupančič, šolski upravitelj Grum, zobozdravnik dr. Ravnihar, vidni kulturnik Videčnik iz Mokronoga, profesor, pesnik in pisatelj Režun, priznani pravnik in sodnik Stane Prijatelj, široko znani dolenski gospodarstvenik Bulc z Mirne, gostilničarji Špringerjeva, Pavlin in oba Grmovška iz Trebnjega ter Ponikev.

Takrat so bili za Trebanjce, pa morda tudi za druge Dolenjce imenitni časi, časi kulture, ljudskih iger in zborovskega petja, zanosnih deklamacij ter recitacij, časi gasilcev, Miklavža in njegovih novih dvojnikov, Božička ter Dedka Mraza, časi šaha, prave duhovne lepote in veselja. Našega očeta je tedanji slovenski gledališki prvak Stane Sever – z njim je kot z rojakom z Viča prijateljaval –

vabil tudi v ljubljansko Dramo. Na povabilo svojih prijateljev, režiserjev iz Novega mesta, Zamljena in Ciglerja, pa je Hermana Celjskega igral tudi na novomeškem odru.

Spominjam se tudi, kako je vsa naša družina vključno z njim občudovala Hamleta na novomeškem gradu Grm, ki ga je v pravem grajskem okolju v poznih večernih urah res izvrstno in nepozabno odigral takratni prvak ljubljanske Drame Stane Starešinič (nekoč mi je na vlaku več kot dve uri razlagal svoje igralske dogodivščine in me prepričeval, naj se odpovem svojim igralskim ambicijam in naj raje mislim na kemijo).

Ta, star in nostalgичno lep, sanjav ter romantičen čas se od mene odmika iz dneva v dan, najlepši spomini bledijo in se na mojo žalost večkrat prepletajo tudi z drugačnimi dogodki, ki pa za mo-

Na dvorišču Osnovne šole Dolenja Nemška vas leta 1952 – šolski upravitelj in učitelj Pavel Japelj s svojimi učenkami in učenci iz 5. do 8. razreda. (Družinski arhiv M. Japlja)

jega očeta niso bili vselej tako veličastni in lepi. Večkrat je doživljal tudi trpke trenutke osebnega razočaranja in spoznanj o »novih« človeških vrednotah, ki so že tedaj neslišno, vendar neusmiljeno vstopale v našo zavest in pričele kvariti ter poniževati naše najlepše temeljne človeške vredno-

te. Tiste in takšne, ki nikdar ne smejo minevati in morajo vedno stati in obstati pri vseh ljudeh, ki v srcu dobro mislijo in ki so predani slovenski samobitnosti.

Rajko Čuber, *BREZ NASLOVA*, akril na platnu, 25 x 35 cm

RASTO BOŽIČ

»Šele z delom v knjižnici sem pognala korenine.«

Darja Peperko Golob, november 2011. (Foto: Rasto Božič)

Peperko

Štiriletna Darja Peperko. Mestinje, 1967. (Družinski arhiv)

Pogovor z vodjo Domoznanskega oddelka in Posebnih zbirk Knjižnice Mirana Jarca ter Čopovo nagrajenko Darjo Peperko Golob

Profesorica slovenskega ter ruskega jezika in književnosti, tudi Čopova nagrajenka za leto 2009, Darja Peperko Golob, se je leta 1963 rodila v Celju, njena družina pa se je v Novem mestu naselila leta 1970. Zadnjih šestnajst let je zaposlena v novomeški Knjižnici Mirana Jarca, kjer od leta 2000 vodi *Posebne zbirke Boga Komelja* oziroma od lani knjižnični domoznanski oddelek in omenjene posebne zbirke. Kot knjižničarka in bibliotekarska specialistka se ukvarja s pridobivanjem, urejanjem, varovanjem, zaščito in uporabo domoznanskega gradiva ter posebnih zbirk, pa tudi z razstavno, bibliopedagoško, uredniško in izdajateljsko dejavnostjo. Prispevke o domoznanstvu in z njim povezani kulturni dediščini objavlja v strokovnih revijah in lokalnih glasilih ter sodeluje na strokovnih srečanjih. Ukvarja se z digitalizacijo gradiva posebnih zbirk novomeške knjižnice in soustvarja spletni biografski leksikon pomembnih dolenjskih in z omenjenim območjem povezanih ljudi. Deluje tudi v delovni skupini za domoznanstvo v okviru osrednjih območnih knjižnic in sodeluje pri analizi stanja domoznanskih depojev v slovenskih knjižnicah. Njeno življenje je povezano s knjigami in prežeto z ljubeznijo do jezika, njeno življenje pa še zapolnjujejo družinske in prijateljske vezi, umetnost, domače živali, pohodništvo, planinarjenje in joga.

Torej niste Dolenjka?

Ne, rodila sem se v Celju. Oče je doma iz okolice Podčetrtek, mama pa je bila iz Mestinja pri Rogaški, kjer smo tudi živeli. Ko sem bila majhna, je oče študiral v Ljubljani, z materjo sta nato kmalu ugotovila, da ju boljša prihodnost čaka v večjem kraju. Časopisni oglas ju je zvalil na Dolenjsko, kjer sta se oba zaposlila v straškem Novolesu. Oče je kot inženir lesarstva na Dolenjsko odšel leto pred nama z materjo in bratom, ki se je komaj rodil, nato so mamu, ki je bila računovodkinja, v tem podjetju ravno tako zaposlili, družini pa ponudili stanovanje. Tako rekoč smo bili ekonomski migranti. Najprej smo živeli v bloku na današnji Smrečnikovi ulici, ki se je takrat imenovala Kristanova, obiskovala pa sem osnovno šolo na Grmu. Nekje na sredini moje

Družina Peperko – z Darjo skrajno levo – čaka avtobus proti Novemu mestu. Mestinje, 1971. (Družinski arhiv)

osnovne šole smo se preselili na Šegovo ulico na Drski; ko se je mama upokojila, pa sta se starša preselila nazaj v Mestinje.

Ste kot otrok že pokazali kakšno nagnjenje do jezika ali književnosti?

Niti ne oziroma bolj nezavedno. Nagnjenje do jezika imam po mami, ki je imela izrazit jezikovni čut in ki je naju z bratom vzgajala z ljubeznijo do domačega štajerskega narečja. Bila sem povsem povprečen, umirjen in neopazen otrok. Nisem imela tudi takšnega značaja, zaradi katerega bi izstopala. Sicer sem, takoj ko sem se naučila črk, zelo

Darja Peperko Golob z bratom Janezom kmalu po prihodu v Novo mesto leta 1971. (Družinski arhiv)

Razredničarka v novomeški Srednji zdravstveni šoli v šolskem letu 1995–1996. (Arhiv Darje P. Golob)

Leta 2000 v Posebnih zbirkah Boga Komelja.
(Arhiv Darje P. Golob)

Na Dolenjskem knjižnem sejmu leta 1997.
(Arhiv Darje P. Golob)

rada brala. Sodelovala sem tudi na osnovnošolskih literarnih natečajih. Tudi šolske spise sem z veseljem pisala in nikoli mi ni bilo jasno, zakaj se jih sošolke in sošolci tako bojijo.

Nobeno presenečenje ni torej bilo, da ste pristali na splošni gimnaziji?

Takrat sem si nekako želela, da bi šla po tej študirat veterino. Zelo rada sem imela tudi jezike in med mojimi gimnazijskim profesorji me je najbolj navdušila profesorica angleškega jezika Eva Simič. Kot učiteljica je bila zelo odprta in vsestranska, naučila me je odkrivati lepoto jezika, katerega koli. Danes se mi zdi, da sem skozi gimnazijsko obdobje nekako begala. Ker so bili takrat drugačni časi, so mi kot dekletu veterino odsvetovali, nakar sem se odločila za študij prava in ga tudi vpisala. Namreč menila sem, da mora biti ta študij povezan s pravičnostjo, ravnovesjem in harmonijo, k čemur nenehno stremim, nato pa sem kmalu ugotovila, da je študij prava zame preveč dolgočasen. Verjetno takrat tudi nisem imela kakšnih silnih delovnih navad in sem se sredi leta od prava poslovila. Pri vpisu v drugo študijsko smer sem nato kolebala med samostojno slovenščino in kakšnim drugim jezikom, nato pa sem vpisala slovenščino in ruščino. No, in to je bilo to, kar sem iskala. Rojena je bila ljubezen do slovanskih jezikov. Diplomirala sem v predpisanem roku.

Kaj pa kot študentka, vas je takrat kaj posebej pritegnilo?

Takrat me je najbolj pritegnila ruščina, udeleževala pa sem se raznih posvetov, simpozijev in gostovanj moskovskih profesorjev. Kljub temu, da sem imela ruščino vpisano kot drugi študij in da je bila tovrstna dejavnost prihranjena za študente, katerih glavni jezik je bila, sem nato odšla na izpopolnjevanje v Peterburg. Mesec dni sem takrat preživela v tem mestu umetnosti, začela pa sem se tudi že ukvarjati s tehničnim prevajanjem. Ravno zaradi tega sem po diplomi pristala v prevajalskih vodah, kljub temu, da me je malo pred diplomo danes pokojna profesorica Breda Pogorelec povabila k magisteriji, ki se ga zaradi različnih

Poročna slika z možem Tomažem in sorodniki pred družinsko kapelo Golobovih, Pristavica pri Šentjerneju leta 2002. (Arhiv Darje P. Golob)

okolščin nisem lotila. Diplomirala sem iz dialektologije oziroma iz govora v kraju Mestinje.

**Leta 1989 ste diplomirali, nato pa so vas v danes »pokojnem«
novomeškem Pionirju zaposlili kot prevajalko. Kako ste nadaljevali?**

Leta 1992 sem zapustila Pionir in odšla za eno leto v Moskvo kot lektorica slovenskega jezika na moskovski univerzi Lomonosov. Tamkajšnjo službo sem dobila preko ljubljanske Filozofske fakultete in to je bila zares bogata izkušnja – tako osebna kot poklicna. Izkusiti življenje v tujini in tujce poučevati slovenski jezik!

Rusijo ste torej spoznavali neposredno v času njene levitve iz Sovjetske zveze.

Ja, bilo je zelo težko obdobje. Takrat so bile napore že vsakdanje banalnosti. Ogromno časa je šlo le zato, da si poskrbel za svoje preživetje. Da si nakupil hrano in poskrbel za osnovne stvari. Ruska birokracija je bila izjemno neznosna, najbolje si jo odnesel, če si se nehal spraševati o vzrokih, logiki česar koli. Po drugi strani pa sem takrat vpijala moskovsko kulturno ponudbo. Namreč kot otrok – že na Štajerskem in potem, ko smo prišli v Novo mesto, ki se je kljub obetajočemu nazivu in brez stolpnic izkazalo za drugačno od mojih otroških pričakovanj – sem močno hrepenela po mestu. Z vso kulturo in urbanostjo je bila Moskva ravno to, kar sem si pod pojmom mesto predstavljala. Z vsemi tamkajšnjimi gledališči, baletom in podobno sem bila dobesedno zasvojena. No, vseeno sem se vrnila, teža tujine je bila prevelika. Zato danes toliko bolj razumem zlasti tiste, ki so bili primorani zapustiti svojo domovino in si ustvariti novo življenje na tujem.

Z Jadranko Zupančič in filatelistom Francem Klemenčičem ob odprtju prizidka knjižnice leta 2001. (Arhiv Darje P. Golob)

S kolegoma, pokojno Silvo Gomišček in Ivico Miličem, na domoznanskem izletu Zgodovinskega društva na Mirni leta 2001. (Arhiv Darje P. Golob)

Sledila je vaša pedagoška izkušnja?

Po vrnitvi iz Moskve sem se kot profesorica slovenskega jezika zaposlila na novomeški Srednji zdravstveni šoli, kjer sem ostala približno tri leta. Namreč že v času mojega službovanja v Pionirju, posebej pa po vrnitvi iz Rusije, me je privlačila Knjižnica Mirana Jarca. Zame je bila, tako kot je še danes, nekaj posebnega. Že kot osnovnošolka sem bila njena redna obiskovalka in tudi kot študentka sem tam, navdušena na številno rusko literaturo v izvirnikih, preživela veliko študijskih ur. Čeprav sem po diplomi izredno hitro dobila službo, z njo nisem bila zadovoljna. Da sem se kasneje zaposlila v knjižnici, pa je mogoče odločilo tudi srečanje s knjižničarko Albino Simonič, ki je ob nekem veselem srečanju poudarila, da bi bila jaz kot nalašč za v njihovo knjižnico. Potem sem oddala prošnjo in sedaj sem šestnajsto leto v knjižnici.

V knjižnici ste se ustalili?

Pred tem me je vedno nekam gnalo, šele z delom v knjižnici pa sem pognala korenine. Šele s tem sem Novo mesto, čeprav nima stolpnic, vzela za svoje. V knjižnici sem najprej prišla na študijski oddelek, ki je takrat deloval v katastrofalnih pogojih. Novomeška knjižnica je bila takrat v slovenskem merilu vzorčen primer knjižnice, ki deluje v nemogočih razmerah, tako za zaposlene kot uporabnike in gradivo. Med delovno opremo sem dobila tudi službeni podloženi jopič za obisk skladišč. Neka znanka je takrat menila, da mi je moralo biti na zdravstveni šoli res hudo, da sem tamkajšnjo službo zamenjala za knjižnični mraz. Vendar me hlad knjižničnih skladišč ni motil. Nasprotno, takrat sem se počutila, kot bi frčala. Da sem prišla v knjižnico, mi je dalo poseben zagon in povsod sem skušala pomagati. Čeprav mi ni bilo treba, sem, na primer, hodila v skladišče pospravljat knjige. Nekateri sodelavci so se temu čudili, ampak meni to ni bilo pod častjo, prej sveto opravilo. Ko sem opravila strokovni bibliotekarski izpit, sem postala vodja študijskega oddelka. Dobivala sem tudi vedno več novih zadolžitvev. Napisati sem morala kakšen članek, predstaviti knjižnico ali postaviti razstavo. Potem sem zaradi njegove odsotnosti začela še nadomeščati kolega iz posebnih zbirk in se tako začela seznanjati z njimi. Spopadla sem se s predstavitvami pisne kulturne dediščine in začela spoznavati to, česar prej nisem vedela, namreč kakšno bogastvo hranimo v knjižnici. Čedalje bolj sem se ukvarjala z delom v posebnih zbirkah, nakar sem si zaželela, da bi to postalo moje redno delo.

Kako bi opisali posebne zbirke Knjižnice Mirana Jarca?

Kot pove naziv zbirk, je posebno gradivo za novomeško knjižnico začel zbirati njen ustanovitelj in dolgoletni ravnatelj Bogo Komelj, zbirka, katere gradivo sega vse v 15. stoletje, pa obsega prvotiske, redke tiske, med njimi izvirnik Dalmatinove Biblije, rokopise, prve knjižne izdaje, drobne tiske, izjemno bogato slikovno zbirko od fotografij, razglednic, podobic, ekslibrisov do grafičnih listov, umetniških slik itd., stare zemljevide, zbirko muzikalij, kipe, spominske predmete in staro

Ob obisku ruskega vojaškega atašeja Vladimirja Bobkova v Knjižnici Mirana Jarca leta 2004. (Foto: Združenje slovenskih častnikov)

pohištvo. V zbirki, ki šteje več kot sto tisoč enot, hranimo tudi najstarejšo knjigo knjižnice, srednjeveški rokopisni pergamentni kodeks iz 15. stoletja v starem nemškem jeziku. Med drugim v zbirki hranimo tudi pomembne dokaze za razvoj slovenskega jezika in književnosti. Gradivo zbirke je v zadnjih letih dobilo ustrezni in ustrezno mikroklimatsko opremljeni hrambeni prostor, oddelek pa bo ob zaključku popolne knjižnične obnove končno mesto dobil v njenih doslej še neobnovljenih prostorih. Sedaj tako rekoč gostujemo v obnovljenem prostoru nekdanjega domoznanskega oddelka. Včasih je bilo seveda drugače. Zaradi prostorske stiske so bile na primer stare in redke knjige shranjene v enem delu knjižnice, rokopisi spet na drugem koncu ... Povsod je bilo nekaj, sodobna obravnava in nova postavitve sicer vzorno urejenega gradiva pa je postalo pravi izziv, ki sem se ga lotila leta 2000, ko so me prestavili v posebne zbirke.

Postali ste torej varuhinja Posebnih zbirk Boga Komelja. Kašen je njihov pomen za Dolenjsko in Novo mesto?

S položitvijo temeljnega kamna za izgradnjo prizidka in obnovo knjižnice je prišlo tudi upanje za posebne zbirke in tovrstno novomeško kulturno dediščino. Sledila sem viziji Boga Komelja in svojo nalogo spoznala v revitalizaciji, zaščiti in posredovanju posebnih zbirk navzven, saj Novomeščani in okoličani dediščine le-teh ne poznajo dovolj. Poudarjeno sem začela izvajati tako imenovane bibliopedagoške ure, predavati šolskim skupinam in drugim obiskovalcem knjižnice. To še vedno počnem, ker menim, da je prav, da ljudje to poznajo in da vedo, da lahko iz kulturne dediščine posebnih zbirk črpajo. Gre tudi za del narodne kulturne dediščine, vse pa jim je na voljo, še posebej v

zadnjem času, ko smo veliko gradiva obdelali v sistemu Cobiss in digitalizirali. S tem postopkom še vedno nadaljujemo in zelo smo veseli, da je razvoj prinesel sodobne tehnologije, ki vsem omogočajo enostaven dostop do tega pomembnega gradiva. Ta tako imenovana domoznanska kulturna dediščina daje knjižnici, Novemu mestu in Dolenjski veliko dodano vrednost.

Dokončne obnove knjižnice še niste dočakali?

To je še vedno naš cilj. Posebne zbirke smo najprej iz starega in dotrajanega dela preselili v nove, a vendar še vednočasne prostore v prizidku knjižnice. Potem smo čakali, da obnovijo stari del in leta 2009 uspeli vzpostaviti ustrezno mikroklimatsko opremljeni hrambeni prostor za naše najdragocenejše gradivo. Lani smo v knjižnici združili domoznanski oddelek in posebne zbirke, končno delovno mesto in posebne čitalnice za uporabnike domoznanskega oddelka in posebnih zbirk, opremljene z darovanimi knjižnimi zbirkami, spominskim pohištvom in umetniškimi portreti, pa bomo dobili v sedaj prazni in na dokončanje obnove čakajoči lupini knjižnice.

Vaša zavzemanja so vaši stanovski kolegi na pobudo Društva knjižničarjev Dolenjske nagradili s Čopovo diplomom, najmenitnejšim državnim knjižničarskim priznanjem, ki so ga doslej v novomeški knjižnici dobili Bogo Komelj, nato Nataša Petrov, Jadranka Zupančič, Maja Medic, Andreja Pleničar, Slavka Kristan in Mojca Andoljšek.

O omenjeni pobudi nisem vedela ničesar in sem bila dejansko preseñeena ter počašena, nagrado pa sem razumela kot zavezo za nadalje-

Darja Peperko Golob, dr. Lojze Gostiša in direktorica Knjižnice Mirana Jarca Claudia Jerina Mestnik ob Krkini donaciji Iconothece Valvasoriane leta 2009. (Arhiv Knjižnice Mirana Jarca)

Z nekdanjo kolegico Natašo Petrov ob 100- obletnici rojstva pesnika Severina Šalija v Knjižnici Mirana Jarca. (Foto: Boštjan Pucelj)

Darja Peperko Golob, Čopova nagrajenka, januar 2010. (Foto: Rasto Božič)

vanje zgodbe, ki me je navezala na to knjižnico. Največ pa mi je ob tem pomenilo iskreno veselje spoštovanih sodelavcev in kolegov.

Omenili ste, da sodelujete tudi pri predstavitveni in založniški dejavnosti knjižnice.

Tudi to je bilo zame nekaj novega in poseben izziv, ki terja veliko dela ter osebnega udejstvovanja. Tega ne moreš početi brez ljubezni do knjig in vsaka se ti zdi kot delček mozaika v narodnem kulturnem bogastvu. Pri založniški dejavnosti gre pri nas v glavnem za strokovno in predstavitveno literaturo knjižnice. Prvi tovrsten projekt, s katerim sem se srečala, je bila 100-letnica rojstva Mirana Jarca. Takrat, leta 2000, smo se odločili izdati katalog rokopisov Mirana Jarca, njegova priprava pa je postala moje delo. Mimogrede, zapuščina Mirana Jarca je spet aktualna, namreč Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti pripravlja izdajo njegovega zbranega dela. Ko sem to lani izvedela, sem poskočila od veselja, saj sem na kaj tako nujno potrebnega ob vsaki priložnosti opozarjala. Potem smo ob 100. obletnici Slavka Gruma pripravili slavnostno izdajo oziroma reprint njegovega *Dogodka v mestu Gogi*, pa spominsko publikacijo ob 90-letnici rojstva Boga Komelja, *Gradivo za dolenjski biografski leksikon* Karla Bačerja v knjižni obliki in cel niz drobnega gradiva, od kolarjev do ponatisov starih razglednic in podobno. V načrtu imamo izdajo kataloga rokopisov knjižnice, nedokončano delo Boga Komelja. Skupaj z razstavami so to vse domoznanski projekti, saj gre za predstavitev dela in ljudi, ki so bili z Dolenjsko in Novim mestom močno povezani. Prvih razstav sem se s sodelovanjem na Dolenjskem knjižnem sejmu lotila že na študijskem oddelku. Že takoj prvo leto v knjižnici sem – tako rekoč bosa na tem področju – začela sodelovati z Jadran-

ko Zupančič, ki je pri postavljanju razstav postala moja učiteljica, zelo cenim tudi mojega predhodnika v posebnih zbirkah Toneta Pogačnika. Potem so sledile številne priložnostne razstave, denimo, o Janezu Trdini, Dragotinu Ketteju, Josipu Jurčiču, slovenskih modernistih in podobne. Priprava razstav mi je ponudila tudi novo čudovito izkušnjo, saj sem se morala zanje poglobiti v vsakega avtorja posebej in se tako marsikaj naučiti. Moj zadnji projekt je bil povezan z nedavno 100-letnico rojstva Severina Šalija.

Sodelujete tudi na strokovnih srečanjih Knjižnica igrišče znanja in zabave, ki jih novomeška knjižnica pripravlja s sodelovanjem karlovške.

Sodelujem na raznih srečanjih, na omenjenem pa sem s predavanji sodelovala dvakrat. Prvič sem na njem nastopila s temo, povezano s kulturno dediščino, turizmom in knjižnicami, letos pa v sklopu dela srečanja *Domoznanske zbirke – skriti zaprašeni zakladi ali neslutene možnosti njihove uporabnosti* s predavanjem *Ljubo doma, kdor ga pozna*.

Pogosto omenjate domoznanstvo, strokovno področje, o katerem v sodobnih šolah ni kaj veliko slišati. Zdi se tudi, da se ga drži nekakšna patina. Ga lahko opišete?

Domoznanstvo kot znanje o domu je bilo v prvi polovici preteklega stoletja šolski učni predmet, ki je učencem posredoval prve, osnovne razglede po njihovem okolju in naravi, po ljudeh, stvareh in dogodkih. Danes se podoben šolski predmet imenuje spoznavanje narave in družbe, v knjižnicah pa ugotavljamo, da ta pojem pravzaprav poznamo samo v knjižničarstvu, kjer domoznansko dejavnost razumemo kot skrb za domoznanske dokumente in informacije o njih ter iz njih v službi uporabnikom, ki so jim namenjene tudi vse druge knjižnične dejavnosti. Te so v svojem bistvu prav tako domoznanske, saj gre za kulturno, izobraževalno, informacijsko, socialno in demokratično vlogo knjižnice v določenem okolju. Zato ni slučajno, da je v slovenskih knjižnicah domoznanstvo od nekdaj spoštovana naloga in ena prvih, s katerimi so se te začele sistematično ukvarjati ob svojem nastanku. Tudi Knjižnica Mirana Jarca opravlja domoznansko vlogo od njene ustanovitve leta 1946. Tovrstna dejavnost ima tako v Novem mestu skoraj 70-letno tradicijo in globoke strokovne korenine, ki so nam lahko v veliko pomoč. V novomeški knjižnici sta se postopoma in samodejno oblikovala dva domoznanska oddelka, leta 1971 ustanovljena *Domoznanska bibliografija Dolenjske*, leta 1993 preimenovana v *Domoznanski oddelak*, in *Posebne zbirke Boga Komelja*, ki so nastale že ob ustanovitvi knjižnice. Zaradi lažje organizacije dela in njegovega delnega prekrivanja smo omenjena oddelka lani združili. Ob domoznanstvu je potrebno še poudariti, da je poznavanje lastne kulture osnova vsega, na primer, danes tako čislanih tujih kultur brez poznavanja lastne in lastnega vrednostnega sistema ne moremo spoznavati. Sam pojem se danes zdi nekoliko zastarel, a še vedno največ pove.

Darja Peperko Golob, november 2011. (Foto: Rasto Božič)

Domoznanska dejavnost, kot izredno široko področje, je še vedno najbolj vitalna dejavnost knjižnic, sodobna tehnologija pa omogoča izredno dostopnost tovrstnih podatkov v ožjem in širšem okolju oziroma še večjo vpetost knjižnic v njihovo matično okolje. Domoznanstvo sicer ni nič novega, le čas nas postavlja pred nove izzive, kako ga približati ljudem.

Sodelujete tudi pri širšem slovenskem projektu analize stanja domoznanskih depojev v slovenskih knjižnicah ter v delovni skupini za domoznanstvo v okviru osrednjih območnih knjižnic. Lahko pojasnite, za kaj gre?

To je projekt, ki so ga najprej izvajali po slovenskih arhivih pod okriljem *Arhiva Republike Slovenije*, sedaj pa ga znotraj delovne skupine za domoznanstvo, ki deluje v okviru območnosti pri *Narodni in univerzitetni knjižnici* v Ljubljani, izvajamo še po desetih slovenskih osrednjih območnih knjižnicah. Z analizo stanja domoznanskih depojev po desetih dejavnih tveganja (npr. ogenj, voda, prah, kraja, delo z gradivom itd.) v omenjenih knjižnicah želimo ugotoviti realno sliko hranjenja, varovanja in zaščite dragocenega knjižničnega gradiva. Podatke oziroma popise iz vseh desetih knjižnic bomo zbrali in izdali v skupni publikaciji. Prihodnje leto jo bomo predstavili na drugem domoznanskem festivalu, tako imenovanem Domfestu na Ravnah na Koroškem.

Ali delujete še kje drugje?

Trenutno sem članica sveta strokovne in znanstvene revije Knjižnica, članica Slovenske matice in seveda članica Društva knjižničarjev Dolenjske.

Po vsem sodeč, vam je knjižnica prešla v kri.

To je dejansko nekaj, kar me izpolnjuje. V knjižnici pa se ukvarjam tudi z lektoriranjem, kjer pride do izraza še moja naklonjenost slovenstvu oziroma maternemu jeziku. Sicer je bila moja pot do tega zelo ovinkasta, to, da skrbim za jezik na tak ali drugačen način, pa sem vzela za določeno poslanstvo.

Jezik je živ in se ves čas razvija. Kaj menite, kam, na boljše ali slabše?

Menim, da se na področju maternega jezika dela veliko škode. Sicer ni vse zanič, če pa presojava preko medijev, radia in televizije, ugotovimo, da tako radijski kot televizijski jezik čedalje bolj pešata. Tudi pri tiskani besedi se izdajateljem vse bolj mudi in ni časa ne denarja za lektoriranje. To je velika težava. Globalizacija lahko naredi jeziku veliko škode, in če mlajšim ne bomo predali odnosa do maternega jezika, se temu slabo piše. Slovenci se ne zavedamo ali pa se sprenevedamo, da ne vemo, kakšna trnova pot je bila, da smo od prvih protestantskih knjig prišli do sedanjega knjižnega jezika. Kakšna prizadevanja so bila vpletena v to, da smo Slovenci dobili prve knjige. Zato je danes neopravičljivo, da ne zmoremo reformaciji in Trubarju dati večjega poudarka. Sicer o njem ves čas nekaj besedičimo, a odnos do njegove veličine ostaja mlačen. Že v 16. stoletju smo bili Slovenci kljub svoji majhnosti velik narod – s svojim knjižnim jezikom in začetki svoje književnosti uvrščeni na kulturni zemljevid Evrope. Vedno pravim, naj tako tudi ostane. Če bomo tako nadaljevali, pa bomo z jezikovnega zemljevida Evrope izginili.

Rajko Čuber, *BREZ NASLOVA*, akril na platnu, 50 x 50 cm

IVAN KULJAJ

Kaj in kako z novomeškim turizmom?

To je bilo vprašanje, ki me je glodalo, ko me je leta 2007 župan Alojzij Muhič povabil k sodelovanju in mi dodelil položaj njegovega svetovalca za turizem.

Najprej sem opravil analizo stanja, ki je temeljila na ugotovitvah oddelka za kmetijstvo in turizem Mestne občine Novo mesto, in ugotovil, da je bilo področje turistične dejavnosti v občini neurejeno. Takšno je bilo od zgodnjih devetdesetih let preteklega stoletja, ko je Turistična zveza Dolenjske in Bele krajine prepustila vlogo povezovalca in generatorja razvoja turistične dejavnosti občinski upravi. Potlej ni bilo na občinski ravni nobene jasne vizije, scenarija ali kakršnegakoli resnega poizkusa razvoja turizma. To se je kazalo predvsem z neprimerno organiziranostjo, odmerjanjem proračunskih sredstev in zaposlovanjem, kajti na področju turizma sta v občinski upravi delovala le do dva zaposlena, kar je bilo za kakršnokoli učinkovito in celovito pokrivanje tovrstnega razvoja – turistično ponudbo, tržno komuniciranje, raziskave in informacijsko dejavnost – občutno premalo. Kljub naravnim danostim ter bogati arheološki in drugi kulturni dediščini, legi, stoletni tradiciji zdraviliškega turizma, kulturi, razvitem gospodarstvu in dejstvu, da je Novo mesto od nekdanj regijskih center, tega do nedavno nismo znali najbolje izkoristiti v korist razvoja turistične dejavnosti. Takrat sem izpostavil probleme, kot so neustrezna organiziranost, nezanimanje politike za razvoj turizma, nepovezanost javnega in priva-

Spominki v novomeškem Turistično informativnem centru. (Foto: Boštjan Pucelj)

tnega sektorja ter turističnih ponudnikov. Posledično so se našteje težave kazale v nezanimanju oziroma manjšem obsegu naložb v turistično infrastrukturo, nezanimanju podjetnikov za vlaganje v turistične zmogljivosti in dejavnosti, v skromni, neorganizirani in neprepoznavni turistični ponudbi.

Ilustrativno bi torej lahko zapisal, da navedena leta v arhivih novomeške občine nisem našel niti ene fotografije, ki bi jo lahko uporabili za promocijsko zloženko in niti ene lučke za božično-novoletno osvetlitev mesta. Pač, svetica mi je le ena, tista v glavi – Turistično informativni center (Tic) na Glavni trg!

Novomeški Tic smo tako s popolnoma neprimernega mesta v nekdanji občinski stavbi na Novem trgu preselili na Glavni trg. Hkrati smo mu namenili informativno vlogo in promocijske, trgovske – odprli smo trgovino posebnih spominkov – ter druge dejavnosti. Razvoj dogodkov, prodaja spominkov in obiskanost Tica so nato potrdili, da smo pravilno ukrepali. V trgovini s spominki prodaja iz leta v leto raste. Predlani smo prodali za skoraj 18.000 evrov in lani za skoraj 22.000 evrov, v letu 2011 pa bo znesek spet večji od lanskega.

Analiza je tudi jasno pokazala, da je javna gospodarska služba za turizem v okviru občinske uprave organizacijsko popolnoma neprimerna, zato sva z županom predlagala, da bo po zgledu drugih večjih slovenskih mest potrebno ustanovi-

Januar-september	2009	2010	indeks 2010/2009	2011	indeks 2011/2010
Domači turisti	1311	2601	198,4	3438	132,2
Tuji turisti	1767	2279	129,0	2842	124,7
Skupaj	3078	4880	158,5	6280	128,7

Obisk Tica v prvem devetmesečju let 2009, 2010 in 2011

ti zavod za turizem. Tega smo nato uradno ustanovili februarja 2008, jaz pa sem kot svetovalec župana za turizem hkrati zavod vodil kot vršilec dolžnosti direktorja.

Pri zasnovi novega zavoda smo se odločili za oblikovanje prepoznavnega turističnega izdelka in cilja, *Cvetoči halštat Dolenjske*, ki je postal naš prvi in največji cilj. Ta Novemu mestu ponuja največje možnosti turističnega razvoja, šele tak pristop pa omogoča trženje tudi drugih turističnih blagovnih znamk, od naravnih danosti, kulturnozgodovinskih znamenitosti do športno-rekreativnih in vinsko-kulinaričnih.

Pri tem smo izhajali iz spoznanja, da se Slovenija v Evropi v politiki razvoja turizma sooča z nizko prepoznavnostjo in razmeroma pičlo ponudbo razvitih turističnih blagovnih znamk. Ugotovitev še v večji meri velja za novomeško občino Novo mesto. Nacionalni strategiji ugotavljajo¹, da bo morala Slovenija doseči nacionalni konsenz o nacionalnih in destinacijskih simbolih, na katere se bo potrebno osredotočiti z vidika promocije. Poudarjajo, da potrebujemo največ tri mednarodno prepoznavne nacionalne (in ne le regionalne) simbole, druge pa naj bi uvajali postopno. Novomeška občina ima s svojo arheološko – predvsem starejšeželeznodobno oziroma halštatsko – dediščino enkratno priložnost, da se z njo resno poteguje za eno od omenjenih treh nacionalnih turističnih blagovnih znamk. Vizija in cilji ustanovitve zavoda za turizem so torej ves čas temeljili na spoznanju, da moramo nujno oblikovati prepoznavno turistično destinacijo – *Cvetoči halštat Dolenjske*.

Možnosti za uspeh smo videli v sinergiji. V Novem mestu je bilo že do takrat veliko narejenega na osnovnih produktih, pri čemer se ugotovitev

še zlasti nanaša na dejavnost Dolenjskega muzeja. Novomeški občinski svetniki so tudi leta 2006 odločili, da mesto razglasijo za *mesto situl*. Dolenjski muzej je bil leta 2008 tik pred izvedbo projekta postavitve nove stalne arheološke zbirke, Društvo novomeških študentov je takrat uresničevalo projekt mladinskega hotela Situla, Dolenjski muzej pa se je tudi spogledoval s kapitalnim projektom arheološkega parka na Kapiteljski njivi. V muzeju so že pred tem prodajali umetelne replike nakita in drugih najdb, ki predstavljajo najvišjo stopnjo spominkov in poslovnih daril.

Ključne kupce opredeljene turistične blagovne znamke smo na začetku videli v domačih in tujih turističnih agencijah, ki jih skušamo pritegniti k sodelovanju z nastopi na domačih in mednarodnih turističnih sejmi. Ob tem smo v Zavodu za turizem Novo mesto izdali zloženko *Arheološki biser sredi Evrope* v slovenskem in angleškem jeziku. Razposlali smo jo po vseh svetovnih univerzah z arheološkimi katedrami. Povabili smo jih k obisku ali študijskemu bivanju, hkrati pa smo jim predstavili Hostel Situla in druge naravne ter kulturne posebnosti Novega mesta in Dolenjske. Kampanjo, pri kateri se obeta možnost uspeha, nameravamo v kratkem ponoviti.

Ocenili smo še, da bi moralo mesto, ki se je oklicalo za *mesto situl*, že na zunaj kazati obraz prazgodovinskega arheološkega najdišča. S tem namenom smo na dveh avtocestnih oznakah uporabili tudi to poimenovanje. Poleg tega smo v programu opremljanja novonastalih krožišč na krožišču ljubljanske vpadnice v Bučni vasi postavili monumentalno in stilizirano situlo.

Ker bi po predračunih samo postavitve skulpture lahko stala okoli 100.000 evrov, smo projekt zastavili drugače in situlo na osnovi stilizirane tehnične risbe postavili brez enega samega evra stroškov. Pri tem sta nam največ pomagala Šolski

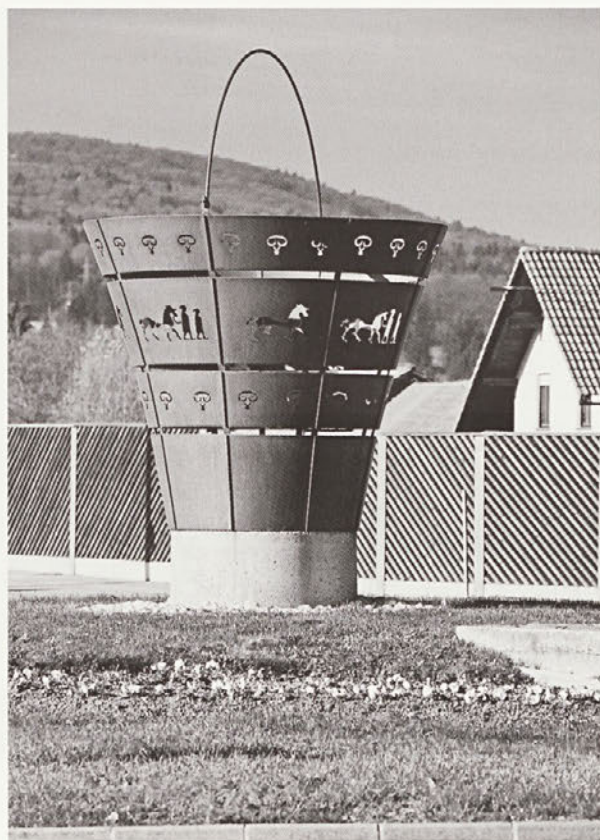
¹ Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007 – 2011; Ljubljana 2006.

Turistično informativni center na novomeškem Glavnem trgu. (Foto: Boštjan Pucelj)

center Novo mesto in tamkajšnji direktor Štefan David.

Pri naši usmeritvi smo se osredotočili le na nekaj priložnosti, ki so bile glede na obstoječe turistične zmožnosti na voljo že tedaj: na kulturni, poslovni, doživljajski in podeželski turizem ter na tako imenovani wellness oziroma dobro počutje. Ciljna tržišča za novomeški turizem pa smo videli v kategorijah intelektualnih gostov, izletnikov, prehodnih in poslovnih gostov, družin, mladine ter seniorjev. V turistično ponudbo smo na osnovi navedenega uvrstili *Cvetoči halštat Dolenjske*, kulturne znamenitosti Novega mesta in njegove okolice, doživetje reke Krke na okljuku Novega mesta, zidaniški turizem, razvoj družinskih nastanitvenih objektov, doživljajsko ponudbo, poslovni turizem, ponudbo na podeželju in prireditve: *Teden cvička*, *Cvičkarija*, *Novomeški poletni večeri*, *Jazzinty*, *Fotopub*, *Martinovanje*, *Noč na Krki*, *Gorjanska polbarija*, *Veseli december* in *Silvestrovanje na Glavnem trgu*.

Povečana replika ene izmed novomeških situl na krožišču v Bučni vasi. (Foto: Boštjan Pucelj)

Seveda so bile želje eno, njihova uresničitve pa nekaj drugega. Na primer, za razmah turizma v Novem mestu smo videli eno od možnosti v zlitju doživetja reke Krke na novomeškem okljuku² z ogledom mestnih znamenitosti in obedom v okolju starega mestnega jedra ter po možnosti še s prenočevanjem v omenjenem okolju. A vendar, na Glavnem trgu takrat ni bilo spodobne gostilne z večjim številom miz in hrano. Gostišče na Glavnem trgu in restavracija Breg sta bila zaprta, kavarna v razsulu, ožje mestno jedro pa odrezano od reke. Vse to je bilo potrebno urediti. Tako je kavarna sedaj prenovljena, ob Krki stoji pristajalni pomol, na Glavnem trgu pa Hiša kulinarike in turizma. Žal je slednja v svoji dejavnosti domnevno omejena z naravo šolske dejavnosti, kar z drugimi besedami pomeni, da na novomeškem Glavnem

² Zanj smo prejeli dve nagradi: leta 2007 edino posebno nagrado za okljuk reke Krke in nepotvorjene brežine v okviru evropskega tekmovanja Entete Florale in leta 2009 priznanje švicarske nacionalne turistične organizacije za najlepše rečno mesto v Sloveniji.

Nabrežje Krke v Novem mestu. (Foto: Boštjan Pucelj)

trgu še vedno nimamo elitne gostilne. Vsaj takšne očitke in želje je bilo slišati od novomeških hotelirjev na posvetu, ki ga je letos priredil Zavod za turizem³. V Novem mestu, predvsem v mestnem jedru, pa tudi nujno potrebujemo gostilno podeželskega tipa.

Z navedenim in izgradnjo vstopno-izstopnega mesta ob Krki na izteku Pugljeve ulice nam je tako uspelo uresničiti zastavljeni cilj – turistični izdelek, sestavljen iz rečnega doživetja, ogledom mestnih znamenitosti in obedom v prenovljenem mestnem okolju. Na splošno pa nam Hiša kulinarike in turizma ponuja številne nove možnosti, ki jih bo treba čim prej izkoristiti. Ena od teh je tudi ta, da bi lahko tam izvajali poročne obrede, bodisi v povezavi z Rudolfovim splavom ali brez tega.

Ne samo za turistične potrebe, temveč tudi za utrip mestnega jedra – kar je hkrati učinkovit odgovor na odpiranje velikih trgovskih središč na obrobju mesta – pa je nujna čim prejšnja prenova tržnice oziroma njenega celotnega kareja.

Ta čas so na Uradu za okolje in prostor izdelali projektno nalogo njene prenove, hkrati pa so že pred časom na Zavodu za varstvo kulturne dediščine oblikovali konservatorski program. Od dogovora s podjetjem Pami iz Nove Gorice, ki je lastnik lokala na Glavnem trgu 27 (nekdanja Šmalčeva hiša), je odvisno, ali bomo s tekočimi stopnicami prostore tržnice neposredno povezali z Glavnim trgom. Če bo vse teklo, kot je zamišljeno, bi lahko v kratkem naročili projektno dokumentacijo, na podlagi katere bomo zaprosili za gradbeno dovoljenje, ki je pogoj za pridobitev evropskih sredstev za obnovo starih mestnih jeder.

Posebno poglavje v razvoju turizma pa predstavljajo Otočec, Gorjanci in letališče Prečna, ki ponujajo velike možnosti. Glede Otočca prevladuje mnenje, da se ta, potem ko je glavčina prometa stekla po avtocesti, nekako ne znajde oziroma še vedno išče novo poslovno filozofijo. V pripravah na izvedbo dveh evropskih projektov je Mestna občina Novo mesto v celoti z lastnim denarjem prenovila cesto Otočec – Ratež, kar so zlasti pozdravili igralci golfa na enem najlepših igrišč za golf

³ Z njim smo se želeli po gostinski in turistični plati čim bolj pripraviti na izvedbo projekta Evropska prestolnica kulture 2012 in evropskega košarkarskega prvenstva EuroBasket 2013.

v tem delu Evrope. Hkrati smo skupaj z županom, Termami Krka in krajevno skupnostjo pred Direkcijo Republike Slovenije za ceste razgrnili naše poglede na nujno potreben spremenjeni prometni režim naložbe, ki bi skladno z novimi potrebami pripomogle k hitrejšemu razvoju turizma tega biserja. Žal je še vedno zaprta cev s termalno vodo, ki je iz Šmarjeških Toplic speljana do Otočca, in očitno čaka boljše čase.

Kar zadeva Gorjance, ta čas na zavodu pospešeno pripravljajo dokumentacijo za gradbena dovoljenja, ki bodo pogoj za izvedbo nujnih naložb v okviru dveh evropskih projektov. Prvi se nanaša na ureditev parkirnih prostorov in pešpoti iz Gabrja na Gosposdično ter naprej na Trdinov vrh, s katerim bi uredili velik razmah samoniklega pohodništva, ki takšno, kot je, že povzroča nespornost z domačini. Drugi pa zadeva vzpostavitev romarske točke pri ostalinah cerkve sv. Jere na Trdinovem vrhu, ki jo nameravamo nadkriti. Tu bo morala pomagati tudi država, ki je nekdanjo gozdno cesto prekategorizirala v državno, popolnoma nič pa storila za vzpostavitev varnosti na – še zlasti pozimi – smrtno nevarni cesti.

Ko že govorimo o pridobivanju evropskega denarja za hitrejši razvoj turizma, je treba dodati že uresničena projekta *Koline* ter *Zaščita in promocija brusniške hrustavke*, ki sta navrgla kar nekaj oprijemljivega. Tako smo v stari brusniški cerkvi uredili muzejski prikaz bogate arheološke dediščine brusniške doline, hkrati pa s pomočjo novomeškega hotelirja Jožeta Ravbarja izdelali zemljevid z opredeljenimi težavnostnimi stopnjami ducata kolesarskih in pešpoti novomeške ter sosednjih občin.

Glede letališča v Prečni je treba povedati, da so to iz športnega preoblikovali v javno. Da pa bi takšno res bilo in da bi postalo sestavni del resnejše dolenjske turistične ponudbe, pa bo treba najprej rešiti lastninska razmerja med KZ Krko, Aeroklubom Novo mesto in Mestno občino Novo mesto. Velike možnosti pri tem projektu ponujajo evropska sredstva, regijski svet oziroma župani vseh območnih občin pa bi se morali zavedati, da ne gre za novomeško ali straško letališče, temveč za pokrajinsko.

Glede novih turističnih izdelkov v Novem mestu je treba opozoriti tudi na pot *Novo mesto v*

žici, za katero smo v sodelovanju z območnim odborom Združenja Zveze borcev izdali zloženko, pohodni karton, spominsko knjigo, postavili table na osmih kontrolnih točkah in drugo. Verjamemo, da bo ta polno zaživela, ko bo na njej ob različnih priložnostih začela prirejati takšna ali drugačna tekmovanja tudi Agencija za šport. Kot zanimivost naj omenim, da smo omenjeno pot v kategoriji zgodovinskih poti prijavi na natečaj za najlepšo tematsko pot, ki sta ga razpisala Turistična zveza Slovenije in Zavod za gozdove.

V bližnji prihodnosti čakata Novo mesto dva pomembna evropska projekta. Že prihodnje leto bodo v Novem mestu potekale prireditve Evropske prestolnice kulture, leta 2013 pa bo Novo mesto soorganizator evropskega košarkarskega prvenstva. V pripravo obeh se je dejavno vključil tudi Zavod za turizem, ki pri Evropski prestolnici kulture v kategoriji *Ključni mesta* sodeluje tudi s projektom, v okviru katerega bomo označili zgodovinsko pomembnejše mestne hiše, izdali mestni turistični vodnik in izbrali najboljše turistične spominke.

Tudi turistična podoba Novega mesta v času *EuroBasketa 2013* bo za zavod, občinsko in širše turistično gospodarstvo svojevrsten izziv. Glede na ugodno geostrateško in prometno pozicijo Novega mesta – avtocesta, železnica, relativna bližina večjih središč in letališč – imamo za uspeh vse možnosti. Namreč za nastanitev igralcev, funkcionarjev in osebja bo poskrbljeno v termah Dolenjske Toplice in Šmarješke Toplice. Za nastanitev funkcionarjev Fibe je predviden Grad Otočec, za nastanitev navijačev in drugih gostov pa bomo poskrbeli v nastanitvenih zmogljivostih v občini, ki znašajo skupaj 818 ležišč in 75 pomožnih ležišč ter po potrebi še 150 ležišč v 25 registriranih turističnih zidanicah. V primeru večjih potreb lahko uporabimo še dijaški in študentski dom na Drski ter dijaški in študentski dom na Sevnem. To velja tudi za predvideno obnovo dela sedanjega dijaškega in študentskega doma v mladinski hotel na Drski. Prav tako bomo, če bo potrebno, izrabili širše prenočitvene zmogljivosti Dolenjske in Posavja. Glede na navedeno lahko že sedaj zagotovimo, da z nastanitvami ne bomo imeli težav.

Dolenjska arheološka dediščina – keltsko-latobiške hišaste žare v Dolenjskem muzeju. (Foto: Boštjan Pucelj)

Hostel Situla v Novem mestu. (Foto: Boštjan Pucelj)

Novomeški Zavod za turizem bo zastavil široko turistično promocijsko akcijo, ki jo bo uskladjal s promocijskim projektom Slovenske turistične organizacije (STO). Znotraj tega načrtujemo izpeljati načrt vidnega oglaševanja, kar pomeni, da bo Novo mesto že na zunaj kazalo podobo soorganizatorja košarkarskega prvenstva. Na vseh mestnih vpadnicah bomo postavili ustrezne velike plakate in svetlobne panoje, primerno polepili mestne avtobuse in podobno. Oglaševanje bomo stopnjevali in dogodek tudi medijsko ter spletno podprli.

Poskrbeli bomo za predstavitveno gradivo v tujih jezikih, obiskovalcem prvenstva pa ponudili pestro izbiro turističnih spominkov⁴, navijaških pripomočkov in podobno.

V okviru turistične ponudbe bomo pripravili poseben program:

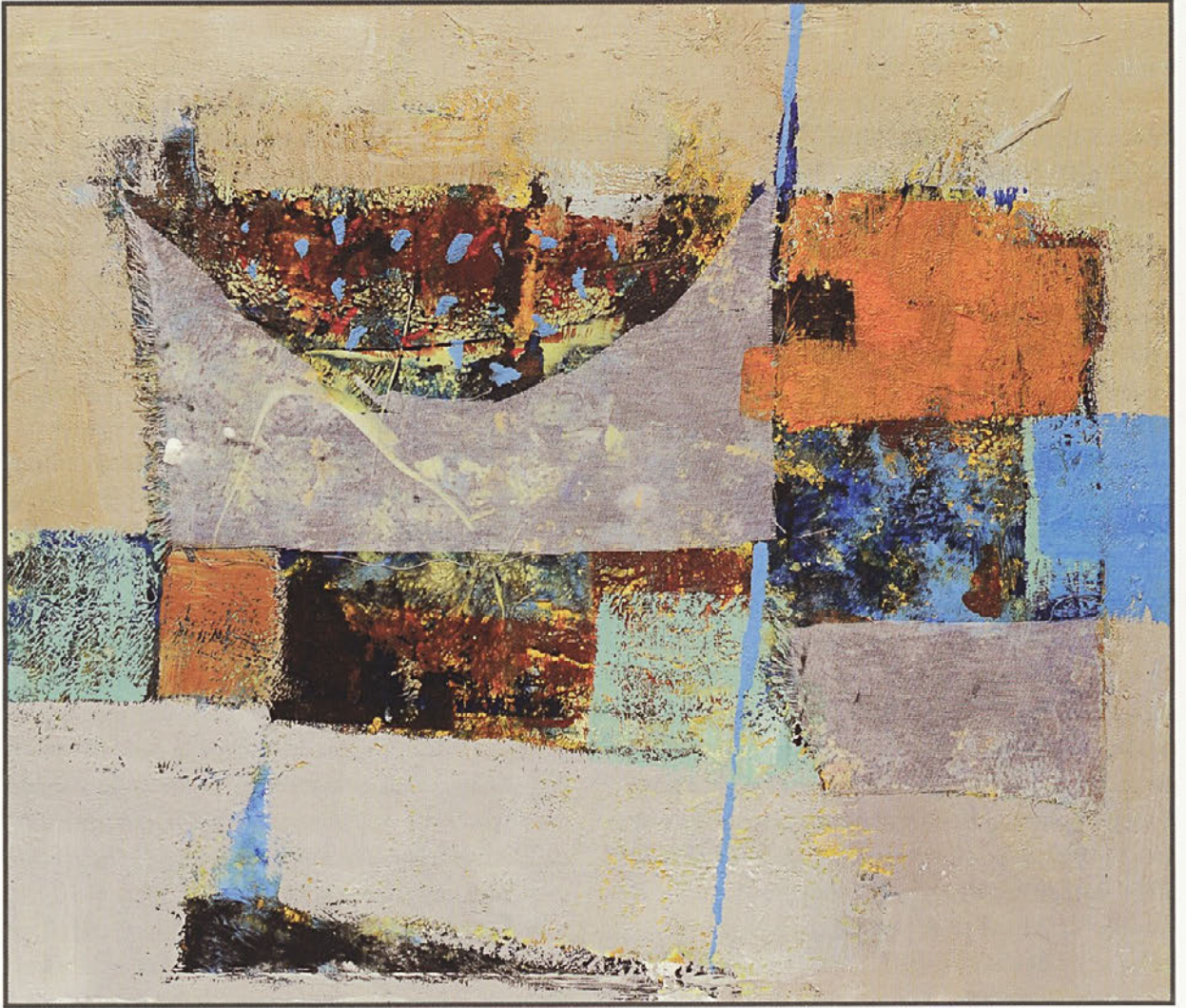
- Dvakrat dnevno bomo organizirali turistično vodenje po mestnem jedru.
- Dvakrat dnevno bomo priredili vožnje s splavom po reki Krki, ki bo vključevala tudi animacijo in turistično vodenje.
- Dnevno bomo priredili avtobusni izlet po Dolenjski.
- Priredili bomo obiske vinskih cest in dneve odprtih vrat v zidanicah.
- Skladno s projektom STO bomo ponudili izlete po Sloveniji.
- Priredili večja koncerta ob začetku in zaključku tekmovanj, v vmesnem času pa več drugih zabavnih prireditev in delavnic.

- V času tekmovanja bomo uredili vsaj dve prizorišči na prostem z velikimi ekrani.
- Priredili bomo turnirje v ulični košarki.
- Poudarek bo tudi v ponudbi dejavnega preživljanja prostega časa, kar pomeni, da bomo okrepili ponudbo čolnarjenja, pohodništva, kolesarjenja, wellness ponudbo in podobno.
- Zagotovili bomo prilagojen in učinkovitejši javni prevoz, vključno s turističnim vlakcem, ki bo povezoval večja turistična središča – Otočec, Šmarješke Toplice, Dolenjske Toplice in ključne mestne predele.
- Skupaj s pristojnimi bomo poskrbeli za največjo možno varnost obiskovalcev.

Cilj našega načrta je vračanje gostov oziroma obiskovalcev prvenstva v Novo mesto in njegovo okolico, generalka za njegovo izvedbo pa bo partnerski projekt Evropske prestolnice kulture 2012.

Po vsem tem je jasno, da zadnja štiri leta nismo spali. Marsikaj smo postorili, veliko dela pa nas še čaka. Razvoj občinskega in območnega turizma je v veliki meri odvisen tudi od dobrega sodelovanja vseh vpletenih, pri tem pa ima veliko vlogo Razvojni center Novo mesto, ki mu je regijski svet dodelil vlogo povezovalca in usmerjevalca turizma v regiji s prepoznavnim imenom – Dolenjska.

⁴ Razpisali bomo javni natečaj za izbiro priložnostnega spominka.

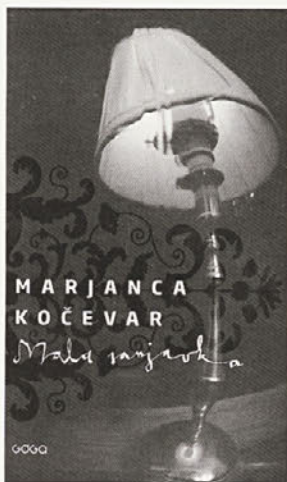
Rajko Čuber, *BREZ NASLOVA*, akril na platnu, 30 x 35 cm

Ko angeli snežijo v sanje

Mala sanjavka, Pesniška zbirka Marjanca Kočevar, Goga, Novo mesto 2011.

Marjanca Kočevar (1947) pesni od otroštva. Prav tako zagnano deluje na različnih poljih kulture. Bila je ustanoviteljica ali med ustanovitelji kulturnih društev v krajih, kjer je živela, pobudnica in urednica različnih kulturnih revij in sodelavka številčnejših. Objavlja v mnogih literarnih revijah in na radiu (*Tribuna, Mlada pota, Prostor in čas, Dialogi, Sodobnost, Rast, Radio Slovenija ...*), njene pesmi so objavljene tudi v več antologijah. Posebne zasluge si je pridobila z mnogoletnim organiziranjem Salonov poezije (edinem v Sloveniji) v svojem stanovanju ob Krki v Novem mestu, kjer je zaživelo mnogo pesmi, glasbe in likovnih razstav, kjer se je družilo in poslušalo preko sto petdeset pesnikov in pisateljev ter drugih umetnikov. Za svoje delovanje na kulturnem področju je prejela mnogo priznanj, leta 2007 tudi Trdinovo nagrado. Njena prva pesniška zbirka *Ki mimo greš* je izšla leta 1977 pri Mladinski knjigi, druga, *Pompeji*, leta 1990 pri založbi Opus, tretja, bibliofilska, *Reka poetičnih podob* (skupaj s pesnikoma Milanom Markljem in Ivanom Gregorčičem), pri založbi Edina v Ljubljani, četrta, *Kristalis*, dvojezična leta 2008 v Banjaluki, *Mesečevi kašipoti* pa leta 2009 pri založbi Neviodunum. Prevodi njenih pesmi so bili objavljeni v mnogih tujih revijah. V jeseni je malo pred njenim rojstnim dnem izšla pri založbi Goga njena nova pesniška zbirka *Mala sanjavka*.

Kaj je lepšega in bolj plemenitega kot ohraniti sanje v času ostrih rezov, razbitih ogledal in *poševno ugašajočega sonca*? Tega je zmožno samo srce

pesnice, ki melodično pretaka vode preteklosti, zлага v celoto razbite koščke ogledal, čeprav se vedno znova poreže ob njih. Tematski kompleks zbirke je pesnica sama, je središče izpovedi, glasbenica, ki v pretanjenem ritmu pretaka preteklost in sedanost. V sebi kot v osrednjem liku osredišča svet, sežema lepoto in smisel. Arabeska iz besed je hkrati ritmična, sozvočna melodija, ki jo kdaj pa kdaj prerežejo disonančni toni, kakršne prinaša življenje, vendar kljub temu v sebi nosi možnost

lepšega, bolj ubranega sveta, četudi le sanjskega. Čeravno je prav v *dvojstvu* največ temnih, zamolklih tonov, ujetosti in razpok, *vrh bisera iz pekoče soli / suha žeja v krvi spi*. Spanje pa je vendarle predpogoj sanj, tistih, v katere nas pesnica nato nežno povede za roko na *Favnov ples*, kljub *natrtemu nartu in vonjem poraženih sokov* nas popelje na *jantarno stezico namišljenega gozda*.

Bralcem je *Mala sanjavka* ponudila v treh šopkih (o domu, erosu in grenkobi). Kot voda Kolpe se pretaka od izvira (doma), se biserno svetlika (ko angeli snežijo v sanje), zastaja v temačnih tolmunih (katerih vladar je črn cigan s požganimi očmi), se hladno zaletuje v bregove (ko hči v njeno življenje zareže odsotnost) ter se v času bonace steka v hladno samost, ko pesnica tke obleko iz lanovih cvetov za prehod na ono stran. *Mala sanjavka* pa ima kot Lupinica na svojem listu – čolničju kljub temu, da »piše z belim na belo«, kljub temnim rezom, kljub suhi žeji, dovolj moči, da med ledom in ognjem ohranja idilične podobe otroštva, da je odprta za lepo. Škarje lastovičjega repa so sicer odrezale poletje, da se je vse skrčilo v drobno ledeno zrno, da ostaja le okrvavljena srčna

čipka, a kljub temu je občutek, da pesmi Marjan-
ce Kočevar odgrinjajo tudi naša podkožja, da ja-
gnjeta niso povsem onemela in da začudenje nad
lepoto ni povsem skamenelo. Izvirne metafore in
pretanjen občutek za ritem imajo moč, da vse to
prikličejo v »naš čas peščeni«. In potem je, kot *da
bi nam angeli snežili v sanje*. In z njo smo tudi mi
malo (mali) sanjavci.

Pesniki in pisatelji »delajo« jezic in Kočevarjeva
je njegova spretna graditeljica, ki v osrednji jezi-
kovni korpus prinaša dih naše najbolj južne po-
krajine, dih, ki zadiši po morda že davno poza-
bljenem, po svežem in novem, še neizrečenem.
Poljubi kačjih strupnikov, škarje lastovičjega repa,
ki odrežejo poletje, žarsvetloba, dišave temnega
medu – vse to je del imaginistične slike teh ara-
besknihi poetičnih podob. Arabeska ritma in me-
tafor je spletena kot možnost, da je svet, grd in
popredmeten, še mogoče videti hkrati takega, kot
je, in skozenj slutiti njegov lepši, čudežen odblesk.
Filozofija metafore spretno prekriva žalostno sliko
sveta, hkrati pa razgalja prav nič poetično pesniči-
no stvarnost. Marjančine pesmi demantirajo misel
Tina Ujevića, da so *izvotljene vse oblike in vsi po-*

meni. V Mali sanjavki ob vsakem branju najdeva-
mo nove oblike in inovativne pomene. Pozornemu
bralcu se odpira notranji prostor subjekta, trplje-
nje, polno strasti in postuliranje pesniškega jezika
s prefinjeno ritmično podstavo – vse to so gotovo
tiste prednosti avtoričinega ustvarjanja, ki ji v ča-
sih vsakršne zmedeno-sodobnostne poetike omo-
gočajo posebno mesto med pesnicami. Ni namreč
lahko držati koraka z umetniki, podprtimi z moč-
nimi, takšnimi ali drugačnimi mrežami, z mladi-
mi, ki pijejo iz tujih rek eksotične sokove, poetič-
nimi mogočnejši, ki jim je vsaka čačka priznana
za pesem. Najti svoj izvir in molče, kot v molitvi
vztrajati ob njem, ker vedno znova prinaša veljav-
ne resnice, vreznine in hkrati nove moči, pomeni
pesniški in življenjski pogum. Da v takem okolju
na ustnicah vedno znova kipi žeja po poeziji in
*med naostrenimi noži vstopa vzravnana, ko je včasih
bonaca popolna, ko si izmuzljiv plen galebom*, se je
težko spominjati svojega glasu.

Kočevarjeva pa se ga. In ne le to: kljub temu, da
dobiva malce temen prizvok, njen pesniški alt z
vsako zbirko zveni bolje.

ALENKA LAMOVŠEK

Mali-veliki uršenski zbornik

**Alojzij Pavel Florjančič, Uršna sela vas
pozdravljajo vesela, Prispevki letnika 1940
za uršensko kroniko, Društvo uršenskih
ahasverjev in Krajevna skupnost Uršna
sela, Uršna sela 2010.**

Zbornik, katerega vsebina je nastajala dve dese-
tletji, prinaša in odpira vrsto tem, o katerih bi bilo
zanimivo še podrobneje raziskovati. Lahko bi re-
kla, da se je njegov avtor – po rodu iz Uršnih sel,

živi pa v Škofji Loki – lotil zanimive in odgovorne
naloge; zbral je namreč tako osebne zgodbe neka-
terih Uršenčanov, kot tudi popisal naravno in kul-
turno dediščino kraja.

Florjančič se dotika različnih etnoloških tem s
področja materialne in nematerialne dediščine,
med njimi opisuje predmete, fotografije, verova-
nje, nenavadne zgodbe, znamenja, šolo, rokodel-
stvo, šege in navade, pripovedke ter marsikaj dru-
gega. Vsako izmed njih bi lahko razširil in še po-

drobneje raziskali, vendar bi v tem primeru potrebovali še kar nekaj takšnih zbornikov. Veseli me tudi struktura knjige, ki jasno razločuje posamezne teme, ki se lahko tudi prepletajo in medsebojno navezujejo.

Avtor je z zgodbami posameznikov predstavil preteklost Uršnih sel, podrobno je opisal posamezne hiše, priimke, njihov izvor in pomen. Med zanimivejšimi razdelki se mi zdijo nenavadne zgodbe o zeliščarici, hudomušne pripovedi o življenju v omejenem prostoru. Seveda v zborniku ne manjka uršenski slovar, ki je zelo dobrodošel pri raziskovanju kraja.

Pohvalno je še, da pomeni zbornik po eni strani tudi povabilo, da naj domačini zgodbe in podatke zbirajo. Vsekakor pa bi bilo potrebno te zbirati na enem mestu, kar bi pripeljalo do nadaljevanja projekta in novega zbornika, ki bi se lahko omejil na točno določene teme, kot so na primer stari

predmeti, stare igre, stari pregovori in reki, čarovnice ter škrti, nenavadne zgodbe in podobno. Vsekakor gre avtorju in krajanom za tako obširen zbornik velika pohvala, hkrati pa bi rada kot etnologinja vse, ki so sodelovali pri njegovi pripravi in izdaji vsopodbudila, da z delom nadaljujejo.

Zbornik je izdalo Društvo uršenskih ahasverjev¹, avtor pa se je potrudil in poleg ustnih virov zbral tudi pisne vire po raznih arhivih.

Zbral je tudi kar nekaj fotografij in predmetov.

Ob takem zborniku bi bilo morda smotrno pripraviti tudi kakšno podrobnejšo razstavo, morda tudi na katero od obravnavanih tem. Menim namreč, da bi se lahko na tak način lokalno prebivalstvo še dejavneje vključilo v sistematično zbiranje in ohranjanje dediščine ter izročila.

¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja pod tem geslom človeka, ki ga nemir žene po svetu oziroma večnega popotnika. (Opomba urednika)

GORAN MILOVANOVIĆ

Pravi umetnik Maje Kastelic

Maja Kastelic, Pravi umetnik – Umetniški status v zahodni kulturni tradiciji, Zbirka script:A, Raziskovalni inštitut Akademije za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, Ljubljana 2010.

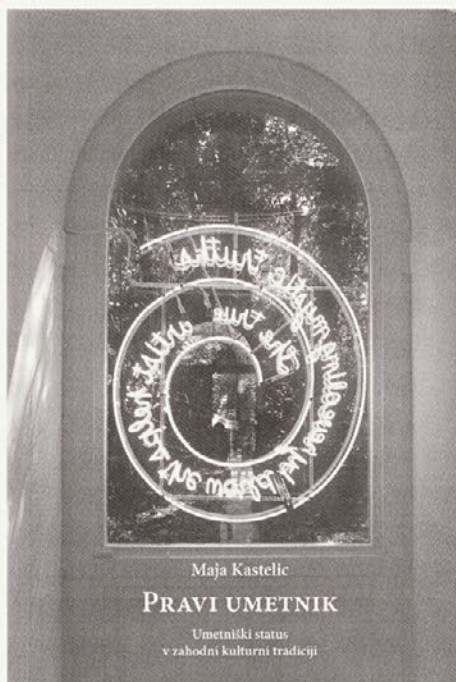
Knjiga Maje Kastelic *Pravi umetnik – Umetniški status v zahodni kulturni tradiciji* je vsekakor zanimivo in večplastno branje. V sebi namreč združuje pre-izpraševanje lastne umetniške izku-

šnje, ki jo avtorica kot akademska slikarka mlajše generacije udejanja, po drugi strani pa kot teoretično izjemno podkovana ustvarjalka poskuša do polja likovne umetnosti dostopati analitično in s potrebno znanstveno distanco. Knjiga temelji na razširjeni in dopolnjeni diplomski nalogi z naslovom *R/evolucije umetniškosti: konteksti preoblikovanja umetnikovega statusa*, ki jo je Kasteličeva zagovarjala v letu 2006 na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, s čimer pa

ni potešila lastne potrebe po znanstvenem diskurzu v polju likovne umetnosti ter se je, da bi ga nadgradila, vpisala še na podiplomski študij filozofije in teorije vizualne kulture na Univerzi v Kopru. Ta dvojnost osebnega umetniškega izražanja na eni strani ter znanstvenoanalitičnega pristopa k isti temi na drugi je bila skozi zgodovino likovne umetnosti analizirana v prav tolikšni meri kot sam umetniški status, ki ga v tem delu razčlenjuje. Zdi se, da uspeva mladi umetnici suvereno obvladovati oba pola, ki sta morda na videz samou-

mevno združljiva, a vendarle v sebi nosita povsem različen pristop in diskurz. S precejšnjo gotovostjo lahko domnevamo, da gre vzrok za tovrstno početje iskati v strukturi, delovanju in produkcijskih pogojih, ki jih tvori polje slovenskega likovnega prizorišča v najširšem pomenu in v katerem se mnogokrat v dilemi lastnega izražanja znajdejo mnogi sistemsko omejeni mladi likovni umetniki. Predvsem tisti, zavezani tradicionalnejšim oblikam izražanja, kot ga, na primer, ponuja slika na platnu, katere polje celostnih kulturno-produkcijskih pogojev pa se tudi zožuje. Predvidevam, da so bili tudi pri Kasteličevi to tisti intimni povodi, ki so jo spodbudili h kronološko linearni analizi zgodovine likovne umetnosti s poudarkom na temeljnih konceptualnih spremembah v različnih prehodnih obdobjih, in da se je geografsko omejila na zahodno kulturno tradicijo.

Tako se knjiga logično začne z antično umetnostjo in na opisni ravni sledi hitri, a temeljiti analizi skozi helenistično in rimsko obdobje ter srednji in novi vek. V prvem delu se poskuša Kasteličeva skozi dolgo zgodovino dotakniti tistih najpomembnejših točk in jih hkrati izpostaviti, ki so ustvarile podobo umetnika in polje njegovega delovanja do današnjih dni. Ob tem pa ne odpira mnogih zgodovinskih dilem in interpretacij, nastalih skozi zgodovino.

Bolj ji gre za določen okvir in razlago zrelativiziranega in razpršenega stanja, v katerem se je polje likovne umetnosti znašlo z vstopom v moderno. Novost sta bila tista vseobsegajoča maksima in gonilo, ki je z uveljavitvijo subjektivne resnice avtonomno premikalo meje in odprlo pot v neskončno drobljenje umetnosti v skorajda nepregledno število različnih izmov,

ki pa so posledično odrazili spremembe tudi v najširšem družbenem pomenu. Dokončno se je v tem obdobju skozi teoretične interpretacije akademskih in drugih insti-

tucionaliziranih disciplin utrdil tudi strukturiran sistem nenehnega vzdrževanja umetnostne avtonomije, ki je povzročil vznik avantgard. Skozi to spremembo nam Kasteličeva v svoji knjigi osvetli tudi spremenjeno vlogo in interpretativni pomen dejavnih osebkov umetnostne sfere: umetnika, kritika in kustosa ter s tem pogojene spremembe na umetniškem trgu. S sintagmo o pluralizaciji umetniških pristopov in umetnostnih diskurzov ter s preoblikovanjem umetniške osebnosti nas avtorica na koncu pripelje v polje postmodernizma, kjer skozi problematizacijo modernističnih pojmov, teorij o koncu umetnosti in vprašanja umetnosti po umetnosti poskuša v sistemu izluščiti podobo umetniškega ustvarjalca. Tistega, ki je kotaljenje tudi sprožil.

Lahko se samo pridružimo mnenju, ki ga je v predgovoru knjige zapisala dr. Nadja Zgonik, da gre za »branje, ki ga slovenske umetnice in umetniki nujno potrebujejo, saj se jim bodo ob njem razpršile iluzije o družbeni brezmadežnosti in hermetizmu umetniškega poslanstva, zaradi katerih željno vstopajo v nevarna razmerja s slovenskimi umetnostnimi politikami«.

Peter Simič, oblikovalec

Peter Simič, Oblikovanje, retrospektivna razstava, 7. oktober – 4. november 2011, galerija Simulaker, Novo mesto.

Peter Simič je kot ključni avtor močno zaznamoval polje vizualnih komunikacij in industrijskega oblikovanja v našem prostoru. Odličen risar, navdahnjen z liriko Jakčevega izraza, je študiral na ljubljanski šoli za arhitekturo in se po njegovih besedah »zaljubljen v to prekleto novomeško romantiko« vrnil v domače okolje ter tam od sedemdesetih let prejšnjega stoletja do danes ustvaril bogat opus. Razstava v galeriji Simulaker je zaradi prostorskih omejitev obsegala le ožji izbor.

Simič je pripadal generaciji Ravnikarjevih študentov, v času, ko je ta postal pomemben protagonist modernistične arhitekture in oblikovanja pri nas. Ta generacija je kasneje prevzela močno vodilo v sodobnem slovenskem dizajnu, mnogi njeni predstavniki pa so se povezali v prve oblikovalske skupine (Studio MSSV, ...) in kot pedagoški delovali na Fakulteti za arhitekturo ter likovni akademiji.

Simičev modernizem je v njegovih delih prisoten s suverenim obvladovanjem linij, ploskev in barv z zelo geometričnimi zasnovami in s poudarjeno mrežno kompozicijo (*Priloga, zgodnejši logotipi – Kovinar, ...*), pri časopisnih in knjižnih opremah pa je prisoten tudi tako imenovani švicarski internacionalni stil (*Dolenjski razgledi, almanah IGM Sava Krško, kasneje poslovno poročilo SGP Pionir*). Vendar se zdi, da prav z izbiro tipografije, ki je pogosto mnogo bolj humanistična, po svoji obračunava s surovostjo modernizma. Zelo pomembna so tudi njegova postmodernistična dela – predvsem *Domus Slovenica* in *Virtuti et Musis*, s

katerima mu je uspel preboj v mednarodno okolje, pa tudi serija del z lastno arhitekturno-oblikovalsko skupino *Neapolis*. Med njimi je poleg grafičnih del še urbana oprema, njegove plakatne vitrine in totemi pa še vedno odlično nadglasujejo disonantno likovno govorico sodobnih oglasnih sporočil. Leta kasneje je Novo mesto dobilo še serijo njegovih klopi, predvsem ob novourejenih sprehajalnih poteh. To so, kljub kakovostni in celostno zasnovani široki paleti Neapolisovega mikro urbanega pohištva, le redke izjeme v našem prostoru, drugače polnem oblikovno razpršene in kataloško odbrane cestne opreme. Vrh njegovega dela pa predstavlja sodobnejše oblikovanje zadnjih let, med drugim sta to sijajen logotip oblikovalke tekstila Vesne Hrovat in monografija *Novo mesto*, pri kateri velja njegov oblikovalski prispevek za pomembno soavtorstvo.

Zanimiv, a ne ključen je razmislek o tem, da je Simič ustvarjal v času, ko je delo oblikovalca teklo na povsem drugačen način. Zdaj jih imenujemo analogne tehnike. Pri teh je delovni proces potekal z drugačnim ritmom, premislek o vsakem koraku pa je bil zaradi tega bolj poglobljen. Današnje oblikovanje si je nemogoče predstavljati brez uporabe računalnika, po mnenju mnogih popolnega orodja, ki ponuja zelo hitro preverjanje likovne zasnove, morje tipografij in drugih pisav, pa tudi instant rešitve. Seveda pa so ob množičnosti taka orodja dostopna tudi za podpopprečne in nezahtevne uporabnike, kar se v našem vidnem okolju močno pozna.

Simič je le malokje na predstavljenih delih razkril sledi svojih orodij. Izkazal je tudi zelo dobro poznavanje tehnologije priprave in tiska. Dober primer tega je *Priloga Dolenjskega lista* z intenzivno uporabo negativa-pozitiva, rastriranja in pretiska.

S pregledne razstave Petra Simiča v galeriji Simulaker. (Foto: Rasto Božič)

Oblikovalec za razliko od drugih likovnih ustvarjalcev s svojim delom odgovarja na zelo specifične probleme znanih uporabnikov in naročnikov. Tudi pri Simiču jih lahko razdelimo na poslovno okolje, na kulturniško in družbeno-socialno angažirano oblikovanje.

Med njegovimi poslovnimi naročniki najdemo večja dolenjska gospodarska imena in več obrtnikov, podjetnikov ter odvetnikov. Nekateri logotipi izginjajo skupaj z njihovimi nosilci (*Dolenjka, ...*), druge je odnesla enostavna želja po spremembi, čeprav ne vedno upravičena. Dolenjska žal ob nekaj gigantih domače industrije premore premalo uspešnih malih in srednjih podjetij, ki bi s svojimi potrebami zalagale domače oblikovalce.

Verjetno je najobsežnejši seznam njegovih del za kulturne ustanove, predvsem Dolenjski muzej, Dolenjsko založbo, Knjižnico Mirana Jarca in druge. Tukaj se stvari niso veliko spremenile, saj ravno kulturne ustanove ostajajo med najpomembnejšimi naročniki oblikovalskih del našega območja.

Nekaj Simičevih socialno angažiranih del še posebej pereče opozarja na tedanje in sedanje stanje v družbi – eden teh je brezobrazni Prešeren na pla-

katu ob kulturnem prazniku iz leta 1984. Druga kar neposredno govorijo o stanju območnih vizualnih komunikacij. Med njimi je znak Novega mesta, za katerega sta s sodelavcem Borutom Simičem na republiškem natečaju dobila prvo nagrado. Pri izbiri motiva je bil ključen odmik od zgodovinske zapuščine ustanovitelja mesta, vojvode Rudolfa IV., k geografski prepoznavnosti – Krki in njenem okljuku – oziroma k prvini, ki verjetno zavesti Novomeščanov daje močnejši pečat.

Kljub podpori posameznikov v tedanjih občinskih strukturah projekt v novomeškem prostoru žal ni uspel zaživeti, občinska skupščina pa je njegovo uporabo zavrnila. Mestna občina Novo mesto se je desetletja kasneje zavedla pomanjkanja tudi na tem področju in je leta 2005 razpisala natečaj za novo občinsko celostno grafično podobo, vendar je ob sedmih izločenih predlogih ostal v konkurenci le eden, ki je dosegel komaj tretjo nagrado. V uporabi je ostal heraldični znak, grb, ki ga je leto pred tem naročila občina. Grb je arhaičen, grafično zastarel element, problematičen za uporabo in prezapleten. Simičeva rešitev pa je po več kot treh desetletjih še vedno sveža, aktualna, prepoznavna, nadgradljiva in uporabna v vseh me-

rilih. Eno redkih sledi je pustila ulita v betonski zid ob uvozu na novomeško avtobusno postajo, s čimer je arhitekt Marko Mušič potrdil njeno kakovost. Žal se to ni ponovilo pri grafični opremi vhoda nove mestne knjižnice, kjer so namesto Simičevega logotipa uporabili hladnejšo geometrično pisavo. Nekaj let kasneje je knjižnica na stekleni vhodna vrata prilepila nov logotip.

Zanimiva se zdi tudi Simičeva študija gigantskih grafik z naslovom *Crack-a-Jax*. V takratni podobi okolja bi verjetno pomenila kakovosten likovni prispevek, danes pa je celo ozko mestno jedro močno degradirano z nasilnimi oglaševalskimi *jumbo-shit* tablami in tudi v visokošolskih in intelektualnih ustanovah se kar sami polepljajo z velikimi kričečimi oglasi.

Osebnost mi je najbolj žal za neuresničeni znak Novega mesta in z njim povezane celostne grafične podobe. Novo mesto še vedno – verjetno zaslepljeno s težo vseh mogočih problemov in težav – ne premore dovolj kritičnega očesa in potrebe po kakovostni vizualni komunikaciji. Simičeva udejavnjena rešitev bi nedvomno pomenila enakovreden in pomemben modernističen prispevek ob boku avantgardistične pomladi ter drugih mejnikov novomeške kulturne zgodovine.

Ob razstavi se je avtorju in njenim obiskovalcem ponujalo vprašanje, kje so njegovi sodobniki. Generacijski lok je bil resda prekinjen in do sodelovanja z mlajšimi avtorji prihaja le redko. Vendar v Novem mestu deluje kar nekaj oblikovalcev, ki ustvarjajo na način, podoben Simičevemu. Najbolj odmevna je bila zmagovalna uvrstitev – tri enakovredne prve nagrade – Andreja Blažona z izdelkom *Charity Chair* na ameriškem mednarodnem natečaju *One Good Chair* leta 2009. Mnoge odlične rešitve prihajajo s projektov novomeških kulturnih producentov, Dolenjskega muzeja, Anton Podbevšek Teatra, založbe Goga, zavoda LokalPatriot in drugih. Nekaj posameznikov deluje tudi v oblikovalskih in razvojnih oddelkih večjih dolenjskih gospodarskih družb. Med podjetniki morda malce prednjačijo naročniki s področja informatike. Nekaj Novomeščanov deluje drugod po Sloveniji, predvsem v Ljubljani, nekateri pa tudi v širšem mednarodnem prostoru.

Žal so v teh čudnih časih recesije ustvarjalci med prvimi, ki jim pristržejo krila zanosa. Vseeno oblikovalci ostajajo pomemben del bogate tradicije dolenjskih likovnih ustvarjalcev.

NINA SOTELŠEK

Brez naslova ali Barve, ki jih rodi življenje

Rajko Čuber, Tierra del fuego, fotografska razstava, Galerija Krško, 21. oktober do 25. november 2011.

Širši javnosti je Rajko Čuber (rojen leta 1957 v Brestanici) znan predvsem kot slikar in grafik, svojo ustvarjalno pot pa je začel že na Šoli za obli-

kovanje – smer fotografija v Ljubljani (danes Srednja šola za oblikovanje in fotografijo). V času študija na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, ki ga je zaključil leta 1982, je prejel tudi študentsko Prešernovo nagrado za ustvarjanje v grafiki in opravil grafično specialko pri prof. Bogdanu Borčiču.

Čuber je študij zaključil v času, ko so na slovenskem slikarskem prizorišču prihajale do izraza vse intenzivnejše postmodernistične karakteristike, ki jih je označeval termin *nova podoba* (in je takrat pomenil reakcijo na modernizem). Precej Čubrovih slikarskih kolegov se je usmerilo v figuralno slikarstvo, on pa je že na začetku iskal osebni izraz z abstraktnimi izhodišči, vendar vselej na meji predmetnosti. V prvih letih po študiju ga je vsebinsko zanimalo odkrivanje mestnega univerzuma, zgoščenega urbanega naselja in človekove umestitve v njem. Ta imaginarna mesta je tvoril s pomočjo geometrijskih likov, ki jih je spajal v mestni ambient, na katerega se gledalec lahko asociativno naveže. Za to obdobje umetnikovega ustvarjanja so značilni živobarvno naglašeni poudarki, ki razbijajo temnino ozadja. Tudi njegove grafike razkrivajo izrazito slikarski način razmišljanja, kajti vse preneseno na kovinsko ploščo je zasnovano po slikarski metodi (skica, risba, variante istega motiva). V njegovih zgodnjih delih, tako slikah kot grafikah, je človekova prisotnost zgolj nakazana s simbolnimi znamenji.

Nato je v mladostni ustvarjalni zagon poseglo življenje. Prometna nesreča je umetnika ohromila za daljše obdobje in ga prisilila, da je opustil ustvarjanje v grafiki. Ustvarjalnega toka pa kljub dolgotrajnem okrevanju ni prekinil, temveč je poglobljaj svoj likovni izraz in raziskovanje urbanih središč prikazal na njemu lasten ter občuten način. Florisne ali narisne poglede tega motiva je na platno prenesel precej abstrahirano, vendar dovolj prepoznavno, da lahko pod dvodimenzionalno plastjo naslikanega začutimo, kako je avtor občutil življenje v mestu. Zamolkli kolorit, ki ločuje večje ali manjše kubuse, poraja občutke tesnobe, odtujenosti in utesnjenosti v okolju in družbi, ki ji ni mar za posameznika.

Prelomnica, ki je zaznamovala začetek njegovega novega ustvarjalnega obdobja, sta bili skupinski razstavi, prva v kitajskem mestu Nanjing z naslovom *13 + 1, pluralizem osemdesetih in neomodernizem devetdesetih* (1994) in druga *Generacija 82*, ki se je med letoma 1994 in 1996 selila po slovenskih in tujih razstaviščih. Pri slednji je sodelovala skupina dvanajstih umetnikov, ki so istega leta diplomirali na Akademiji za likovno umetnost. Po

samezni člani skupine so izraziti figuraliki, opusi drugih pa so usmerjeni bolj introvertirano. Med slednje spada tudi Rajko Čuber, kajti njegovo umetniško pot zaznamuje tradicionalni razvoj od asociativne predmetnosti do lirične abstrakcije, ki jo je umetnik izpeljal iz dediščine mojstrov slovenskega slikarstva (Gabriel Stupica, Marij Pregelj) v izrazito samosvoj likovni jezik.

Osebnostne travme, ki prisilijo človeka v soočanje z lastno resnico, so se v Čubrovem slikarstvu v devetdesetih letih preteklega stoletja izrazile v prerjenih – pastelnih barvah z živahnimi akcenti rdeče, oranžne, modre in drugih barv, od katerih je vsaka predstavljena s svojo simbolno vrednostjo. Črno barvo je uporabljal praviloma le za izrisovanje kontur – ogrinja, v katerem se je znašla tudi ekspresivno naslikana človeška figura.

Umetnik je začel še bolj neposredno sporočati, kako doživlja smisel, grenkobo in lepoto življenja. Upodabljanje sveta, ki ga obkroža in vpliva na njegovo razpoloženje, se vleče kot rdeča nit skozi ves ustvarjalčev opus, različni so samo načini, kako ga podaja. Svoje krajine, mestne vedute in interierje, tihožitja ter nenazadnje tudi spomine vedno znova dopolnjuje ali na novo naslika, da ponovljen fragment zaživi z drugačnim pomenom na novi sliki. Te motive umetnik abstrahira do meja razpoznavnosti in jih podreja višji likovni problematiki. Barvam prepušča, da zanj spregovorijo o čustvovanju in razpoloženju. Kompozicije tvori premišljeno, zasnovane iz mreže črt, razporejenih navpično in vodoravno, ter barvnih ploskev. Slikovno površino gradi s pomočjo večplastnih, pastoznih nanosov barve, ki ustvarjajo reliefno strukturo površine in s tem značilen informelovski videz slike.

V drugi polovici devetdesetih let je Čuber sicer ohranil abstraktne barvne ploskve, kasetiran prostor, ki daje sliki kompozicijsko trdnost, in pastelno-pastozen kolorit, vendar je vsebina prešla v popolno abstrakcijo, v večji meri osvobojeno prisotnosti človeške figure. Rezultat so ekspresivne metaforične krajine njegove notranjosti, s pomočjo katerih se izraža kot razmišljujoče bitje.

Prej omenjene, za Čubra značilne, tektonske kompozicije, zgrajene iz mreže horizontalnih in vertikalnih pasov, so se v prejšnjem desetletju začele rahljati, kajti povezanost med njimi je začela

izginjati. Barvne ploskve, ki so prej stale ločeno, so sedaj po principu sfumata začele prehajati ena v drugo. Na platnih so se med posamezne plasti pastozno nanosenih barv začeli vrivati kosi prosojnih tkanin (najpogosteje čipkasti vzorci), ki še poudarjajo prefinjeno reliefno strukturo slike in v duetu z močnimi barvami ustvarjajo učinek iluzionistično poglobljenega prostora. Močne barve, ki so na začetku njegovega ustvarjanja žarele kot majhne lučke iz temnega ozadja, nato pa zavzemale vedno več prostora na platnih, so se sedaj razlile po celotni površini. Niansirani rdeča in oranžna, uporabljeni v simboličnem pomenu, govorita o nakopičeni ustvarjalni energiji, ki jo je umetnik sprostil v slikarski prostor.

Čuber je večkrat presenetil in dokazal, da je izreden kolorist. Leta 2006 je, na primer, eksperimentalno uporabil kontemplativno zeleno barvo in ustvaril serijo tihožitij z izvrstnim barvnim niansiranjem med modro in rumeno. Letos pa je na razstavi v Galeriji Krško to dejstvo potrdil z izbiro novega-starega medija, ki mu sicer služi kot skicirka. Fotografijo je namreč izrabil kot sredstvo, ki mu pomaga uresničiti nakopičene refleksije zunanjega sveta in jih v tehničnem smislu ne more izraziti na slikarskem platnu. Umetnikov pristop k mediju je izrazito slikarski, kajti fotografije velikega formata, natisnjene na platna, avtor poveleča v objekte, ki lebdijo pred steno. Vsebina fotografij je simbolično interpretirana razpokana zemlja, preko katere se prelivajo velike zaplate barv-

nih ploskev, razmejenih z vertikalnimi linijami. Celota ohranja značilne elemente umetnikovega slikarskega opusa, v katerem daje glavno besedo strukturi in barvi. Fotografije tako spominjajo na njegove abstraktne slike, ki na tokratni razstavi govorijo o brezoblični snovnosti zemlje, katere informelovsko razpokana površina kliče po človeku.

Sistematične obravnave dosedanjega opusa akademskega slikarja Rajka Čubra se slovenska umetnostna zgodovina žal še ni lotila. Soočila sem se s težavo, kako strniti tridesetletno ustvarjanje umetnika, ki je do danes nanizal preko 150 samostojnih razstav, in hkrati zaobjeti vse stopnje ustvarjanja, od vizij mladostniških začetkov do zrelega in izoblikovanega ustvarjalca, ki še teži k stvaritvi svojega najboljšega dela, a hkrati upa, da ga še ne bo kmalu ustvaril. Dejstvo, da so Čubrove slike razpršene po Sloveniji in tujini, pa dodatno otežuje sinhron in natančen pregled njegove umetniške poti.

Zaključujem z opažanjem umetnostnega zgodovinarja Jožefa Matijeviča, ki je Čubra označil kot muhastega boema, ki za masko nedorakljivosti skriva nežno, skoraj lirično dušo, v katero nam bo dovolil pogledati, če se mu dovolj približamo. Sama pa dodajam, da jo najdemo razlito po njegovih platnih, če le dovolj subtilno opazujemo.

Za likovno opremo tokratne Rasti je njen likovni urednik Janko Orač izbral dela Rajka Čubra.

Pogled 6 – Slovenija: Jaz, tukaj, zdaj

**Pogled 6 – Slovenija: Jaz, tukaj, zdaj,
Lamutov likovni salon, Galerija Božidarja
Jakca, Kostanjevica na Krki, 9. september
do 2. oktober 2011.**

Ob prebiranju zadnjega uvodnega besedila urednika te revije z naslovom *Kultura je kapital!*, v katerem je povzel misli novomeške pesnice Klavdije Kotar, sem se kar nekoliko zdrznila. Glede na to, namreč, da smo že krepko v 21. stoletju, je že kar presunljivo, da moramo tako »kulturnemu« narodu, kot smo po lastnem prepričanju Slovenci, razlagati in dopovedovati nekatera dejstva, ki so bila jasna že našim prednikom dolga desetletja nazaj. Verjamem namreč, da bi mnogi na prvo mesto v tej kategoriji uvrstili etične vrednote, pa četudi se jih sami ne držijo prav trdno. Takoj za njimi bi se odločili za vrhunske prispevke v kulturi, ki imajo že danes status kulturne dediščine. Razumljivo je, da so med njimi tudi dela s področja likovne umetnosti, ki nas na tem mestu najbolj zanimajo. Ta so praviloma maloštevilna, saj vemo, da do stabilne uvrstitve na seznam kulturne dediščine preteče veliko časa, šele potem, ko so prestala številna preverjanja. A resnica je tudi, da obstaja potencialna možnost za njihovo rojstvo vsak dan, tudi danes, ta trenutek. Vlogo »detektorjev« kakovostne tekoče produkcije pa imajo strokovnjaki – kustosi umetnostni zgodovinarji v državnih ali posebej za to usmerjenih zasebnih galerijah. In prav profesionalno pripravljena razstava s spremnim gradivom je temelj in izhodišče kritiki in nadaljnji strokovni obravnavi. Zbir tehtnih mnenj pa šele čez čas privede do trdnejše pozicije posameznih del v okviru zgodovine umetnosti nekega naroda.

Med naštevanjem razlogov, zakaj so potrebne tovrstne razstave, sem se že na novinarski konfe-

renci ob izidu kataloga te razstave nenačrtovano dotaknila enega izmed problemov, ki me sicer že dolgo žuli – o pojavu brisanja in zamegljevanja meril pri strokovnem vrednotenju likovnih del tekoče produkcije, ki jih občasno povzročajo prav nekatere regionalne galerije in muzeji. To se med drugim odraža v zaposlovalni politiki, pri kateri ima lojalnost prednost pred strokovnostjo. Po drugi strani pa merila znižujejo tudi neredka vpletanja sicer praviloma skrbno pripravljenih razstav društev likovnih umetnikov in celo Javnega sklada v muzejske in galerijske redne ter strokovno načrtovane razstavne programe. Pri tem namreč ne smemo pozabiti, da ima vsaka izmed prej omenjenih formacij svojo vlogo. Galerije in muzeji so zadolženi, da izpostavijo najkakovostnejšo likovno produkcijo in jo skušajo ovrednotiti, društva likovnih umetnikov pa predstavljajo demokratični forum vsem umetnikom, ki so včlanjeni vanj, medtem ko ponuja Javni sklad enako priložnost ljubiteljskim umetnikom.

Ker me pogosto sprašujejo, zakaj je prišlo do spremembe pri zasnovi bienalne razstave *Pogled na likovno umetnost Dolenjske, Bele krajine in Posavja*, izrabljam to priložnost, da še enkrat pojasnim, kateri so bili glavni razlogi. Osrednji razlog se nanaša na premajhno število mladih oziroma dejavnih likovnih umetnikov v omenjenem okolju. Zaradi tega so se imena posameznih umetnikov in njihova avtorska poetika začeli prepogosto ponavljati in je postalo vedno težje pripraviti razstavo, ki bi prinašala svežino in napredek. Po drugi strani pa so me k širitvi projekta pripeljala tudi vse glasnejša spraševanja in dileme okoli vloge kustosa, kot stalno zaposlenega strokovnega sodelavca državnih galerij. Zato upam, da je ta razstava pokazala na potrebo stalno zaposlenih kustosov, ki naj bi med drugim imeli tudi vlogo prej omenjenih »de-

tektorjev« kakovostne tekoče produkcije v svojem okolju.

Po odločitvi, da bienala ne bomo ukinili, je bilo potrebno poiskati pot naprej. Tako smo se odločili za skupni projekt vseh pomembnih slovenskih galerij, od tu pa je pot odprta naprej v Evropo. Razstava *Pogled na likovno umetnost Slovenije 6* predstavlja logično nadaljevanje prejšnjega bienala, tako v izhodiščih kot v zasnovi. Razlika je le v tem, da so sedaj na razstavi predstavljeni le izbrani umetniki Dolenjske, Bele krajine in Posavja, katerih dela se soočajo z izbranimi deli vse Slovenije. Selektorji likovnih del umetnikov, ki izhajajo iz posameznih regij, so sedaj izbrani kustosi velike večine pomembnejših slovenskih regionalnih galerij in enega muzeja iz edine regije, ki nima samostojne galerije (pristopila ni le ljubljanska regija).

Glede na to, da gre pri zasnovi bienalne razstave za kontinuiteto, smo ohranili tudi prvotni naslov *Pogled na ...*, ki se je izkazal za ustreznega prav zaradi pomembnosti samega akta »gledanja«, osnove pri interpretiranju likovnih del. Po drugi strani pa se zdi primeren tudi zaradi svojstvene pomenske nedoločenosti. Ponuja namreč neomejene možnosti koncipiranja posameznih razstav – od tematskih, preko medijsko izraznih, pa tja do primerjalno naravnanih, ki lahko vključujejo tudi zgodovinsko komponento. Prav princip sprotnega in aktualno naglašene izbora koncepta razstave omogoča doseganje vedno novih izsledkov na področju umetnostne zgodovine, kar pa je pravzaprav tudi osrednji namen te bienalne razstave.

Galerije, ki sodelujejo pri projektu, se glede na trenutni uradni status med seboj sicer razlikujejo (galerije-muzeji, galerije-razstavišča), a njihovi kustosi se ob drugih muzejsko-galerijskih nalogah trudijo po lastnih močeh in možnostih redno spremljati tudi aktualna dogajanja na področju sodobne likovne umetnosti v svojih regijah, primerjalno pa tudi v širši domovini in tujini. Strokovno preverjene aktualne dosežke, ki naj bi bili nekoč potencialni segmenti regijsko in širše zaznane kulturne dediščine, naj bi preko strokovne priprave razstav sproti predstavljali in posredovali javnosti. Eno takih možnosti ponuja prav zasnova te bie-

nalne razstave, saj naj bi bil prav s sodelovanjem kustosov vseh regijskih galerij omogočen kar se da verodostojen pogled na trenutno dogajanje na likovnem področju celotne Slovenije.

Namen te razstave torej ni le v vnašanju dodatnih spodbud slovenskim likovnim umetnikom za doseganje višjih ustvarjalnih ciljev, temveč tudi kustosom teh galerij za redno in poglobljeno spremljanje dosežkov na področju likovne umetnosti v regiji. Ta razstavni projekt med drugim ponuja tudi nove priložnosti vzpostavljanja tesnejših stikov in s tem odpiranje novih možnosti za sodelovanje vseh slovenskih regionalnih galerij. Nena zadnje ima tudi občinstvo z vseh koncev Slovenije s prenosi razstave v razstavišča vseh sodelujočih galerij izjemno priložnost vpogleda v aktualne ustvarjalne vzgibe slovenskih likovnih umetnikov.

Tema tokratne razstave je opredeljena z naslovom *Jaz, tukaj, zdaj* in je vezana na umetnikovo intimno doživljanje samega sebe oziroma lastnega okolja. Njen izbor je namenoma ohlapen. Ker gre za uvodno razstavo skupnega projekta, smo želeli, da bi imeli kustosi pri izbiri likovnih del čim manj omejitev – ne generacijskih, ne glede na izbiro izraznih medijev in ne s preveč določeno temo. Edini omejitvi sta bili letnica nastanka (delo ni smelo biti starejše od dveh let) in velikost izbranega dela, ki zaradi prostorskih omejitev naj ne bi preseгла dveh kvadratnih metrov.

Na razstavi se predstavlja 18 likovnih umetnikov s po enim izbranim delom. Med njimi so še vedno dobro zastopana kakovostna klasična slikarska dela, ki, kot kaže, še vedno ponujajo dovolj možnosti za izražanje aktualne likovne in družbenokritične problematike (Gani Llallosi, Jurij Kalan). Svojtven odmik od klasike predstavljajo slikarska dela, ki vključujejo močnejšo konceptualno noto, ki je dosežena z vključevanjem fotografije (Uroš Weinberger, Milan Golob). Na razstavi izstopa tudi fotografija, kot dokument raziskovalnega projekta (BridA/ Sendi Mango, Jurij Pavlica, Tom Kerševan). Posebno navdušujoče se mi zdi dejstvo, da se na njej predstavljata kar dve mladi kiparki (Anja Kranjc in Tanja Vergles), ki vsaka v svojem mediju in likovnem jeziku veliko prispevata h kakovostni ravni razstave. Ne nazadnje je

potrebno omeniti tudi mlade videastke, še posebej Majo Hodošček in Andrejo Džakušič, ki sta posebej na temo razstave ustvarili pomenljiva avtorska prispevka. Prenos razstave je – razen Umetnostne galerije Maribor – predviden v vseh sodelujočih galerijah.

Z združenimi močmi smo torej pripravili aktualno razstavo izbranih likovnih del slovenskih umetnikov, ki je po obsegu morda nekoliko skromna, vendar je kot prispevek dovolj pomenljiva v smislu strokovnega ovrednotenja sodobne slovenske likovne ustvarjalnosti – predvsem kot predvidoma pomemben segment naše porajajoče se kulturne dediščine.

- Galerije, ki sodelujejo pri projektu *Pogled 6* z izbranim kustosom, selektorjem posameznih del dveh umetnikov:
- Galerija Božidarja Jakca – Barbara Rupel: Jože Slak, Uroš Weinberger.
- Galerija Murska Sobota – Robert Inhof: Dubravko Baumgartner, Martina Mihoković.
- Galerija sodobne umetnosti Celje – Irena Čerčnik: Andreja Džakušič, Maja Hodošček.
- Galerija Velenje – Milena Koren Božiček: Vesna Blagotinšek, Robi Caglič.
- Gorenjski muzej Kranj – dr. Damir Globočnik: Jurij Kalan, Marko Tušek.
- Koroška galerija likovnih umetnosti – Katarina Hergold Germ: Maja Pučl, Tanja Vegles.
- Mestna galerija Nova Gorica – Pavla Jarc: Anja Kranjc, BridA / Sendi Mango, Jurij Pavlica, Tom Kerševan.
- Obalne galerije Piran – Majda Božeglav Japelj: Ana Čigon, Gani Llallosi.
- Umetnostna galerija Maribor – Meta Kordiš: Milan Golob, Natalija Šeruga.

Rajko Čuber, *BREZ NASLOVA*, akril na platnu, 50 x 50 cm

- IZDAJATELJICA** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojzij Muhič
- SOIZDAJATELJICE** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter Založba Goga
- SVET REVIJE** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Andreja Brancelj Bednaršek (Metlika), trenutno brez predstavnika (Žužemberk), Marjan Grahut (Šmarješke Toplice), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštinc (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Knjigarna Goga), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Ida Zagorc (Šentjernej), Jože Zupan (Šentrupert)
- UREDNIŠTVO** Rasto Božič (odgovorni urednik, Kultura, Odmevi in odzivi), Ivan Gregorčič (Literatura), Joža Miklič (Družbena vprašanja), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA** Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-253, faks: (07) 39-39-208, el. pošta: rast@novomesto.si
- SPLETNA STRAN** kultura.novomesto.si/si/revija-rast/
- LEKTOR** Peter Štefančič
- NAROČNINA** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina revije znaša 18,80 evra, za pravne osebe 31,30 evra. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 evra. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI** Sprejemajo jih tajništvo revije in uredniki. Napisani naj bodo elektronsko, priporočena dolžina je 20.000 znakov s presledki, Odmevi in odzivi 8000 znakov s presledki, priporočeni format MS Word. Odstopanja od opisanega so možna le po dogovoru z odgovornim urednikom. Vsi prispevki so objavljeni tudi spletno. Nenaročenega gradiva ne vračamo.
- NAKLADA** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK** Studio Enota, Tomaž Grdin

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odstotka.

Izhaja dvomesečno

PODPORNIKI Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Javna agencija za knjigo RS in družba Krka.

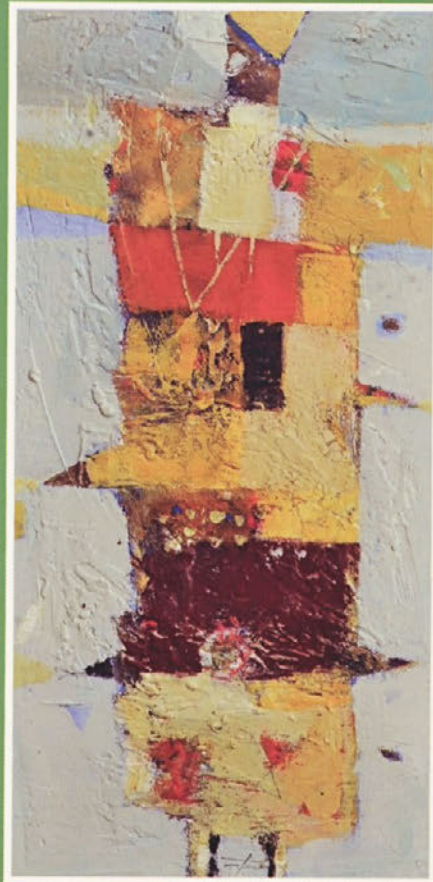
82
RAST
2011

201104410,6

COBISS

KNJIŽNICA H. JAVOR
Posebna zbirka - se ne vnosa

MESTNA OBČINA NOVO MESTO

ISSN 97703536750

9 770353 675002

00137

CENA: 4,20 EUR